

KOROŠKI

# svžinar

GLASILO RAVENSKIH ŽELEZARJEV

Leto II.

Ravne na Koroškem, 30. maja 1952

Štev. 4-6

Danes tudi mali spomin  
na veliki čas NOB, na  
njene žrtve in ustvaritve.  
Veliki in vekovni spomin  
pa je utrjena čast naroda  
junakov — svobodnjakov,  
lepa naša domovina in  
njena vsestranska rast.

„Hočem, da bo tovarna na  
Ravnah tudi lepa . . .“



Naš minister

tov. FRANC LESKOŠEK-LUKA,  
predsednik Sveta za industrijo LRS

Jugo-Foto

Gregor Klančnik, direktor:

# Vstopili smo v družbeni plan

7 let obnove in gradnje naše domovine po osvoboditvi ne pomeni samo nastanka novih industrijskih kapacitet, elektrarn, tovarn, rudnikov, transportnih sredstev, šol, bolnic, kulturno-prosvetnih, socialnih in športnih ustanov, temveč je ta doba tudi doba razvoja našega socialističnega sistema — naših socialističnih odnosov. To je doba izpopolnjevanja državnega socializma, ki je bil za ureditev našega gospodarstva v prvi povojni dobi edino uspešen sistem in nam je dal osnovo za prehod na višji štadij razvoja naše socialistične ekonomike — na štadiju končnega uresničenja gesla »tovarne delavcem«. S preživljanjem državnega socializma nastaja prava socialistična demokracija, ki bazira na gospodarski demokraciji, na pravici sodelovanja pri delitvi družbenih proizvodov predvsem od tistih, ki so jih ustvarili, to je delavcev in ostalih proizvajalcev. Samo politična demokracija je malo vredna, če ta ni naslonjena na gospodarsko demokracijo. Eden najbolj važnih členov naše gospodarske demokracije so naši delavski sveti.

Delovanje našega prvega delavskega sveta, ki je 9. IX. 1950 prevzel vodstvo tovarne v svoje roke, še ni bilo popolnoma sproščeno, če tudi je v dobi svojega delovanja bil z izpolnitvijo vseh planskih nalog v lanskem letu in zlasti z zmago v 6-mesečnem tekmovanju v počastitev 10. obletnice ustanovitve JLA kronan z največjim našim povojnim uspehom. Gospodarska zakonodaja, ki je nastala v prvi povojni dobi, še ni bila vsklajena z novo nastalimi gospodarskimi organi, delavskimi sveti po podjetjih, nosilci novega gospodarskega sistema. Odnosi med organi državne uprave in gospodarstvom so v bistvu bili še neizpremenjeni. Ostala je gospodarska zakonodaja, katere izhodišče je bila državna lastnina, ostal je v glavnem star način planiranja, kontingentiranja, razdeljevanja, zaslužki pa so ostali še dalje neodvisni od gospodarskega uspeha podjetja. Tako pravno stanje in zlasti zadrževanje plačilnega sistema je postalo seveda nasprotno s samoupravo delovnih kolektivov, z novo nastalimi odnosi v gospodarstvu.

Izhodišče nove gospodarske zakonodaje je družbena lastnina. Vrsta novih zakonov: zakon o planskem vodstvu našega gospodarstva, zakon o družbenem prispevku in davkih, zakon o proračunih ter uredba o delitvi sklada za plače so odraz novega gospodarskega sistema. Ta zakonodaja nam omogoča sproščeno delovanje delovnih svetov in upravnih odborov. Nov planski sistem se bavi samo z osnovnimi proporcijami, s katerimi se uveljavlja linija industrializacije in izgradnje socializma. Ta predpisuje v glavnem le sledeče osnovne proporce:

1. Obvezno minimalno izkoriščanje kapacitet.
2. Plan temeljne investicijske gradnje.
3. Povprečno stopnjo akumulacije in družbenih skladov v odnosu na potrošnje skladov (plače).

4. Plačilni fond, potreben za koriščenje kapacitet.

Predpisani minimalni procent izkoriščanja kapacitet pomeni minimalno predpisan proizvodni plan. Ta obveza izrabe produkcijske zmogljivosti nalaga proizvajalcem določene dolžnosti napram skupnosti, to je proizvesti morajo najmanj tolike, kolikor je potrebno za nemoteno funkcioniranje gospodarstva. Vsa podjetja nimajo predpisan enak procent. Podjetja osnovnih strok, med katerimi je tudi naše, imajo predpisan procent višji, ker je delovanje celotnega gospodarstva odvisno od osnovne proizvodnje. Manj važne industrijske panoge in zlasti one, ki so surovinsko odvisne od uvoza, pa imajo predpisan procent manjši. Drugo važno proporcijo predstavlja osnovna investicijska gradnja, katere naloga je, predpisati smer v nadaljnjem razvoju naših materialnih in proizvodnih sil. V letošnjem letu je pretežni del investicij vložen v osnovne panoge: elektro-gradnja, rudniki, nafta, strojogradnja in metalurgija, med katerimi je tudi naše podjetje.

Tretji proporc: stopnja akumulacije in družbenih skladov predpisuje, kakšen presežen proizvod morajo ustvariti posamezni kolektivi. S to stopnjo se odreja osnovna razdelitev narodnega dohodka na potrošni sklad zaposlenih in presežni proizvod, ki se uporablja za družbene sklade in kapitalno izgradnjo. Stopnja akumulacije je odvisna od stopnje razvoja posameznih panog in tovarn ter potrebe za posamezne artikle. Za celo slovensko industrijo je stopnja akumulacije in skladov 726 %, za našo tovarno pa 557 %. Kot osnova za izračun akumulacije in skladov je celotni plačilni fond podjetja. To je najvažnejša proporcija, ker predstavlja jedro družbenega plana in je od nje odvisen cel razvoj socializma. Del akumulacije ostane v obliki sklada v podjetju, s katerim samostojno razpolaga kolektiv. Ta del je sicer v letošnjem letu zaradi velike kapitalne izgradnje ključnih objektov, med katerimi je tudi naša tovarna, in potreb sredstev za obrambne namene v letošnjem letu relativno majhen (2,8 % — od zneska akumulacije in skladov), v bodočih letih pa se bo stalno dvigal.

Kot daljni važni proporc je potrošnji sklad. Na osnovi dosedanje produktivnosti dela so odmerjeni minimalnemu izkoriščanju kapacitet odgovarjajoči plačilni fond, na bazi katerih so sestavljeni naši tarifni pravilniki in višina tarifnih postavk.

V okviru zgornjih predpisanih proporcij družbenega plana, izdelajo podjetja samostojne plane, prilagojene njihovi zmogljivosti in povpraševanju po njihovem blagu.

S samostojnim odrejanjem planov, s samostojnim komercialnim poslovanjem in s samostojno delitvijo ustvarjenega plačilnega fonda, odvisnega od gospodarskega uspeha, je dokončno sproščena naša iniciativa. Nismo več državno podjetje



Glavni direktor metalurgije LRS, ing. Viktor Kotnik, uvaževani jugoslov. strokovnjak in uspešni krmilar delavnosti črne metalurgije v dobi največjih zasnov in napredka.

v starem pomenu, postali smo samostojno družbeno podjetje, katerega gospodarstvo bo izključno v naših rokah, uspeh pa odvisen od našega dela. Naše plače bodo odsej direktno odvisne od finančnega uspeha podjetja. Postali smo delničarji naše tovarne. Narodna banka bo registrirala finančno stanje, saldo prodanega in kupljenega blaga pa bo naš dohodek, od katerega bo odvisna naša plača. Banka bo izplačala na osnovi ustvarjenega dohodka nam pripadajoče plače na osnovi enostavne formule:

$$\text{plača} = \frac{\text{dohodek}}{\text{stopnja akumulacije in skl.} + 1}$$

$$\text{ali za naše podjetje} = \frac{\text{dohodek}}{657}$$

Čim več in čim bolje bomo prodajali naše blago in čim manj in čim cenejše bomo kupovali potrebne surovine in ostali material, tem večji bo naš dohodek in s tem plača. To pomeni imeti dobro komercialno, uvesti dosledno štednjo z vsem materialom, pospešiti proizvodnjo, zmanjšati izmeček in zboljšati kvaliteto — z eno besedo: uvesti red. Doslej je bil proces proizvodnje že zaključen, ko je blago prišlo v skladišče. Njegova pot naprej ni bila odvisna od podjetja in njegove komercialne, določena je bila po razdelilnem planu. Sedaj pa bo po predaji blaga v skladišče (Fickotu) sledila še težka zadnja faza — prodaja blaga. Prilagojevanje potrebam trga, upoštevanje želja in okusa ter zahtev naših potrošnikov mora nujno zbuditi našo iniciativo. Ni takega delovnega procesa, ki se ne bi dal izpopolniti, ni pa tudi takega sodelavca, ki ne bi mogel pri tem sodelovati. Participiranje na vrednosti presežnega dela mora pritegniti slehernega in prinesti nove podvige in uspehe.



Koroška jekla se svetlijo.

Foto: Smolej

Že široka diskusija o družbenem planu, kakor o tarifnem pravilniku nam je odkrila veliko iniciativo in stremljenje za dobrim gospodarjenjem naše tovarne. S pravnimi organizacijskimi prijemi bo treba to iniciativo samo zajeti in še dvigniti. Za doseg tega cilja pa je potrebno:

1. Precizna podelitev dela in jasna razmejitev dolžnosti vsakega poedinca na principu individualne odgovornosti.
2. Razdelitev tovarne na manjše oddelke s samostojnimi gospodarskimi računi.
3. Prilagoditev izgradnje tovarne proizvodnji.

Nov gospodarski sistem urejuje samo samostojnost celotnega kolektiva tovarne.

Stvar delavskega sveta in nas sveh pa je, da to pobudo še dalje razvijemo ter poiščemo pot, ki bi še bolj okrepila stike z delavskimi množicami. Iskati moramo take oblike organizacije, da bo opravljanje čimbolj enostavno in razumljivo, dostopno slehernemu delavcu. Že v kapitalističnih gospodarskih podjetjih so se uveljavile oblike organizacije, po katerih je tovarna razdeljena v obrate in oddelke s samostojnim računovodstvom. Bat'a je to organizacijo tako izpopolnil, da je vsaka delavnica (oddelek) »kupoval« polproizvode od oddelka, ki je opravil predhodno fazo, ter »prodajal« svoje proizvode sledečemu oddelku. Na ta način so se artikli kvalitetno sprejemali in kvalitetno predajali. Ker je vodstvo s premijskim sistemom

participiralo pri ustvarjalnem dohodku, je bil uspeh jasen. Pri nas, ko bo po novem sistemu ne samo vodstvo, temveč sleherni delavec soudeležen pri delitvi dohodka, je jasno, da bo taka organizacija prinesla še mnogo večje uspehe. Kvalitetni faktorji, predpisani na 2. zasedanju novega delavskega sveta 29. aprila 1952, so že prvi korak k temu cilju. Tekom letošnjega leta pa je potrebno, da se delavski svet ukvarja tudi s prehodom na samostojne planske zadolžitve za posamezne obrate oziroma oddelke. Njim naj bi se mesečno predpisalo:

1. minimalni proizvodni plan,
2. znesek zadolžene akumulacije,
3. plačilni fond,
4. cene proizvodov, kategorizirane v prvo, drugo in tretjo kvaliteto in
5. lastni račun za vpis realizacije plana.

Za vpeljavo take organizacije se bo zainteresiranost posameznika močno dvignila, ker bo v uspehu svojega dela takoj videl svoj pravičen materialni uspeh. Vsak obrat in oddelek bi bil s tem samostojna gospodarska organizacija, nabava surovin iz predhodne faze pa bo sledila po kvalitetnem prevzemu. Dvignila se bo kvaliteta naših proizvodov ter zboljšal naš zaslužek. Istočasno pa bomo zasigurali tudi izpolnjevanje naših obvez proti skupnosti, s katero nas veže akumulacija.

Tudi izgradnja tovarne mora odslej biti bolj prilagojena našim proizvodnim potrebam. Dobronamerna finančna sredstva, ki nam jih nudi naša skupnost za dograditev in modernizacijo naše tovarne, bomo morali v bodoče z večjo skrbnostjo trošiti. Če tudi ne morem trditi, da do sedaj nismo koristno gradili, mirno lahko trdim, da smo šli včasih pri gradnji preveč v širino in premalo povezano s tekočimi potrebami obratov. Dostikrat bi z bolj sistematskim delom lahko mnogo prej dali poedine agregate v pogon in s tem pomagali proizvodnji. Novi finančni sistem nas sili, da se enkrat odresemo tendence kapitalne izgradnje zaradi kapitalne izgradnje in da tudi pri nas utrdimo logiko razširjenja reprodukcije: investicije zaradi proizvodnje. Zato bodo v bodoče tudi vsi naši sodelavci, ki so izključno vezani z deli izgradnje naše tovarne, vezani na naš gospodarski račun in njihove plače odvisne od finančnega uspeha proizvodnje. S tem bo njihovo delo dnevno uperjeno istočasno na čimprejšnje in čimboljše dokončanje novih objektov in na direktno pomoč proizvodnim obratom.

Perspektivni plan, izdelan po zasnovah starega znanca našega kolektiva, predsednika sveta za industrijo, ministra tov. Franca Leskoška, jasno kaže linijo povečanja in modernizacije naše tovarne in kraja.

Kar niso mogli rešiti naši tehniki, je rešil on, ko je ob priliki obiska v mesecu marcu sam zarisal smer in dokončno obliko naše tovarne. »Hočem, da je tovarna lepa, da ima en ksiht«, je rekel, ko je vlekel linije po papirju. S temi besedami moža je povedano vse. Naša naloga je le, da to njegovo zasnovo izdelamo in tudi uresničimo.

Roman Kogelnik:

## Zapiski iz velikega časa

# NOB NA KOROŠKEM

Tisti čas, ko je vsa Evropa trepetala pred nacisti, ki so imeli v svojem programu za druge narode samo eno točko: ugnabljanje — se je pri nas zgodilo nekaj vekovno velikega. Sicer so ob navalu v v naš kraj trdili, da prinašajo rešitev in srečo, da so sami kralji Matjaži, vendar so takoj prepovedali narodni jezik, potem pa so začeli narod preganjati, moriti in požigati domove. Toda pri nas nacistom ta stvar ni šla tako lahko, kot v drugih državah. Ko so se pod nacističnim vojaškim strojem rušile država za državo in so imele zadosti skrbi vse velesile, so se jugoslovanski narodi uprli. Sicer je bila na tleh tudi naša vojska, toda uprl se je potem narod. Ne, so rekli naši ljudje — edini tokrat na kontinentu — in začela se je neenaka borba. Neenaka po številu in orožju, a neenaka tudi po morali. Nacisti so uničevali narode in kulture, mi pa smo branili in ustvadjali svobodo zagrizeno svobodoljubnega ljudstva.

Upor jugoslovanskih narodov je zadel nacisti v času norega zmagoslavja in je čudovito odjeknil ter dvigal moralo narodov že zasedenih držav in bil velik doprinos zaveznikom.

Nikoli ena sama oseba ne bo mogla popisati vsebine velike narodove osvobodilne borbe, nikoli ne bo mogel biti zbran pregled teh dogajanj niti za mali sektor v eni knjigi, kaj šele polno prikazan v takem kratkem sestavku. Iz ljudstva se je rodilo in v ljudstvu bo živelo to veliko poglavje svobodoljubja, zvestobe, borbe, žrtev, trpljenja in zmage. Moj sestavek bo pokazal samo mali del operacij partizanske vojske in še to le na malem delu našega domačega kraja, naše Koroške.

### VZHODNO-KOROŠKI ODRED

V naših krajih je operiral Vzhodno-koroški odred NOV. Njegova operativna cona je obsegala področje zahodno od reke Mislince, severno od črte Šoštanj—Smrekovec—Bela peč—Raduha—Solčava—Železna Kapla, vzhodno od proge Železna Kapla—Sinča ves ter južno od Drave. Zahodno od našega odreda je operiral Zahodno-koroški odred.

Odred je bil ob času mojega vstopa (junija 1944) še razmeroma maloštevilen. Imel je dva bataljona z okrog 200 ljudi. Dodeljen sem bil štabu odreda. Do vstopa v omenjeno borbeno enoto mi premiki in boji odreda niso bili dosti znani, vedel sem le, da je sovražnik napravil do tega časa na drugi bataljon že dve ofenzivi z namenom, da očisti teren partizanov.

Kmalu po mojem vključenju je sovražnik s svojo namero ponovno poizkusil. V ta namen je zbral v Črni, v Žerjavu, Železni Kapli in v Globasnici 500 do 600 mož policije ter jih razdelil v do 80 mož močne skupine, ki naj bi izvedle obkoljevalni manever na naš II. bataljon. Odred je imel dobro obveščevalno službo in je za namero pravočasno zvedel ter napravil premik za Raduho v Savinjsko dolino.



Ing. Pavle Žavcer-Matjaž, sekretar pokrajinskega komiteja za Koroško in organizator naše borbe. Pozna ga vsaka hiša od Meže do Zilje.

Poglavitni cilj sovražnikov je bil, da zasede Solčavo, kjer je bilo takrat že naše osvobodeno ozemlje. Sovražnik se je pomikal proti Solčavi po kolovoznih poteh preko Olšave in ob Raduhi.

Zasedba Solčave je sovražniku po našem umiku uspela. Zasedli so vas in se namestili po kmetijah. Podnevi so pošiljali patrole v planino, ponoči pa so iz močnih zased pri kmetih prežali na partizane. Represalij pri kmetih takrat niso podvzeli, pač pa so se zanimali za shrambe. Tretji dan so se umaknili.



Aktivisti okraja Guštanj-Prevalje na Vrheh (1944). Tretja od desne je Lubasova Cvetka.

Iz nastopov in borb Vzhodno-koroškega odreda sem zabeležil večje akcije od časa mojega vstopa, katere bom v naslednjem kratko označil kot okvirno sliko partizanske vojske v naših krajih.

8. junija 1944 je okupator z ogorčenjem ugotovil, da je podrtih 35 drogov električnega daljnovoda Guštanj—Mežica. To je napravila patrola našega prvega bataljona. Tovarni v Guštanju in Mežici sta stali 4 dni.

Dne 10. junija je šla sovražna patrola iz Železne Kaple proti Obirju. V skupini je bilo okrog 40 policistov. Močna patrola II. bataljona jih je iznenadila ter po kratkem boju razgnala sovražnika, da se ni mogel več zbrati. Zaplenili smo nekaj opreme brez lastnih izgub, sovražnik je imel 14 mrtvih in ranjenih.

Nekaj dni za tem je drugi bataljon napadel sovražno kolono, ki je šla iz Železne Kaple proti Beli. Sovražna skupina je štela okrog 30 SS-ovcev in policistov. Po 10-minutnem boju je bila sovražna kolona popolnoma razbita. Brez lastnih izgub smo zaplenili nekaj orožja. Padel je SS-ovski kapetan in trije SS-ovci.

Okrog 30 mož močna sovražna patrola Arbeitsdiensta, ki je imela namen napasti patrulo II. bat. pri vasi Št. Lipš, severno od Železne Kaple, ni imela sreče. Naša patrola jo je prehitela. Po 3—4-urnem boju so se naši morali sicer umakniti, ker je sovražnik dobil pomoč iz bližnje postojanke, toda zaplenili smo brez lastnih izgub 2 mitraljeza, reket-pištolo ter več municije, medtem ko je imel sovražnik 15 mož izgube.

Ko se je naša patrola II. bataljona vračala iz borbe, je naletela na novo patrolno skupino 30 do 35 mož, ki je šla prvi na pomoč. Naši so bili obveščeni, da je sovražnik v bližini in so se približali v for-

maciji. Borba, v kateri je imel sovražnik več izgub, je bila kratka. Zaradi v neposredni bližini nahajajočih se sovražnih postojank in zaradi primanjčovanja municije se je patrola II. bataljona umaknila.

22. junija je bil dan večjega spopada. Patrola II. bataljona je napadla sovražno skupino, ki je krenila iz Železne Kaple proti Obirju, da bi tam napadla naš bataljon. Sovražnik je zaznal za naše položaje ter nameraval napasti bataljon z obkoljevalno taktiko. Naš bataljon se je zaradi pomanjkanja municije umaknil, poslal pa je v zasedo patrolo, da zavrne sovražnika. V borbi je imel sovražnik izgubo 20 mož, naši pa so zajeli več orožja, med tem 18 pušk, 1 brzostrelko in 4 pištole ter nekaj hrane.

Istega dne je I. bataljon našega odreda napadel sovražno zasedo nad Kotljami. Ta sovražna zaseda je stražila delavce, ki so postavljali drogove za telefonski vod. Po uspehi akciji, pri kateri so naši uničili 1 mitraljez ter zaplenili 700 kom nabojev, 10 bomb in več kompletnih oprem, se je patrola I. bataljona umaknila.

23. junija je sovražnik koncentriral večje sile na sektorju Koprivna—Topla, kjer se je zadrževal II. bataljon odreda. Napad se jim ni posrečil. Ko so se vračali s hribov v dolino, kjer so jih čakali kamioni, jih je zajel ogenj našega II. bataljona prav v trenutku, ko so se vkrcavali v kamione. Napad je trajal eno uro. Izenadeni sovražnik sprva ni mogel nuditi nobenega odpora. Šele, ko je sovražna skupina, okrog 200 mož, dobila ojačanje iz postojanke v Črni, se je bataljon umaknil s položajev brez vsakih lastnih izgub, medtem ko je imel sovražnik okrog 60 mrtvih in 30 ranjenih, šest nemških vozil pa je zgorelo. Zgorela je tudi kmetija, na katero je priletela granata nemškega minometaja.

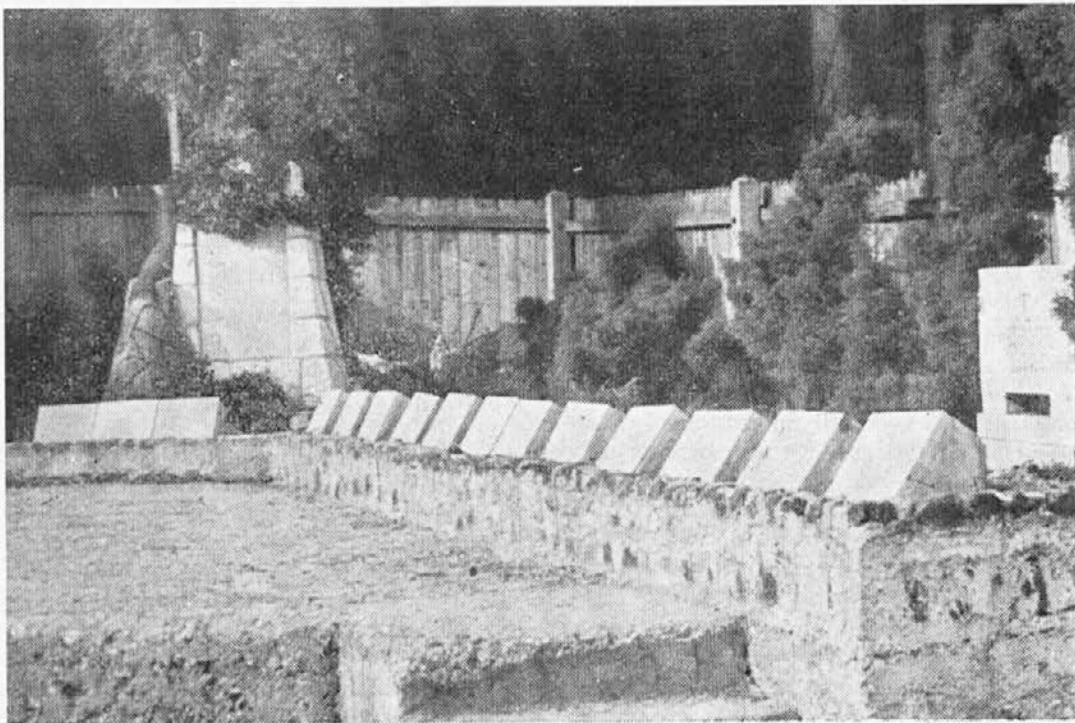
Dne 24. junija je sovražnik napadel I. bataljon v trenutku, ko so pokopavali dva tovariša, katera je prejšnji večer pri podiranju elektrovoda ubil električni tok. Bataljon je bil od sovražne skupine okrog 100 mož popolnoma obkoljen. Z močnim protinapadom in z jurišanjem na sovražni obroč so se naši fantje prebili in takoj odgovorili z napadom z boka. Sovražnik je bil pregan. Izgubili smo 1 tovariša in več opreme.

27. junija je imel II. bataljon spopad v Podpeci. Sovražnik je nameraval v ve-

liki rudniški dvorani vzpostaviti postojanko, od koder bi prežali in napadali partizane. Patrola II. bataljona je zgradbo zažgala. Ko so se naši vračali, so naleteli na sovražnika ter ga po kratki borbi pregnali.

Naslednji dan je šla sovražna skupina okrog 80 SS-policistov iz Črne proti Bistri,

s seboj. Ko sva preostala dva, ki nisva bila ranjena, dospela do bataljona, smo šli takoj na položaj in iz odaljenosti 700 metrov napadli roparsko kolono, ki se je vračala s plenom v postojanko. Borba je trajala 3 do 4 ure. Sovražnik je imel na licu mesta 49 mrtvih in 18 težje ranjenih, od katerih je drugi dan umrlo v bolnišnici



Grobovi padlih borcev za svobodo v Guštanju.

da izseli kmeta Plaznika, katerega sin je bil pri partizanih in je bil dan poprej ubit od električnega toka pri podiranju daljnoveoda pri Slovenj Gradcu. Nemci so našli truplo in verjetno spoznali Plaznikovega sina, za katerega so doma Nemcem zatrjevali, da se je z dopusta vrnil v nemško vojsko — stvarno pa se je pridružil partizanom. I. bataljon ni bil daleč od Plaznika. Ko je opazil nemško kolono, se je umaknil na ugodnejši položaj za napad. Nacistična kolona je prišla do kmeta ter se pripravljala na rop. Na gornjo stran doline so postavili tri močne zasede. Naša patrola 4 mož (v kateri sem bil tudi sam), se je takrat vračala iz Solčave. SS-ovske zasede so jo pustile na odaljenost kakih 20 metrov ter nato odprle ves ogenj na nas štiri. V spopadu sta bila ranjena dva tovariša, od katerih so enega ujeli in po akciji pri omenjenem kmetu odpeljali

še 15. SS-ovcem je prišla na pomoč nova skupina iz Črne s pettonskim tankom, ki pa se je pri prehodu preko malega mostu pogreznil v potok in na mestu zgorel s celotno posadko, med katero je bil tudi SS-ovski major. Mi smo izgubili pri tej borbi dva tovariša, trije pa so bili lažje ranjeni.

Minerski vod I. bataljona je 30. junija uničil 9 drogov daljnoveoda Velenje—Žerjav. Žerjav je zato stal 60 ur.

Začetkom julija je sovražnik začel večjo ofenzivo na sektorju Bistra—Koprivna—Logarska dolina. Za ta napad so zbrali okrog 1800 mož policije, SA, vojaštva in Wehrmannschafta. Sistematično so prelezli vse hribe, kote in doline. V Logarski dolini, ki mu je bila kot osvobojeno ozemlje poglaviti cilj, se je sovražnik zadržal tri dni, ob povratku pa odvedel dve družini. SS-ovci so se vračali po isti poti, kot so napadali, to je preko prelazov Olševe, proti Železni Kapli in Globasnici, preko prelazov Olševe in Raduhe v smeri Črne in Bistre. Prav tako tudi v Savinjsko dolino, preko Kamniškega sedla itd. Ofenziva je bila povsem jalova. II. bataljon se je s terena umaknil. Sovražnik je vlačil po terenu celo težko pešadijsko orožje in topove.

Patrola II. bataljona je 2. julija podrla na pokretu z Jezerskega vrha do Železne Kaple 40 telefonskih drogov. V Podpeci pa je 5. julija zažgala 200 m<sup>3</sup> lesa, pripravljenega za odvoz. Naslednji dan je patrola porušila dva mostova v Koprivni in s tem onemogočila promet za teden dni.

Celotni bataljon je napadel sovražnika pri kmetiji Brdnik v Zg. Libučah pri Pliberku. Bataljon je hotel sovražnika obkoliti, a stražar nas je opazil in alarmi-



Sestanek aktivistov pri kmetu Avguštinu. Ležita Anton Vušnik, dolgoletni predsednik KLO Guštanj in Hinko Petrič iz Kotelj.

rane so bile vse bližnje postojanke, ki so poslale močne okrepitve. Iz borbe je izšel bataljon brez izgub, sovražnik je imel 7 mrtvih in več ranjenih.

Minerski vod I. bataljona je miniral železniško progo med postajama Holmec—Pliberk. Promet je stal več dni. Isti bataljon je miniral železobetonski most na cesti Mežica—Žerjav. Promet je stal 7 dni.

V juliju je minerski vod I. bataljona miniral večkrat objekte na progi Dravograd—Pliberk ter cestne objekte na relacijah v Mežiški dolini ter zaprl promet.

7. julija je močna sovražna patrila napadla patrolo II. bataljona pri kmetu »Žena« v Remšniku nad Železno Kaplo. Naša patrila je napad odbila in je imel sovražnik 11 mrtvih in 22 ranjenih, medtem ko so naši izgubili 2 mrtva in 7 ranjenih.

I. bataljon je napravil konec julija demonstrativni napad na sovražnikove postojanke v Črni. Tam je bilo 300 do 350 policistov, ki so imeli na razpolago 2 tanka in top. Z našim ognjem smo postojanko blokirali dva dni. Istočasno je II. četa istega bataljona porušila vse mostove iz Črne proti Javorju ter na cesti Črna—Koprivna. Do večjega spopada ni prišlo, ker sovražnik ni šel iz postojank.

2. avgusta je naletela patrila našega bataljona na sovražno skupino 20 mož. V spopadu je imel sovražnik izgubo 7 mož, medtem ko je naša patrila bila brez izgub.

Prve dni avgusta je minerski vod I. bataljona ponovno porušil betonski most Mežica—Žerjav, druga skupina istega bataljona pa je minirala železniško progo med Dravogradom in Guštanjem v dolžini 500 m in zaustavila promet za nekaj dni.

Patrila II. bataljona je napadla sovražni kamion na cesti Borovlje—Sele.

4. avgusta je patrila I. bataljona napadla sovražno kolono v jačini 70 mož. Sovražnik se je umaknil v postojanko po izgubi dveh policistov. Lastnih izgub ni bilo. Istega dne je druga patrila istega bataljona napadla sovražnika na Selah pri Slovenj Gradcu. Skupina sovražne policije je štela 130 mož. V borbi je imel sovražnik 12 mrtvih in 30 ranjenih — lastnih izgub ni bilo. Celotni III. bataljon je napadel s Pece se umikajočo kolono sovražne policije. Po večurni borbi je imel sovražnik izgube 27 policistov.

10. avgusta je bil prvi spopad s takozvanimi »raztrganci«, ki so dan poprej ujeli enega naših tovarišev. Raztrgance smo pognali brez lastnih izgub, medtem ko so »udinjaši« imeli 4 mrtve in 5 ranjenih.

12. avgusta je imela patrila III. bataljona spopad s sovražnikom pri Heleni pod Peco. Borba s 60 policisti je trajala dve uri. Onesposobili smo 11 policistov, lastne izgube 1 mrtev in 1 ranjen.

15. avgusta je sledil spopad v Topli nad Črno. Sovražno patrolo smo pregnali brez lastnih izgub.

19. avgusta so se začele dolgotrajne borbe. Po obveščevalni službi smo zvedeli, da hoče sovražnik napraviti večjo ofenzivo na sektor Koprivna—Bistra—Solčava—Logarska dolina. V ta namen je skoncentriral v Črni, Žerjavu, Mežici, v Železni Kapli, prav tako tudi v Pliberku, Globasnici in v Savinjski dolini večje sile, obo-

rožene tudi s tanki. I. in III. bataljon Vzhodno-koroškega odreda sta takoj napravila zasedo okrog Črne, kjer so bile sovražnikove sile največje, da bi tako onemogočili sovražnikov nastop s te strani. II. bataljon je napravil zasedo po planinah Olševe in Pece, da bi varoval našim v Črni hrbet. Zgodaj zjutraj je krenila prva sovražna kolona iz Črne proti Koprivni. Zaseda prvega bataljona jih je zadržala in pognala nazaj. Sovražnik je poizkus še dvakrat ponovil, toda obakrat zletel nazaj. Ko so poizkusili s tankom, je bil tank takoj uničen. Ob 8. uri je III. bataljon udaril nacistom, ki so čakali na Pristavi nad Črno novega povelja za napad na naše zasede, v hrbet z močnim ognjem. Sovražnik je izgubil ob tej priliki vso svojo komoro. Zaradi vedno večjih sil, ki so prihajale sovražniku na pomoč iz Črne, se je moral III. bataljon umakniti. I. bataljon je držal položaje vse do 3. ure popoldne in sovražniku se ni posrečilo prodreti do naših obrambnih postojank. Obveščevalna služba je javila, da gre nova sovražna kolona po rudniškem rovu in da namerava priti iz jame v Podpeci ter napasti I. bataljon s hrbta. Zaradi tega je bataljon takoj zapustil stare položaje in zavzel nove v Koprivni. Pozno zvečer se je začela iz Črne pomikati nova sovražna kolona, a se je morala ob hudem ognju zasede I. bataljona takoj umakniti. Ponoči se je celotni I. bataljon premaknil ponovno na nove položaje v Koprivni. Drugi dan zjutraj je prihajala iz postojanke nova kolona, tudi to je I. bataljon odbil; sovražniku so se izjalovile tudi pomožne akcije. Ob 8. uri zjutraj se je začela pomikati sovražna kolona iz Železne Kaple, v kateri je bilo okrog 1000 policistov in vojakov. Šla je na pomoč sovražnim kolonom, ki so poizkušale prodreti iz Črne. I. bataljon, ki je bil v nevarnosti, da ga napadejo v hrbet, se je premaknil na grebene Koprivna-Bistra, III. bataljon pa na prelaze Bela peč—Sleme—Zgornji Korenjak. 21. avgusta je dobila postojanka v Črni ojačanje 12 kamionov SS-policije, ki je takoj zjutraj stopila v akcijo. SS-ovci, s katerimi so se vodile borbe v Koprivni in Solčavi, so se morali dvakrat umakniti. 2. četa I. bataljona, ki je držala položaje na tem sektorju, je sicer spustila sovražnika skozi zasedo, pa ga potem ostro napadla z vseh strani. Sovražnik je dobival vedno nova ojačanja in se je četa morala umikati. Naslednji dan sta se umaknila na nove položaje na Beli peči ter na sedlu med Olševo in Raduho. Sovražnik je po 4-dnevni ofenzivi uspel zasesti Logarsko dolino, nakar se je vračal v izhodišne postojanke. Naš I. in III. bataljon sta napravila zasedo pri Prosencu in Osojniku v Bistri ter udarila na nacistično kolono, ki je štela nad 300 mož. Našim zasedam je uspelo, da so pognale sovražnika v največji paniki proti Črni.

Pri teh borbah je sodelovalo nad 3000 mož policijskega SS-regimenta, SS-Junkerschule ter policijskega regimenta Treck. Sovražnik je imel okrog 300 mrtvih in do 250 ranjenih. Zaplenili smo več vojaške opreme, uničili en tank. Lastne izgube v teh borbah: 3 ranjeni in 5 pogrešanih.

Najbolj so se izkazali pri teh bojih komandant koroške grupe odredov, kapetan

Gašper-Simončič Vinke, komisar Vzhodno-koroškega odreda Franta-Sever Franc, angleški major Ciusac, komandir čete v I. bataljonu Jurač Branko, komandant I. bataljona, čijega imena pa se ne morem spomniti, in vrsta borcev.

Koncem avgusta in začetkom septembra so minerski vodi I. in III. bataljona nastopili z več akcijami na prometnih žilah. Podminirana je bila železniška proga med Dravogradom in Guštanjem, med Holmcem in Pliberkom, med Holmcem in Prevaljami, med Pliberkom in Metlovim itd. V zrak je zletelo več mostov, promet je bil zaporedno zaustavljen, nacisti so pihali. Ni jim šlo v glavo, kako da se to ljudstvo ne pusti komandirati po nacistični volji.

28. avgusta je II. bataljon napadel postojanko v Črni. Sovražnik je nudil močan odpor in pri tem uporabljal 2 tanka. Padlo je 5 nacistov, več pa je bilo ranjenih, lastnih izgub ni bilo. Nekaj dni nato je patrila II. bataljona napadla nacistični vojaški kamion pri Železni Kapli. Sovražnik je imel več izgub, kamion pa je zgorel.

7. septembra je minerski vod I. bataljona miniral tik pred prihodom vojaškega transportnega vlaka progo med Guštanjem in Prevaljami. Uničena je bila lokomotiva in trije vozovi, vojaški transport je imel velike izgube. Naslednji dan je minerski vod II. bataljona uničil transformator, ki je oskrboval s tokom Pliberk. Naslednji dan zopet akcija minerjev I. bataljona na progi Guštanj—Prevalje. Proga je bila uničena v dolžini 70 metrov, promet je stal 48 ur.

Istega dne je vodil II. bataljon ponoči borbo s sovražnikom — Landwache — pri Žitari vasi. Isto noč je izvršil del I. bataljona demonstrativni napad na sovražno postojanko v Črni. Borba je trajala 3 ure. Sovražnik je imel močne izgube.

10. septembra je patrila II. bataljona napadla vojaški kamion pri Železni Kapli in prizadela nacistom občutne izgube. Naslednji dan so minerji II. bataljona porušili cestni most med Železno Kaplo in Belo. 12. septembra je napadla patrila II. bataljona sovražni vojaški avto na Remšniku nad Železno Kaplo in avto zažgala. II. bataljon je napadel postojanko v Globasnici. Minerski vod I. bataljona je miniral progo nad Prevaljami v dolžini 30 metrov. Uničena lokomotiva in trije vagoni.

15. septembra je patrila I. bataljona napadla poštni voz med Guštanjem in Kotljami — padla dva nacisti brez lastnih izgub. Naslednji dan je minerska skupina III. bataljona minirala progo pri Metlovem. 15. septembra je minerski vod III. bataljona pognal v zrak most in progo pri Dobrijah. Uničeni dve lokomotivi in več vagonov.

17. septembra je vodil I. bataljon borbo s sovražno kolono, močno okrog 500 mož, ki je prodirala iz Velenja preko Plešivca—Jazbine v Mežiško dolino. Naši so imeli 4 ranjene, nacistična kolona 15 mrtvih in 20 ranjenih.

19. septembra je minerski vod I. bataljona pognal v zrak del proge med Dravogradom in Guštanjem. Uničena lokomotiva in 6 vagonov vojaškega vlaka. Istega dne minirana proga Prevalje—Holmec. Promet je stal 6 dni.

Beno Kotnik, zvez. nar. posl.:

# Kotlje — en dan osvobojene

Med zelo pomembne akcije koroških partizanov spada tudi kotuljski tabor. Vršil se je konec oktobra 1943. Kotuljci se sicer tega dneva vsako leto spominjajo na svojih skromnih proslavah, ka-



Zadnja okrožna konferenca na Kozarnici nad Kotljami aprila 1945.

terih se udeležujejo tudi bivši borci, vendar smatram za potrebno, da se ta zgodovinski dan podrobneje opiše. Ta dogodek ni dvignil samo morale in zavesti Kotuljcev, ampak je utrdil omahljivce daleč okrog Kotelj.

Že pred kotuljskim taborom so koroški partizani napravili v Kotljah manjšo akcijo. Zažgali so barako, v kateri so bile nastanjene takozvane »Arbeitsdienstmädel«. Nemci so jih poslali v Kotlje bolj za ovaduhinje kot v pomoč pri delu. Ne-

ke noči zbude partizani dekleta v novi baraki iz trdega spanja. Ukažejo jim, da se nemudoma oblečejo in vzamejo vse svoje stvari s seboj. Dekleta so bila vsa preplašena, tako, da marsikatera ni našla svoje obleke. Mislile so, da jim je odbila zadnja ura. Pomirile pa so se, ko so videle, da partizani z njimi »kavalirsko« ravnaajo. Partizani so jim še pomagali prenašati njihovo prtljago in so jim dajali sladkorčke, ki so jih dobili nekaj prej v Cehnarjevi trgovini. Ko so bila dekleta spravljena v šoli, so partizani polili barako z bencinom in jo zažgali. Sijaj zažgane barake je razsvetlil temno noč daleč naokrog. Dekleta so v šoli prebedela vso noč. Ob svitu so zapustile slovenske Kotlje, kakor jim je bilo od partizanov ukazano. Nekatere od njih so Nemci zaprli, ker so preveč hvalile vpludne in lepe partizane.

Še bolj pomemben dan za Kotlje pa je bila nedelja, ko so bile Kotlje takorekoč en dan osvobojene. Zaradi izгона slovenskega župnika Serajnika je v Kotljah večkrat maševal dr. Ebernigg iz Celovca. Ta človek je imel zelo dober apetit. Celovec, ki je bil že nekaj let pod okupacijo, ga ni mogel nasititi, zato so mu bile kmečke župnije Mežiške doline prav dobrodošle. V srcu mu sicer niso ležale ravno slovenske duše, bolj všeč mu je bila gostoljubnost naših ljudi. Tega dne pa je doživel v Kotljah nenavaden dogodek. Ko je začel z opravilom, prikoraka v cerkev četa lepo oblečenih partizanov s slovensko zastavo na čelu. Med navzočimi verniki je prvotno nastalo malo razburjenje, vendar se je takoj poleglo, ko je zadonela s škora naenkrat slovenska pesem.

V tem trenutku je bilo marsikatero oko rosno. Mašnik pred oltarjem je bil bled in se je tresel. Po končani maši je duhovnik oznanil opravilo za bodoči teden, seveda v nemškem jeziku. Tedaj se oglasi

partizan poleg zastavonoše in reče: »Prečastiti, prosim povejte oznanilo v slovenskem jeziku tako, da vas bo narod razumel.« Duhovnik, ki ni razumel slovensčine, je vprašal poleg stoječega cerkvenega ključarja p. d. Hrovata: »Kaj partizan želi?« Cerkvemu ključar mu pojasni, da zahteva partizan oznanilo v slovenskem jeziku, nakar mu duhovnik reče, naj on oznanilo prevede v slovenski jezik. Po opravitlu je partizanska četa odšla pred vaško lipo in z njo vsi, ki so bili v cerkvi. Tu se je začel veličasten tabor, ki je trajal skoro tri ure. Nastopilo je več govornikov. Sekretar pokrajinskega odbora »Matjaž« (ing. Žavcer Pavle) je govoril o osvobodilni fronti, »Marjetka«, sekretarka mladine mežiškega področja, o nalogah mladine, »Bor« (Čižmek, podpolkovnik JA) o sovražnem delu izdajalcev, »Drago« (komisar čete) in »Dušan« (komandant čete) o partizanskem gibanju in Jugoslovanski armadi in slednjič sekretar mežiškega področja »Polda« o bratstvu in edinstvu jugoslovanskih narodov. Govore so Kotulci z zanimanjem poslušali. Sosednji Guštanj sta zastopala le dva delegata. Bila sta to dr. Šoba, nameščeneec jeklarne in znani napredni sedlar Žagar Maks. Med navzočimi se je nahajala tudi učiteljica, ki so jo Nemci nastavili v Kotljah. Od nje so partizani zahtevali, da mora podučevati otroke v slovenskem jeziku. Učiteljica se je opravičevala in obžalovala, da slovensko ne zna; dobila je nalog, da mora v teku 48 ur Kotlje zapustiti, kar je tudi storila. Po končanem shodu je komandant čete odpoklical zasede, ki so bile postavljene ob vsaki poti v vas. Partizani so se uvrstili in odkorakali proti Kisli vodi prepevajoč pesem:

Slovinci kremeniti, le stopimo v korak,  
da osvobodimo svoj domači prag.

Čez gore, polja, po svetu naj doni:

Slovenija junaška, svobodna bodeš Ti!

Pred odhodom partizanov je dobil trgovec Cehnar nalog, naj sporoči policiji v Guštanju, da so imeli partizani v Kotljah svoj tabor.

Kotuljcem in vsem, ki so bili na taboru, so besede, ki so jih čuli od govornikov, globoko segle v srce. Čez nekaj dni je nastala velika hajka za partizani. Ker Nemci partizanov niso dobili, so se maščevali s tem, da so zaprli zavedne Slovence. Čez 50 ljudi, starih in mladih, je romalo v celovške gestapovske zapore. Med njimi ni bilo nikogar, ki bi bil v zaporu izdajal. Kmalu po tem znamenitem taboru so nacisti nastanili na Kisli vodi strahovalni policijski SS-bataljon. Kljub temu, da je bila policija dan za dnevom na nogah in da je prizadejala Kotljam in okolici ogromne žrtve, je odpor ljudstva rasel in zajemal vedno večji obseg. V Mežiški dolini so bili takrat čudni prizori. Vas in soseska se je praznila, gora pa polnila. Po vaseh, trgih in fabrikah se je šušljalo:

20. septembra je bil II. bataljon napaden od močne sovražne kolone, prav ko je bil na premiku. Padel je v zasedo na Lužah v Koprivni. Borba je trajala 3 ure. Sovražnik je imel 24 mrtvih in več ranjenih. Lastne izgube: 2 mrtva in 3 ranjeni. Istega dne je minerski vod III. bataljona uničil tri velike podpornike električnega daljnovoda Pliberk—Mežica.

22. septembra je diverzantska skupina II. bataljona napadla vlak iz Železne Kaple proti Velikovcu, in sicer pri Reberci. Padlo je več nemških policajev.

25. septembra minirana proga Guštanj—Dravograd. Uničene 100 m proge. Na mino zavozil vojaški vlak — uničeni dve lokomotivi. Ponovno miniranje iste proge.

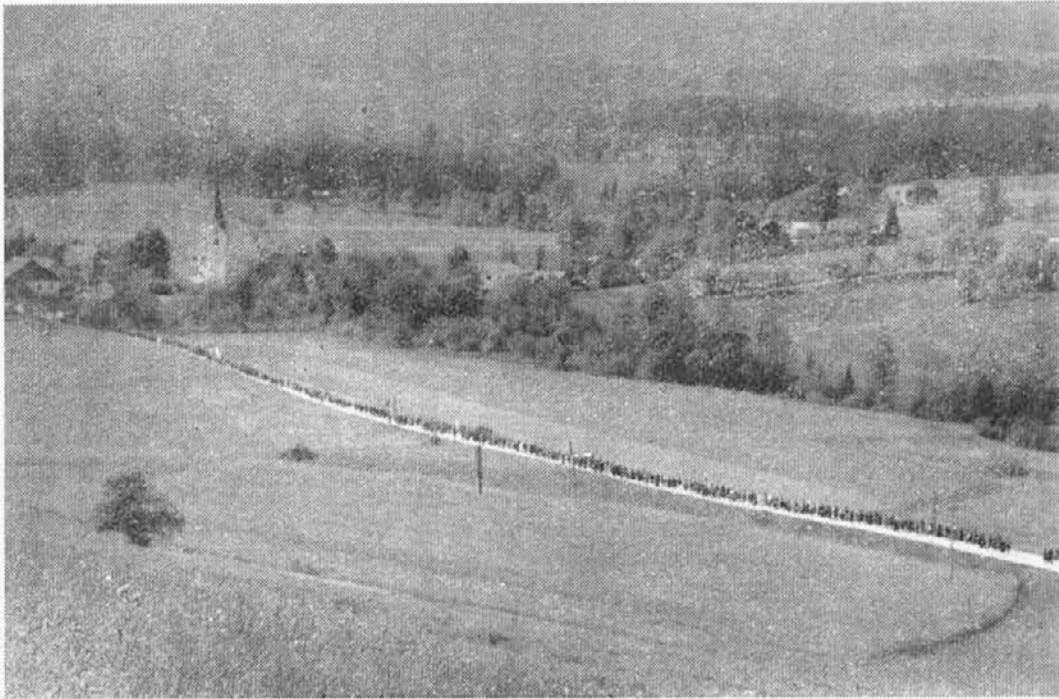
Kratke in redke beležke le malo označujejo borbo. Kdo bi mogel zabeležiti in popisati vse. Tovariši in tovarišice, ki so se borili v omenjenih edinicah, naj mi to površnost oprostijo. Vsi skupaj smo manj pisali in se več borili.

Pregled teh dveh-treh mesecev pa pove, da so bili borci za svobodo tu in predvsem je povedal to sovražniku. Povedal mu je odločno in tako, kakor je zaslužil, da so na svetu svobodoljubni narodi in da spada med te predvsem tudi naš.

## BORBE SEVERNO OD DRAVE

Koncem septembra 1944 je bila izvršena pregrupacija edinic Koroških odredov. Iz Vzhodno-koroškega odreda je bil izbran bataljon najbolj pogumnih borcev, ki je moral po nalogu štaba IV. operativne cone preko Drave na sektor severno od Velikovca in Celovca, da razširi v teh krajih partizanski pokret. Bataljon, ki je bil pripravljen za to področje, je čakal na terenu še nekaj tednov, nakar je prišlo povelje za pokret.

O borbi v osrednji Koroški in na Svinjski planini, ki pomeni posebno epopejo NOV, pa enkrat drugič.



**Pogreb Kuharjevega Anzana v Kotljah na Koroškem. Gestapovci so ga ubili na domu in zakopali pod napajalno korito v gozdu. Našel ga je po dveh letih kmet Vužnik. To je bil prvi umor slovenskega kmeta na domu. 81-letno mater — gluho kot kamen — so vlačili po gestapovskih postojankah in jo potem kot strašilo za druge gonili skozi koroške vasi boso in v coklah. Prežihov Anza si je moral grob v svoji zemlji izkopati sam.**

»Pri Petriču v Javorju je padel „Čepaj“ — Kančev Anza z „Nelko“.«

»Pri Kisli vodi so križali Rožankovega Anza z glavo navzdol.«

»Štajnarjevega Lojza in Andreja so ustrelili.«

»Trbovšek, Krivograd in Lepko so v logorju umrli.«

»Pri Jurčku sta bila smrtno obstreljena Joško-Protičev Anzi in Štrucev sin.«

»V Traberškem zaporu so obesili Jankinjo.«

»Na Prežihovem vrhu je zadržala gestapovska brzostrelka — izdihnil je Kuharjev Anzej.«

»Burjakovo družino iz Tople so s 74-letnim očetom odvedli.«

»Janžekova dva iz Koprivne sta padla.«

»Med živimi ni več Hribarskega Gustlna, Trobejevega in Božankovega Francija iz Podkrajja.«

»Apovalo Mico so vlekli v cokljah s polja na Kislo vodo in je ni več.«

»Plešnika in Juga v Guštanju sta izgubila svoje pube.«

»Rakitnikovo devetčlansko družino so postrelili in vrgli v zažgano poslopje.«

»Pri Sv. Neži so postrelili Juričevega Drejčka, tesarja Jaka Čiča in Jurčkovega očeta in sina.«

»Rožankovi, Apohali, Lubasovi in Dularjevi so šli vsi z družinami v les.«

»Dobrije razen Juga in Leskovca so prazne.«

Takšne vesti so se širile ves čas do osvoboditve. Kotlje so bile za vzor v narodno osvobodilni vojni. Da bi bile tudi sedaj ob graditvi socializma je želja vseh onih, ki so začasa okupacije z orožjem v roki branili svoj jezik, svoj rod in slovensko zemljo. Za to željo so padle tudi številne žrtve.

Posvet je sprožil dobre zamisli in je napravljen važen korak na poti k boljšemu gospodarjenju in izbiri peskov.

### TODA PESEK NI KRIV VSEH IZMEČKOV

Pesek je važen faktor v livarstvu, toda samo pesek ni kriv vseh izmečkov v livarnah. Ob pravilni izbiri peskov in ob pravilnem ravnanju s peskom moramo paziti še na celo vrsto drugih stvari. Opozoril bom samo na nekaj okolnosti, na katere je treba posebej paziti:

1. Pravilna izdelava kalupa. Slabo napravljen kalup že vodi k izmečku.

2. Pri mokrem vlišanju lahko skvari vliček prevelika vlaga.

3. Pri suhem vlišanju lahko povzročijo premalo suhi kalupi poroznost jekla.

4. Slaba plinopropustnost, ki ovira uhanje plina, pare ali zraka skozi pesek, ali pa po napačni poti skozi tekoče železo na prosto, je nadaljni vzrok skvarjenih odlitkov.

5. Često se pozabi postavljati zračnice odnosno so nalivki postavljeni tako, da zrak zaostaja v kalupu in ne more na prosto. Zrak in jeklo ne moreta biti isto, časno v kalupu, temveč se mora zrak ali para umakniti iz kalupa po najkrajši poti.

6. Kvarna je tudi prevelika poraba novega peska. Zadostuje na model plast 3 do 4 cm. S tem imamo dvojno korist, ker štedimo na materialu, propustnost pa je večja, ker ima plin krajšo pot skozi pesek.

7. Nadaljna pomanjkljivost je, če so večja dela premalo utrjena (armirana) z železom in z žičniki.

8. Poliranje mora biti temeljito in se mora izvršiti pri suhih kalupih v mokrem stanju.

9. Ko je pri vlišanju komad poln, je treba sunkoma dolivati tekoče jeklo, s tem se prepreči marsikateri lunker, ki ob takih sunkih splava v nalivke.

10. Na vse nalivke je treba pravočasno dati lunkerit, seveda ne prezgodaj, pač pa ko pride jeklo do sredine nalivka.

11. Ko dajemo vliček na kalup, moramo paziti, da sta spodnja in zgornja luknja enaki. Če sta luknji različne velikosti, se kruši pesek in gre v komad, kar čuti potem še strugar.

12. Kalupi morajo biti pred vlišanjem pokriti.

13. Ko damo kalup v vrsto za vlihanje, moramo paziti, da ne zapremo zračnic.

14. Pri sestavi kalupa, če so vodila obrabljena, sučemo zmeraj na levo, da ne dobimo presajenih komadov.

15. Po sklapanju, ko zaklinemo s spajkami, moramo delati enakomerno na dve strani, ker drugače kalup dvignemo, sicer steče železo ven ali pa je na eno stran odlitek debelejši.

To bi bilo 15 sicer malenkostnih opozoril, ki pa so zelo zelo važna, da se izognemo izmečkom.

Za izboljšanje kvalitete peska uporabljamo razna vezila. Na razpolago imamo že domače izdelke — bentonit, dikstrin, sulfidna lužina, melasa itd. Vsako vezilo pa je treba predhodno preizkusiti in se potem točno držati navodila uporabe. Pri tem je treba upoštevati količino in lastnost dodatka, dalje trdnost kalupa ali jedra, kako veže in da po vlitju rado razpade.

Franc Torkar:

## Izbira peska za livarstvo

Pred tedni je predsednik Sveta za industrijo LRS tov. minister Leskošek sklical delovni posvet livarskih strokovnjakov na terenih peskokopov v Moravčah. Na posvetu, katerega so se udeležili predstavniki resornih ustanov ter inženirji in mojstri jeklolivarn Guštanja, Litostroja in Jesenic, je dal tov. minister razna navodila in nasvete, ki bodo za livarne velikega pomena.

Najbolj ustrezajočega grobozrnatega peska, takozvane štev. 5, bolj in bolj zmanjkuje in moramo s to sorto štediti. Organizacija pridobivanja peska odnosno sortiranje, ki ga je orisal tov. minister, bo pomemben gospodarsveni in kvalitetni ukrep koriščenja naših peskov. Gre za načrt in izvedbo velikega skladišča peskov

ob železnici v Domžalah, ki bi se opremilo z modernimi napravami za nakladanje in za sortiranje po zrnovitosti. Pri analizi peskov je namreč najbolj važna določitev zrnovitosti — debelina zrn v odstotkih.

Na delovnem posvetu je bila prednešena tudi nujnost izpopolnitve terenske karte z izsleditvami premogokopne družbe, ki je pri vrtnanju prišla na več peščišč. V terensko karto bodo vrisane vse stare in nove peščene jame. Govor je bil tudi o sintetičnem pesku. V tem smislu je potrebno preiskati teren pod Limbarsko goro, kjer je bil pred 20. leti še odprt peskokop in je ta pesek kazal lastnosti, da bi bil dober za mešanje sintetičnega peska in celo za cementno vlihanje. Govorilo se je tudi o šamotni masi za večje komade.



Boris Florjančič:

# Napake na površini ingotov

Tovarišem v obratih jeklarne, valjarne in kovačnice je prav dobro znan naziv: **površinske napake na ingotih**. V splošnem lahko rečemo, da površinske napake na ingotih presegajo one napake, ki jih povzroča lunker. Jeklarju so ponavadi stavljene zelo ozke meje, bodisi v pogledu samega topjenja ali pa vlivanja, zato mora zelo paziti, da se pri izogitvi ene napake ne preide v drugo. Za primer hočem navesti izdelavo legiranega konstrukcijskega jekla. Če naredimo prevročo šaržo in jo prevročo vlijemo, se izpostavljam nevarnosti grobe primarne strukture, transkristalizacije, mejnim risom med zrnici in kosmičem v izvaljanem materialu. Če pa šaržo napravimo premalo toplo, se izpostavljam drugim virom napak, ki se največ pokažejo v obliki **nemetalnih vključkov**. Pri nekaterih legiranih jeklih so meje pravilne temperature vlivanja tako ozke, da jih je s popolno gotovostjo zelo težko zadeti. Lahko trdimo, da igra temperatura, tako pri izdelavi same šarže, kot pri vlivanju, zelo veliko vlogo.

Jeklarni se pripisujejo sledeče napake na površinah ingotov:

Vključki, ki ležijo tesno pod samo površino ingota, mehurčki in luknjice na površini in tesno pod njo, prelitja, prečni in vzdolžni risi, brke in slične livarske napake.

Nemetalni vključki nastopajo v jeklu v obliki pečne žlindre, desoksidacijske žlindre, raznih ognjevdzdržnih materialov in raznih vmesnih produktov, ki nastanejo reakcijskim potom preje omenjenih vključkov med seboj. Pečne žlindre pridejo v samo jeklo na podlagi vrtincev, ko teče jeklo skozi prebod v ponovco, posebno v takem slučaju, če teče že takoj v začetku iz peči po prebodnem žlebu v ponovco jeklo pomešano z žlindro. Sicer splava večina tako došle žlindre v ponovco na vrh, toda, da se izognemo bilo kakršni koli nevarnosti, da nam gotovi deli pečne žlindre ne bi tvorili vključkov v odlitem jeklu, je potrebno stremeti za tem, da v ponovco priteče najprej samo čisto jeklo iz peči, na koncu pa šele žlindra. V tem smislu je treba urejevati prebod peči. Moramo pripomniti, da je fino razpršena žlindra po jeklu mnogokrat vzrok nečistoče v jeklu, katera se ne pokaže samo na površinah ingotov, temveč tudi v notranjosti.

Desoksidacijske žlindre nastajajo pri pomirjenju jekla, t. j. pri desoksidaciji jekla z raznimi desoksidacijskimi sredstvi, kakor so to ferosilicij, kalcijisilicij, alsimin, aluminij itd. Posebno so nevarne desoksidacijske žlindre pri uporabi večjih količin aluminija.  $Al_2O_3$ , ki pri tem nastaja, je zelo nevarna desoksidacijska žlindra, ki od vseh žlinder najtežje splava na površino, tako v sami ponovci, kakor tudi med samim vlivanjem. Vključki te vrste se radi pojavljajo »v koži« ingota ali pa tik pod samo površino.

Drugače pa je z vključki ognjevdzdržnih materialov. Ti vključki pridejo od ponovčne opeke, od čepov in izlivkov, od

opek, iz katerih je sestavljen lijak, posebno pa od cevne opeke livnih plošč. Ognjevdzdržna opeka ne more v vseh slučajih odgovarjati svojim zahtevam in večkrat močen curek lahko odkruši dežce opek tudi vsled mehanskih vzrokov. Nizka ognjevdzdržnost cevne opeke pa je največkrat vzrok, da nastajajo omenjeni vključki. Ker omenjeni vključki ognjevdzdržnega materiala, ki priplavajo skupno z jeklom v kokilo, nimajo niti možnosti, niti dosti časa, da bi splavali na vrh, še isti največkrat pojavijo tesno pod »kožo« (površino stene) ingotov. Da največ teh vključkov pride ravno na zunanje stene ingota, je pripisati dveh dejstvom: prvo naj omenimo, da se ti vključki pri izstopni odprtini iz cevne opeke v kokilo vsled vrtničenja jekla v sami kokili najraje približajo stenam ter ostanejo vsled hitrega strjevanja v stenah tudi tam. Drugič pa omenjamo, da se vključki ognjevdzdržnega materiala, ki splavajo za časa vlivanja na površino ingota, prilepijo na tako imenovano »ploščico«, ki plava v sredini vlivajoče površine. Ker se ta »ploščica« posebno pri nepazljivem vlivanju zadeva od časa do časa v toku samega vlivanja ob stene kokil, se preje omenjeni vključki tudi radi lepijo na stene ingota. Poleg teh vključkov se seveda nahajajo tudi oksidi. V opisanem slučaju nastanejo tudi zelo znana »zalivanja« na površinah ingota.

Da bi se izognili tem vključkom je potrebna posebna pažnja, da izberemo prvovrstne šamotne opeke za izdelavo ponovce ter prvovrstne šamotne opeke vseh cevskih oblik, skozi katere vlivamo jeklo. Dalje je treba paziti na čistočo izsidave livnih ponovce, lijakov in livnih plošč. Paziti moramo, da so vse ponovce, lijaki, livne plošče in kokilne kape dobro presušene in pregrete.

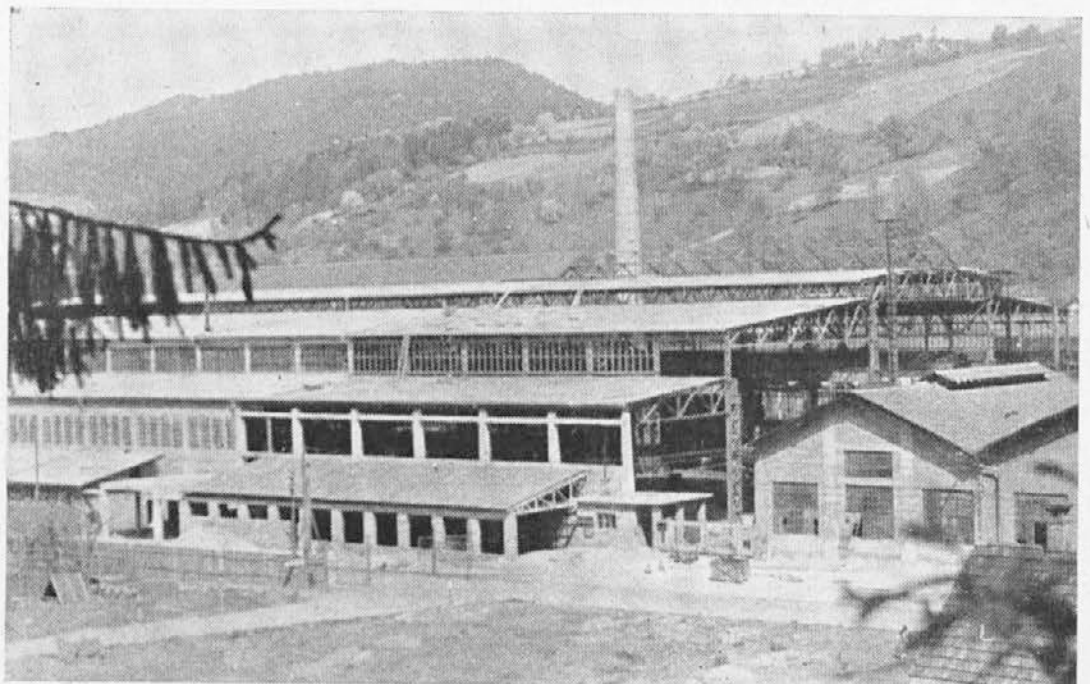
Plinski mehurčki so pri nepomirjenem jeklu popolnoma normalen pojav v odli-

tem ingotu. Isti so razporejeni v obliki venca v gotovi oddaljenosti od samega roba ingotovih sten. Nepomirjeno jeklo vsebuje večje količine železnega oksidula. Pri vlivanju v kokile se jeklo ob stenah strjuje, v tekočem delu ingota pa se začne reakcija po enačbi  $FeO + C = Fe + CO$ .

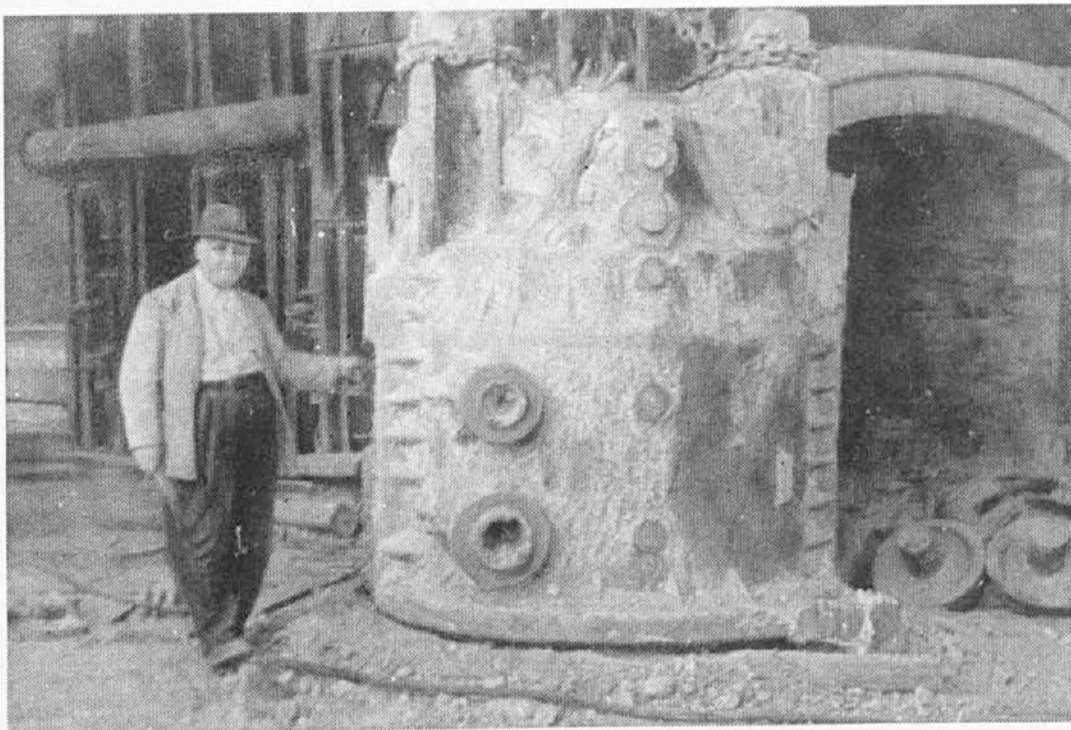
Iz jekla izhaja ogljikov monoksid, ki pride v dotiko z v zraku nahajajočim se kisikom ter pri tem zgoreva. Pravimo, da jekla v kokili vre. Pri nepomirjenem jeklu je zelo važno, da leži venec plinskih mehurjev v pravilni globini, pod površino ingotovih sten. Tako navajam primer, da izdeluje jeklarna krog. ležajev SKF nepomirjeno jeklo, ki se rabi za kletke krogličnih ležajev. Vsak odlit nepomirjen ingot kontrolirajo, če leži venec plinskih mehurčkov zadosti globoko pod površino. V kolikor leži venec plinskih mehurjev manj globoko kot osem milimetrov, se smatra tisti del ingota za nekvaliteten in se dotični del ingota pri valjanju odreže. Nepravilno odliti ingot nepomirjenega jekla ima lahko razen že opisanega, še 2 nadaljni napaki in sicer: »narastek« na glavi, ki je vzrok pregoste ali premrzle šarže, kot drugo napako pa omenjamo »škornje«, to je zelo vpadle glave, ki so čestokrat vzrok nepravilnega vlivanja. Pri zelo mehkih šaržah pa se takšne glave rade pojavljajo, če leži Mn izpod predpisane meje.

Stene plinskih mehurčkov v notranjosti ingota imajo neoksidirane površine in se pri valjanju lepo zvarijo. Izdelava nepomirjenega jekla in vlivanja nepomirjenega jekla je precejšnja mojstrovina in zahteva zelo dosledno metalurško delo, tako pri izdelavi šarže kot pri vlivanju ingotov.

Pri pomirjenem jeklu praviloma ne sme imeti nikakih plinskih mehurčkov v odlitem ingotu. Dogaja pa se, da se pri jeklih, ki so z desoksidacijskimi sredstvi, kot so to ferosilicij, kalcijisilicij, aluminij



Nova jeklarna bo kmalu dograjena. V prvem delu pa peči že obratujejo.



Odlitek turbinskega ohišja — prvi poizkus in uspeh v državi. Delo je vodil livarski mojster Franc Torkar, znani livarski strokovnjak podjetij črne metalurgije.

itd. popolnoma pomirjeni, včasih pojavljajo plinski mehurčki, ki so vzrok vodika, včasih pa tudi dušika v jeklu. Največje napake nastajajo vsled dodajanja vlažnih dodatkov, vsled vlažnih ponovc, vlažnih lijakov in vlažnih livnih plošč. Tudi premočno lakiranje kokile skupno z zgoraj omenjenimi napakami povzročajo površinske mehurčke na ingotih. Razen tega se pojavlja tudi luknjičavost površine, ki je vzrok prehitrega vlivanja in povzroča takozvano prelivanje ob robu ingotovih sten. Luknjičavost na površinah ingotov je večkrat posledica vlažnosti ali dejstva, da je bila na dotičnem mestu kokila preveč lakirana. Posebno močno ožgane kokile, ki se jih po vrhu še močno lakira, so pogosti vzroki opisane napake. Če je lak pregost in vsebuje preveč bitumena, se pojavlja, da se jeklo v kokili hitreje dviga kakor pa lak zgoreva, tako da jeklo v kokili »prehitro« lakirano steno kokile in nastane v takem slučaju že delno zaprtje kokilnega laka med steno kokile in ingotom. Na takem mestu se pojavljajo površinske napake v obliki luknjic in mehurčkov. Zgrešeno bi bilo, ako bi mislili, da tudi take napake niso nevarne, ker v valjarni ali kovačnici pri gretju ingota odgorijo. Res je, če so te luknjice neznatno majhne, da se v ogrevnih pečeh ta napaka odstrani, toda zelo nevarne so te napake, če so globlje in vsled tega moramo posvetiti največjo pažnjo pravilnemu lakiranjju kokil. Moramo paziti na to, da so kokile pravilno ogrete in očiščene.

Zalivanja. Takozvana zalivanja ali »mrzli zvari« nastajajo pri pomirjenih jeklih na stenah ingotov. Če pri vlivanju ne držimo kontinuitete vlivanja in iz bilo kakih vzrokov prekinemo livanje, nastanejo tako zvani »hladni zvari«. Razen tega, kakor smo že omenili, plava pri vlivanju za časa vlivanja ingota na površini istega strjena skorja (ploščica), ki pa se ne dotika sten kokile. Med to skorjo in steno kokile se nahaja venec tekočega jekla, ki drsi ob kokilnih stenah navzgor. Če se ta

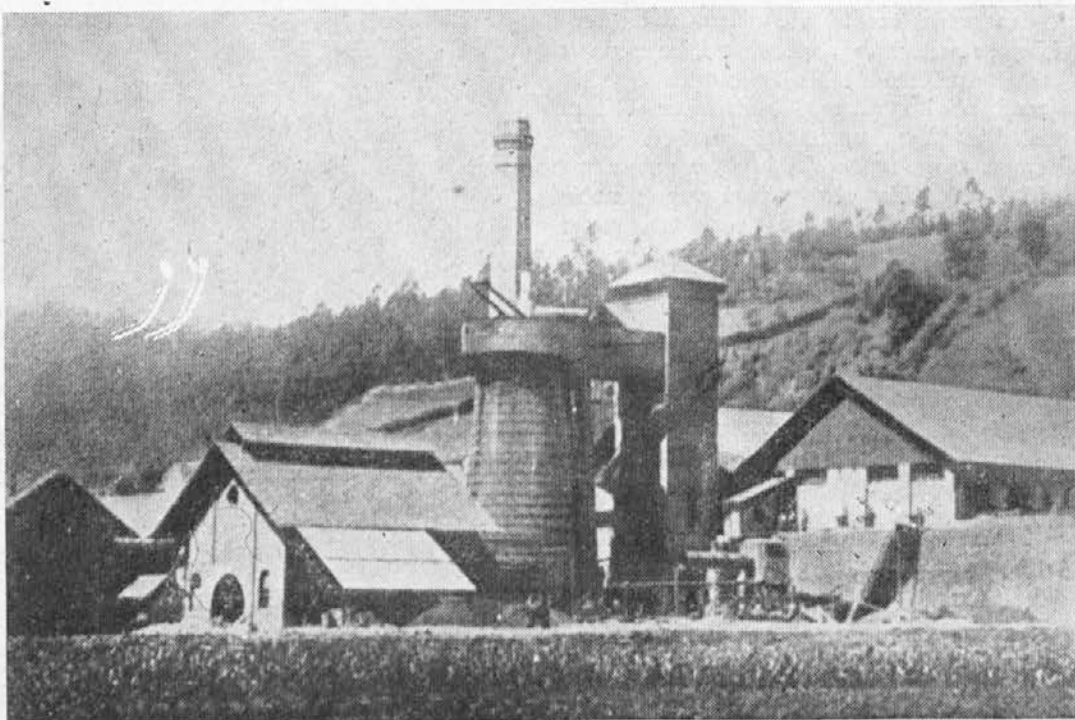
skorja zaradi prepočasnega ali prehitrega vlivanja od časa do časa zadene v steno, se isti prilepi ob kokilno steno in vlti ingot tako dobi površinsko napako, ki sestoji iz skorje, ki je prilepljena na steno ingota in »mrzlega zvara«.

Omeniti moramo, da je vlivanje pomirjenega jekla v normalno konične kokile zelo težavno in da dela pri normalno koničnih kokilah omenjena skorja največ površinskih napak.

Pri obratno koničnih kokilah, kjer se za časa vlivanja površinski presek gornjega roba pri vlivanju vedno bolj in bolj povečuje, pa nimamo bojazni, da bi se nam skorja prilepljala ob steno. Paziti je treba na pravilno hitrost vlivanja jekla.

Razpoke. K najbolj nezaželenim površinskim napakam štejemo prečne in vzdolžne razpoke na ingotih. Prečne razpoke so najpogosteje vzrok obešenja ingota. Če je kokilna površina naravna, tako, da se pri strjevanju ingota isti ne more skrciti in je ingot tako rekoč v vzdolžni smeri vkleščen na dveh krajih, nastanejo prečne razpoke. V kolikor glave na kokilah niso centrično postavljene, se ingot obesi tudi v glavi, in to je najčešči vzrok, da dobimo prečne razpoke, ki se pojavljajo od glave navzdol. Zaradi tega je potrebno, da pred postavitvijo kokil kokile dobro pregledamo in vsako kokilo, ki nima gladkih in ravnih notranjih sten, ne postavljamo v livno jamo. Razen tega moramo imeti odgovarjajoče kokilne podložne plošče in odgovarjajoče pravilne kokilne glave.

Posebno nevarne pa so vzdolžne razpoke na ingotih, katere imenujemo tudi toplotne razpoke. Te razpoke gredo navadno globoko v notranjost ingota. Pri vlivanju ingota nastaja ob kokili strjevanje jekla, ki ga vlivamo v kokilo. Ta skorja ali »koža« ingota mora za časa vlivanja prenašati ferostatični pritisk tekočega jekla. Čim višje je izvršeno vlivanje v kokile, tem večji je ta ferostatični pritisk, kar se posebno izraža in pride do veljave pri zelo visokih ingotih. Omenjena skorja, ki tvori zunanost odli-ttega ingota, ima v začetku skrajno majhno trdnost. Če ferostatični pritisk prekorači meje omenjene trdnosti, strjeni del zunanosti ingota počni in tako nastane vzdolžna razpoka, ki se pogloblja vse dotlej, dokler se povečuje ferostatični pritisk. Te vzdolžne razpoke se pojavljajo pri ingotih vzdolž stranic, pri bramskih kokilah pa najraje vzdolž širših stranic. Da preprečimo omenjene najnevarnejše razpoke, moramo dati kokilam pravilno obliko in moramo vlivati jeklo pri pravilni temperaturi. Vroče šarže so najpogosteje vzrok vzdolžnih razpok. (Nadaljevanje sledi)



Nekdanji plavž na Prevaljah — prvi plavž na koks v alpskih deželah.

Ing. Milan Dobovišek:

## Pri naših jeklarjih

Če pogledamo našo staro jeklarjo, vključ vsem proizvedenim kvaliteta ne moremo govoriti o nekem modernem obratu. Stara topilnica jekla je proti novi jeklarji zelo majhna in primitivna. Kaj pravzaprav ta majhna stara topilnica sploh nudi? Ako ne bi bili guštanjski jeklarji in če ne bi bilo znano, da proizvaja ta stara topilnica celo vrsto žlahtnih jekel, bi ji na prvi pogled tega nikoli ne prisodili.

Oglejmo si samo topilnico. Človek niti ne ve, kje je pravi vhod v to nizko halo, saj se lahko že na prvem metru spotakne in pade. S tem pa seveda ni rečeno, da je jeklarja le preveč površno pospravljena, temveč moramo vedeti, da je prenatrpana s proizvodi, ingoti, z žlindro, ki čaka na odvoz itd. Res je, da se tako malega in natrpanega prostora izgledno sploh ne da pospraviti in urediti, razen, če celotni obrat za kak dan ustavimo. To pa se v guštanjski topilnici redko zgodi, zato nam dela čiščenje in urejevanje precejšnje težave. Vsekakor pa se naši jeklarji že kar pridno zavzemajo za red na delovnih mestih, posebno, če jih še malo na to opozoriš. Zavedajo se namreč dejstva: *kršen je izgled livne jame, takšna je proizvodnja topilnice*. Priznati pa moramo, da vzdrževanje reda in čistoče v tej mali topilnici ni odvisno samo od jeklarjev, tem-

več tudi od drugih okoliščin (transport, neprekinjena proizvodnja itd.), vendar vseh izgovorov in vse krivde za nered le ne moremo obesiti na druge. Izgovori, kakor: jaz vedno pospravim za seboj, prejšnja izmena pa tega ni storila, kažejo, da se nekateri člani naše delovne skupnosti še ne zavedajo dovolj odgovornosti. Vsak zaveden sodelavec mora vedeti, da je treba orodje, sredstva in proizvode odložiti na določena mesta, kamor pač spadajo. V kolikor se to v Guštanju še ne dogaja, nam dokazuje, da nekateri še ne spadajo v naš kolektiv, ker so preveč neredni in površni. Pričakujemo, da bodo tudi redki, ki sami z neredom izstopajo iz vrst naših jeklarjev, uvideli, da brez reda ni kvalitete proizvodnje ter da za nered ne more biti plačila, temveč samo graja nas vseh.

Ta naša mala topilnica proizvaja, kot smo rekli, kvalitetna jekla. To povsem drži, ako pogledamo na splošno kvalitete, ki jih znamo topiti.

Začnimo pri martinovi peči in videli bomo, da je ta peč sposobna izdelati vrsto kvalitetnih jekel. Moramo poudariti, da pri nas kvalitete kot n. pr.: Si, Mn, Mn-Si, Cr-Mn in V jekla niso noben problem, v kolikor imamo zaželjeni premog, ki daje plin in ne vsebuje preveč žvepla. Znano je, da morajo ta jekla vsebovati čim nižje

žveplo in fosfor, saj so to pravzaprav elektro-jekla. Ves kolektiv se mora zavedati tega, da v kolikor izdelamo taka jekla v martinovi peči, da s tem precej pridobimo, ker so elektro-jekla izdelana v martinovi peči za tovarno dosti cenejša kot če jih izdelujemo v elektro-peči. Posebej je treba poudariti, da smo zadnji čas uspeli izdelati v naši martinovki tudi Cr-Mo jekla, za katera uporabljamo namesto dragega Fe-Mo cenejši kalcijev molibdat. To je za naš kolektiv velikega pomena, ker nudi cenejše obratovanje večje plačilo.

To pa še ni vse, ker temelji cenejša proizvodnja tudi na porabi mnogih drugih surovin, ki smo jih dosedaj preveč zapravljivo trošili. Prevelika poraba sintermagnezita, kokila, opeke, Fe-legur, nekovinskih dodatkov, preveliki režijski stroški, preveč delovne sile itd., vse to nam močno podražuje proizvodnjo jekla, tako, da se resno vprašamo, po kakšni ceni bomo to jeklo prodajali. Ker nas je preveč stala že sama izdelava, pridemo v nasprotja z drugimi jeklarjami, ki proizvajajo jeklo bolj poceni in seveda tudi cenejše prodajajo. Mislim, da je popolnoma upravičeno kritizirati tiste člane kolektiva, ki jim je vseeno, koliko nas stane gotovo jeklo, ker smatrajo, da je glavno izgotovljena kvaliteta. Če pogle-



Tudi kolesni stavki za rudniške vozove so že znan proizvod Jeklarne na Ravnah. Izdelek bo dopolnjen s konstrukcijo na kroglične ležaje.

Foto: Smolej

damo izdatke drugih tovarov, ugotavljamo, da proizvajamo precej drago, toda upravičeno samo do gotovih mej. Prevelike potrošnje materiala, ki je zelo drag, ker ga v veliki meri dobivamo tudi iz inozemstva, nas guštanjske jeklarne ne bodo privedle na zeleno vejo.

Pomislimo na lanskoletno porabo materiala, ki je bila zelo visoka, kot n. pr. poraba sintermagnezita, ki je znašala 27 kilogramov na tono jekla, poraba kokila 53 kg/t ingotov, predrago in preveliko število remontov, zelo nizek, komaj 87,5% ni izplen, ravno tako tudi prevelika poraba raznih kovinskih in nekovinskih dodatkov, kot Fe-legure, apno, gorivo itd. V primeri z letom 1950 smo zelo malo napredovali. Zato se je treba to leto boriti proti onim, ki ne znajo štediti s surovinami in ki ne uvidijo potrebe, da se naša proizvodnja čim bolj poceni. Vse to moramo čutiti tem bolj, ker se po novem družbenem sistemu dela postavlja tovarna na svoje lastne sile in bo ta proizvodnja, kakor tudi plačilo posameznikov, popolnoma odvisna od rentabilnega poslovanja. Jeklarji se tega dobro zavedamo in bomo vložili tudi vse sile, da znižamo proizvodne stroške, oziroma da obratujemo čim bolj poceni. To je opozorilo, kot je bilo omenjeno velja samo za nekatere, ki še niso dorasli današnji stvarnosti in ki površno opravljajo svoje delo, ga zanemarjajo, mogoče celo pijančujejo. Taki ne morejo uživati dobrot skupnosti in ne spadajo v naš kolektiv.

Ne smemo pozabiti na našo majhno elektro-pečico, ki je po velikosti prav gotovo med zadnjimi v državi, toda po proizvodnji pa gotovo med prvimi. Jasno je, da male kapacitete sorazmerno drago obratujejo, toda poglejmo si, kaj vse proizvaja naš mali kolektiv elektro-peči. Razen nekaterih niklovih jekel pri nas sploh ni problemov v proizvodnji. Naše brzo-rezno jeklo je zelo dobro, prav tako tudi važna nizko legirana konstrukcijska krom-molibdenska jekla, za katere imamo v naši armadi največ odjemalcev. Ne smemo pa tudi pozabiti, da je važna finančna stran kapacitete. Torej prav tako kot pri martinovi peči, moramo stremeti tudi tu

za čim nižjo uporabo surovin, Fe-legur, nekovinskih dodatkov, potrošnjo sintermagnezita, kokila, opeke, električne energije, elektrod itd. Proizvodnja sama, čeprav je visoka in doseže celo 300 ton v tako majhni eno in poltonski peči, še ni dovolj. Pohvaliti je treba sicer nizko porabo elektrod, ki je komaj 5—7 kg na tono jekla, dobro vzdržljivost dna, ki vzdrži preko 1000 toplenj, in sten, ki vzdrže preko 100 toplenj. Najbolj pereče vprašanje pa je poraba kokila v naši topilnici. Moramo si priznati to največjo napako, ki se dvigne celo na dvakratni normativ. Glede tega stalno govorimo in kritiziramo, toda poraba se ne premakne nikamor. Jasno je, da so temu kriva kvalitetna silicijeva in manganska jekla, ki nam zelo uničujejo kokile, toda tudi tu se mora najti izhod.

Nič manj pereč ni pri nas izmeček. Vsem jeklarjem je dobro znano, koliko izgube napravimo, ako pokvarimo katero od šarž, ker tu ne računamo drugače kakor s tisoči in celo z milijoni. Oglejmo si, kaj nam vse prinese izmeček ene šarže. Najprej izgubo časa, ki smo ga uporabili za topljenje, neuporabno jeklo, izguba vseh potrošenih surovin, vsa porabljena draga energija, mezde delavcev itd. Vse to so ogromni izdatki, ki nam jih nihče ne more povrniti, v novem finančnem poslovanju pa se bodo vidno poznali in močno znižali naš zaslužek.

Lahko bi naštevali napake še naprej, lahko pa bi napisali tudi precej dobrih strani naše majhne topilnice. Vse to bi nas privedlo v šablonsko vsakdanje govorjenje, ki ga nikoli ne bo konca. Bolj važno je, da se ves kolektiv zaveda samo nekaterih glavnih momentov, ki nam bodo vidno znižali proizvodne stroške in dvignili proizvodnjo samo. Vredno je poudariti, da se nekateri ukrepi že kar dobro izvajajo, ako omenimo nizko potrošnjo sintermagnezita, ki je pri martinovi peči v letu 1952 do danes povprečno samo še 17—18 kg/t jekla ali več kot 60% nižja od povprečja leta 1951, kar je velik napredek ako upoštevamo, da nam je po prvih ukrepih v letu 1952 vzdržala martinova peč namesto običajnih 300, kar 500

topljenj. Nadalje, da se nam je s točnim tehtanjem in večjimi ponovcami zvišal izplen peči na 91%, potem je to znak, da guštanjski jeklarji ne spijo, ampak da se zavedajo novega finančnega poslovanja in delajo na pocenitvi proizvodnje.

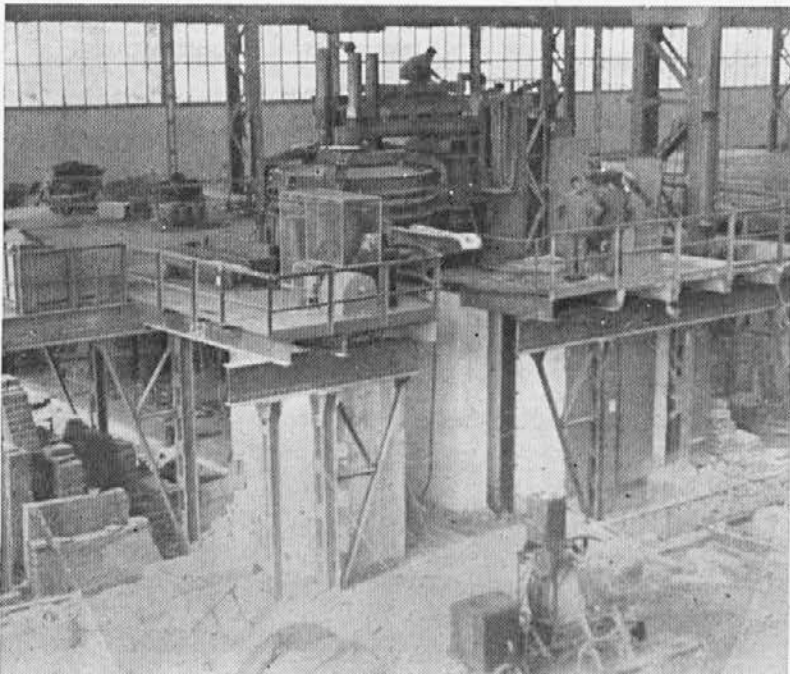
Guštanjska topilnica bo torej v letu 1952 proizvajala cenejše in kvalitetnejše jeklo. To je za vse osnovna in največja naloga. Poceniti proizvodnjo jekla, znižati izmeček, izboljšati kvaliteto se pravi začeti štediti vse od vložka do končnih proizvodov jeklarne, delati pametno in voditi točno topljenje posameznih kvalitet. To bomo dosegli samo, ako si bomo zapomnili nekatere od najvažnejših problemov in del vsakega jeklarja, posebno pa mojstrov in topilcev.

Začnimo kar pri vložku. Pripraviti vložek za topljenje se pravi, vedeti točno, katero kvaliteto bomo izdelovali in temu primerno moramo pripraviti za vložek sorazmerno in kvalitetno pravilno sortirano staro železo, točno stehtano, enako tudi grodelj. Od samega vložka je v veliki meri odvisno topljenje in kvaliteta izdelanega jekla. Zapomniti si je treba za vselej, da bomo za one kvalitete, ki so mehke po vsebini ogljika in ki ne zahtevajo tako nizkih količin žvepla in fosforja, pripravili vložek manj kvaliteten kot za legirane, visoko ogljikove in nizko legirane elektrokvalitete. S tem bomo skrajšali posamezna topljenja, ker rafinacije zaradi oksidacije ogljika ne bodo tako dolge. Zalagati je treba točno razmerje starega železa in grodelja, da ne prekoračimo čas rafinacije in ne pokvarimo kvalitete, ki jo izdelujemo. Jasno pa je, da prekratka rafinacija tudi ni primerna za kvalitetno jeklo. Za specialno vrsto jekel je pripraviti zato sortirano dobro staro železo in grodelj zopet v pravem sorazmerju.

Zalaganje samo mora biti pravilno in v slučaju neenakomerno ogretyh komor obremeniti bolj ono stran, kjer sta boljše ogreti komori. Zato je tudi potrebno, da vsak topilec, ko izmenja svojega predhodnika, prej pregleda celotno peč, če je v redu. Nikakor ne moremo dopuščati, da bi kdo od topilcev dal vložek v peč, ne da bi pomislil, kako bo bolje založil in hitreje raztopil.

Raztaljevanje vložka naj bi trajalo samo eno uro. To bomo dosegli, ako bomo pravilno reverzirali zrak in plin, in ako bomo imeli pravilno sortirano vložek, kakor tudi pravilno kurjenje, ki mora biti vsakemu topilcu znano.

Ko imamo raztopljeno šaržo, potem je pristopiti k vodenju rafinacije, ki je pri različnih kvalitetah popolnoma različna. Na splošno se je držati pravil, da poraba apna ne sme biti visoka, ker delamo z njo pregosto žlindro, ampak tolika, da nam daje dobro, tanko, reaktivno žlindro, ki bo sposobna vezati žveplo. To bo ukrep, kjer bomo obenem poleg boljšega poteka rafinacije pridobili tudi na manjši porabi jekla. Med žilavenjem (pokuhanjem) delamo s slabšim plinom in precejšnjim pribitkom zraka po diagramu kot ga imajo martinariji, nakar se na kraju rafinacije količina zraka nekoliko zmanjša, tako, da ogljik nima možnosti prehitrega padanja. Na ta način bomo lažje



**Nova elektro-peč tik pred zakurjenjem. Od 1. maja t. l. že redno obratuje, medtem ko se v hali nove jeklarne gradita še dve nadaljnji metalurški peči kot temeljne investicije za bodočnost guštanjskih fužin.**

Miloš Štor:

# Predvojni in povojni oder na Ravnah



Naši folkloristi na turneji v Dalmaciji. Zarajali so po koroško, da se je kar bliskalo.

ujeli kvaliteto pri odgovarjajočem ogljiku. Dodajanje boksita proti koncu rafinacije ni primerno, vsled nevarne vode, ki jo boksit vsebuje. Prav tako tudi dodatki rude v prevelikih količinah niso primerni, posebno ne po prvi uri rafinacije. Poudariti je tudi, da se mora vložek raztopiti pri dovolj visokem manganu (0.35—0.40 ali več ‰). Tako bomo imeli možnost lahko odpraviti žveplo. Pri pravilnem poteku nam mora mangan proti koncu rafinacije naraščati, ker se reducira iz žlindre nazaj v jeklo, seveda ako imamo dovolj toplo peč. Tudi vlečenje žlindre je potrebno, posebno ako zahtevamo da mora jeklo vsebovati nizko žveplo in fosfor. To je izvajati pri nizko legiranem elektro-jeklu in pri vseh jeklih za jeklo-litino. Pri legiranju in dezoksidaciji jekla je treba pomisliti najprej na to, da bomo vse legure predhodno žarili, ker se bodo s tem lažje raztopile in ne bodo vsebovale niti vlage niti kakšnih plinov, ki bi sicer kvarno vplivali na kvaliteto. Jeklo, ki je mehko in katero je zahtevalo do končne izgraditve več zraka, vsebuje več kisika kot ono, ki je bolj trdo, zato je dezoksidacija tega težja in previdnejša. Pred odlitjem je treba prekontrolirati temperaturo jekla, ki vpliva na livanje v kokile. Prevroče jeklo povzroča preveliko porabo kokil in slabo kvaliteto jekla. Pravilno je torej voditi temperaturo v času celotne rafinacije tako, kakor je potrebno za vsako kvaliteto. Livanje samo je zopet problem za sebe. Tu je upoštevati temperaturo jekla in z ozirom nanjo pravilno regulirati hitrost livanja.

Nadaljnji problem je priprava livne jame v točnem postavljanju kokil, mazanju istih, ker tudi tu se nam večkrat pripeti nesreča, bodisi ob točenju plošče ali lijaka, pa tudi kokile same. Sem spada tudi točna izidava livnih plošč.

Priprava livne ponovce, pravilna montaža zamaškov, ogretje ponovce, spretnost ponovčarja, vse to ima v slučaju slabega izvršenja za posledico izmeček, ka pa je eden od glavnih problemov v vsakem obratu, posebno v topilnicah in jeklovivarnah.

Še nekaj besed o čiščenju in popraviljanju dna peči in gorilcev oziroma vzdrževanje peči same. Vsak topilec je odgovoren za peč. Glavna njegova naloga je vzdrževati peč tako, da bo dala čim več topljenja. Zato mora redno vsak dan čistiti gorilce, pregledati komore, pregledati dno, ga popraviti če je to potrebno, krpiti vratične stebriče, regulirati pravilen dodok hladilne vode, paziti na orodje za čiščenje, voditi topljenje s pravilno porabo plina, čuvati obok itd. Ako bo topilec to izvrševal, bo peč prav gotovo vzdržala po 500 topljenj in bo s tem omogočil znižanje remontnih stroškov. Pravi topilec ne sme zapustiti peči in mora paziti nanjo kot skupno lastnino, saj to je osnovna naloga vsakega delavca v naši socialistični ureditvi, posebno pa v času, ko upravljamo podjetja delavci sami.

Ni potrebno posebej govoriti za člane elektr. peči, ker isto kar zadeva martinarje, zadeva tudi nje. Rentabilno poslovanje je tudi njihova glavna naloga.

Upamo, da si bodo naši jeklarji vzeli teh nekaj besed k srcu in v kolikor se še nekateri ne prizadevajo delati v dobrobit naše skupnosti, da se bodo še tisti prebudili in doprinesli svoj delež.

Guštanjski jeklarji, zavedajmo se vsi, da moramo dati za rentabilno poslovanje, to je za znižanje izmečka, nižjo porabo posameznih surovin, čim več od sebe. Sleherni član kolektiva naj izvršuje svoje delo tako kot je treba in skuša doprinesiti čim več k cenejši in kvalitetnejši proizvodnji guštanjskega plemenitega jekla.

Ljudsko igranje je tudi pri nas eno od najbolj zgovornih ljudsko-prosvetnih panog kulturnega življenja. Komaj je črn-zolti dvoglavi orel zapustil našo deželo, so v njej nežno kakor prvo pomladno cvetje zaživel prvi znaki kulturne svobode. Igralske skupine, ki so vedrile duha kmetu, delavcu in majhnemu številu slovenskega izobraženstva, so nastopale po barakah, gostilniških sobah ali celo v zasebnih stanovanjih. Bili so to zametki poznejše sokolske igralske družine, katoliškega prosvetnega odra, a pozneje ljudskega prosvetnega odra »Svoboda«. Igranje je postalo miselni obraz dobe in hkrati tudi orožje družbenega razreda. Zato so se ti odri med seboj ločili, čeprav so pogosto isti igralci igrali na dveh ali celo na treh odrih. Ločili so se po svoji politični pripadnosti, po socialni strukturi in končno po etičnih kvalitetah.

V dobi med prvo in drugo svetovno vojno so ti odri odigrali nad 800 uspešnih predstav, čeprav premnogokrat tudi neprimerno podano. Vendar so ti odri vzgajili v dobi dveh decenijev celo vrsto zelo dobrih igralcev, medtem pa so gradili lastne odre, za katere so člani žrtvovali svoj čas in materialna sredstva. Če ti domovi ne ustrezajo danes svoji svrhi, leži krivda v takratnih oblasteh, ki društvom niso v ničemer pomagala, temveč so jih prepuščala v zapuščenem, a v narodnostnem pogledu nemštvo izpostavljenemu delu predvojnega Jugoslavije.

Če pogledamo povojno delo našega ljudskega odra, bomo videli, da se je neposredno po osvoboditvi naglo razcvetelo, da pa je v poznejših letih nekolikokrat zastalo, kakor v preudarku, če je prav kar dela, kajti okrog njega se je z neznanu neugnanostjo razkrajalo staro, a sporedno z razrastom tovarne in razvojem kraja v mesto Ravne na Koroškem, se je počasi razvezoval tudi voz kulturnega zapletništva. Vsaka nova matura na gimnaziji na Ravnah je nov udarec po tem vozu in vsaka nova gledališka sezona naj bi ji pri tem pomagala. Zato je sindikalno kulturno-umetniško društvo sklenilo razmakniti stene svojemu odru in pripeljati nanj nove sveže moči iz širokih plasti prebivalstva, ki se bodo tu učili in vigrali do tiste stopnje, ko bodo lahko ohranili, kar je bilo naprednega, vrednega, lepega in dobrega ter prerastli vse, kar je bilo v preteklosti malega, stisnjenega in nazadnjaškega.

Da, prevdarki so bili potrebni, treba je bilo zajeti globlje, dati igralcem možnosti, da posredujejo našemu človeku vse, kar daje razvedrilo, a ima visoko človeško in umetniško življenjsko vsebino.

Če zaključujem z ugotovitvijo, da je za dosego takih kvalitet potrebna ne le zadostna ljubezen in vnema, temveč da zahteva od vsakega posameznega sodelavca mnogo, mnogo vztrajnosti in dela, mislim pri tem na vse one, ki bodo delali na bodočem velikem odru in ki bodo pod dobrim vodstvom postavili temelje bodočemu pol ali stalnemu gledališču mesta Ravne na Koroškem.

Rudolf Arh:

# ELEKTRIČNE PEČI

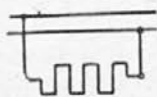
Električne peči so pretvorniki električne moči — energije — v toploto. Njihov videz je zelo različen, ali v bistvu ostanejo vedno iste. — Če na primer vklopimo v tokokrog upor, kateri otežuje električnemu toku prehod, se začne upor greti. Ogreje se tem bolj, čim jači je tok, ki teče skozi njega.

Upori so različnih vrst. Tako dobivajo tudi peči navadno po vrsti upora svoje ime. — V glavnem imamo:

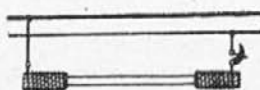
1. uporne,
2. obločne in
3. induktivne električne peči.

1. **Uporne električne peči** so tiste, pri katerih se ogreva upornik zaradi tega, ker teče skozi njega električni tok. Takih peči je več vrst, in sicer so peči z

a) žičnim upornikom, n. p. iz cekas, nikelin, konstantan, kanthal itd. žice,



Princip električne peči na upor



Peč s silitnim ali ogljenim uporom

b) silitnim ali ogljenim upornikom (silit je ogljeni upornik, prepariran na posebni način s silicijevo paro),

c) vodnim upornikom, n. pr. pri parnih kotlih in

d) solnimi raztopinami, katere se uporabljajo za kaljenje kovin.

V gospodinjstvu so najbolj poznane peči z žičnimi uporniki. Tako se uporabljajo razna kuhala, likalniki, štedilniki, pečice za popeči kruh, samovarji, peči za gretje sob, radiatorji, boyleri, blazinice za gretje postelje itd.

Zrakoplovci in šoferji imajo razna oblačila, ki jih ogrevajo električni uporniki.

V kmetijstvu so zelo važne valilnice (inkubatorji), zatem v vrtnarstvu električno gretje gredic pozimi ali v zgodnji pomladi, ki je napravljeno na tak način, da so uporniki položeni v zemljo.

V kopališčih in športnih krajih grejejo vodo z uporniki, ki so vgrajeni v dno bazena, ali pa s krožnim ogrevanjem vode. Za krožno gretje pa so potrebne črpalke, ki potiskajo vodo skozi električni ogrevalce.

V delavnicah ogrevajo mizarji mizarjski klej na ogrevalnikih, v sušilnicah za les imajo električne uporne peči; kleparji in ključavničarji uporabljajo spajkala, v mehaničnih delavnicah so v uporabi razne vrste peči za kaljenje kovin, dalje ogrevalne naprave za gretje raznih strojnih delov, n. pr. pri stiskalnicah, pregrevalci zraka za gretje delavnic itd.

Peči s silitnimi ali ogljenimi uporniki se uporabljajo povsod tam, kjer so potrebne visoke temperature, katerih se ne more doseči z žičnimi uporniki; navadno iznad 1000°C, n. pr. v laboratorijih in pri proizvodnji cyanamida (umetnega dušikovega gnojila).

Električne parne kotle ne nazivamo peči, ali so v bistvu električne uporne peči, pri katerih tvori voda sama upornik. — Voda ima, posebno če je čista, zelo visok specifični upor, zato se močno ogreva, če teče skozi njo električni tok. Pri parnem kotlu se uporabljajo tako imenovane elektrode, ki so iz oglja (grafita) ali pa kovinaste. V vodi so nameščene tako, da so dve ali več plošč pritrjene

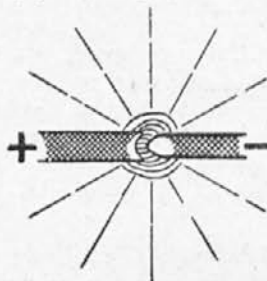
vzporedno, enakomerno oddaljene druga od druge in izmenoma spojene z različnimi poli električnega izvora. Čim močnejši je



Električni parni kotel

tok, tem hitreje se greje voda, močnejše vre in se razvija para.

2. **Obločne peči** so dobile svoje ime po električnem obloku, ki ga razvijajo med dvema ali več ogljenimi elektrodami. — Ako dva oglja spojimo s pozitivnim in negativnim delom električnega vira in jih približamo drug drugemu, da se dotakneta, potem se na mestu dotikališča močno ogrejeta, ker daje dotikališče električnemu toku velik upor. Če pa zatem oglja počasi razmaknemo, ne preneha teči električni tok; med ogljema se pojavi električni

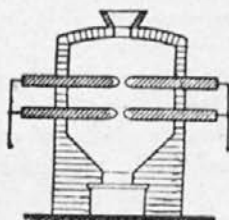


Električna obločna peč (princip)

oblok, ki traja vse dotlej, dokler ne postane razdalja med ogljema prevelika. Električni lok žari z močno modrikasto svetlobo, ki vsebuje mnogo ultravioletnih žarkov. Zaradi ultravioletnih žarkov je svetloba električnega obloka zelo nevarna za oči in lahko vodi do oslepitve, če deluje predolgo na oči, zato moramo nositi pri takem delu vedno zaščitna očala. Električni lok razvija visoke temperature do okrog 3000°C. Vse kovine se tope pri taki temperaturi, oglje pa izhlapeva.

V l. 1806 je odkril Anglež Humphry Davy (Hamfrei Devi) električni lok in je bil prvi, ki je proizvedel tako visoko temperaturo, ki je lastna samo električnemu obloku. Odkril je tudi elektrolizo, t. j. razkrajanje gotove kemične sestavine s pomočjo električnega toka v njene prvine. Kljub temu odkritju ni napravil električne peči, pač ker ni imel na razpolago večjih električnih moči. Imel je samo še slabe galvanske elemente, ki niso dovoljevali jakih tokov.

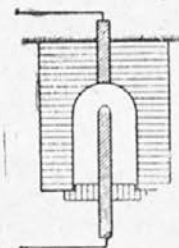
Prvo električno peč je zgradil šele okrog leta 1853 Francoz Pichon, ki je znana



El-peč tipa Pichon (1853)

pod imenom Pichon-Johnsonova peč. Bistveno je pri tej peči to, da so bile elektrode nameščene vodoravno v peči, dočim je padal material med elektrode, kjer ga je električni oblok topil. Peč je bila seveda majhna in jo je oskrboval z baterijskim tokom.

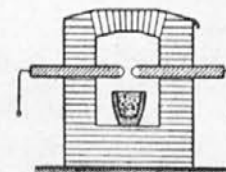
Leta 1867 je zgradil Werner von Siemens prvi dinamostroj, s katerim je dal šele možnost za razvoj električnih peči. Začela se je doba poizkusov. Njegov brat William Siemens je napravil prvo peč leta 1878, ki je predhodnica da-



El-peč tipa Wilhelm Siemens (1878)

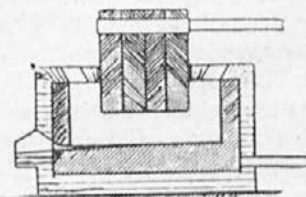
našnjih enofaznih peči. To je bila lončasta peč s pokrovom. Ena elektroda je bila nameščena na dnu lonca, druga pa se je mogla premikati navpično v odprtini pokrova.

Leta 1891 je napravil Francoz Moissan peč iz apnenčnega bloka z vodoravnimi elektrodami, pod katere je postavil grafitni lonec z mešanico za topljenje.



El-peč tipa Moissan (1891)

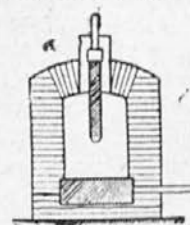
Zatem je konstruiral Francoz Héroult nov tip peči za proizvodnjo aluminija. Peč je sestavljena iz ogljene kadi in baterije elektrod; danes se imenuje elektrodna baterija anoda. Kad peči je pokrita s



El-peč tipa Héroult (1888)

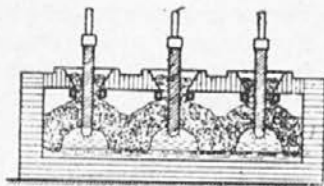
pokrovom zaradi boljšega izkoriščanja toplote in zaradi zaščite aluminija pred oksidacijo.

Héroultovo peč je prevzela tudi industrija za proizvodnjo karbida, kjer se pa ni dobro obnesla. Raztopina se je preveč hladila in »zamrzovala«. — Z daljšim



El-peč tipa Helfenstein

proučevanjem te peči je 1910. l. napravil Helfenstein novo peč, ki sestoji iz valjčaste kadi z ogljenim dnom in ene elektrode, ki visi v peč. — Nato je izdelal trofazno peč, pri kateri je pokrita kad s pokrovom, skozi katerega so obešene tri elektrode. Okrog elektrod pa so nameščeni lijaki za polnjenje peči z materialom za

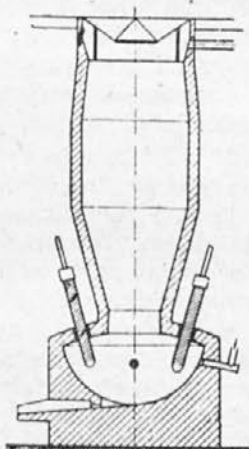


El-peč tipa Helfenstein (1910)

taljenje. Pokrov sam leži na nosilcih, ki so hlajeni z vodo. Mešanica materiala izpolnjuje celo peč, le okrog elektrod nastaja prostor, kjer se topi mešanica. Raztopljeni karbid se zbira na dnu peči in se od časa do časa izpušča s prevrtanjem izpusta iz peči.

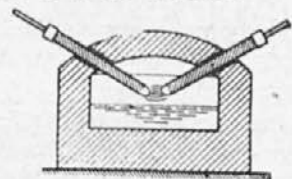
V tej dobi se začno razvijati razne izvedbe električnih peči, kakor n. pr. za taljenje jekla, električne visoke pečiplavži in peči za proizvodnjo železnih litin.

Grönwall, Lindblad in Stalhan so zgradili električni plavž, ki je sicer obdržal prvotno obliko plavža. Razlika je samo v tem, da je spodnji del plavža razširjen v kad, v katero segajo s strani skozi pokrov 3 elektrode, dočim se dovaja s strani zrak prav tako kakor pri navadnem plavžu; plini se odvajajo zgoraj.



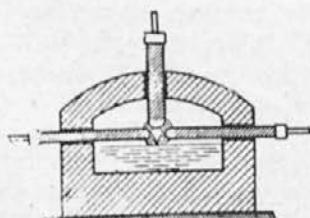
El-peč tipa Gronwald-Lindblad-Stalhan (1908)

Stassanova peč ima nagnjene elektrode in električni oblok deluje na material le posredno s svojo toploto.



El-peč tipa Stassano

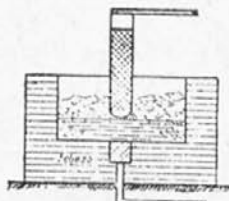
Slična je peč od Rennefelda. Elektrode ležijo v tej peči vodoravno, dočim



El-peč tipa Rennefeld

je tretja elektroda nameščena navpično in je močnejša od ostalih dveh. Navpična elektroda vpliva na električni oblok tako, da ga pritiska navzdol k vsebini peči.

Enofazna Girodova peč ima eno navpično, premakljivo elektrodo in eno vgrajeno v podu peči.



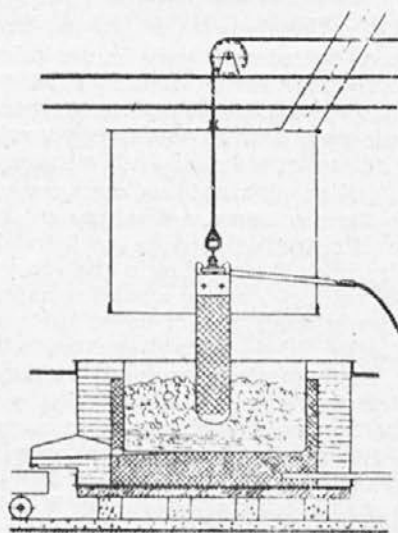
El-peč tipa Girod

Modernejše peči so gradile v zadnjih letih tovarne, kakor Siemens & Halske, AEG, Bergmann, Brown-Boveri, Miguet, Demag, Söderberg itd. Pri raznih izvedbah modernih peči so razlike v glavnem samo v načinu obešanja elektrod, njih reguliranju, ki je avtomatično in odvisno od moči električnega toka in pa v načinu dovajanja toka.

Med moderne peči štejemo stalne in nagibne peči. K stalnim pečem prištevamo vse one peči, ki nimajo drugih gibljivih naprav, kakor samo za reguliranje elektrod. — Nasprotno imajo nagibne peči poleg naprave za regulacijo elektrod tudi strojni ustroj za nagibanje kadi, da se lahko izliva iz nje raztopljena litina.

Stalne peči se uporabljajo pri proizvodnji aluminija, karbida, sivega surovega železa in železnih litin, kakor n. pr. FeMn, SiMn, FeSi itd. — Nagibne peči se gradijo za proizvodnjo jekel in plemenitih litin kakor FeCr, FeWo, FeMo itd.

Enofazne, stalne peči so zgrajene iz kadi, katere dno je največkrat sestavljeno iz ogljenih elektrod, njene stene pa so iz ognjestalne opeke. Kad ima izpust,

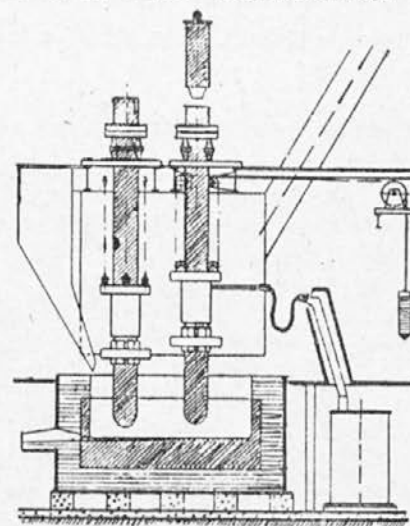


Enofazna peč

ki je zamašen v času, ko peč dela; prevrta se ga, kadar se je v peči nabralo zadostno množino litine. Nad sredino kadi visi v njo amorfná elektroda, kateri se dovaja tok po mnogih bakrenih prevodnikih, dočim je drugi pol zvezan z ogljenim dnom kadi. Tok se dovaja v peč preko tokovnih transformatorjev.

Trofazne peči so večje od enofaznih. Kad je normalno okrogla, so pa tudi peči s pravokotnimi kadmí in tudi eliptične oblike. Dno peči je večinoma iz ogljenih blokov, stene pa iz ognjestalne opeke.

Elektrode so nameščene v enakostraničnem trikotniku; pri pravokotnih kadeh pa v eni vrsti. Moderne peči imajo obešene elektrode v oklepalih s hidravličnimi napravami, ki pritiskajo z velikim pritiskom čeljusti na elektrodo. Čeljusti drže elektrodo, obenem pa ji dovajajo električni tok, ki ga dobivajo po bakrenih ceveh, katere obenem prevodijo tudi potrebno vodo za hlajenje čeljusti. V oklepalu so vgrajene hidravlične stiskalnice na olje in za pritisk 100 atmosfer. Dviganje in spuščanje elektrod se vrši z električnimi vitli, ki so upravljani ročno ali pri modernih pečeh z avtomatičnimi regulatorji. — Elektrode so pri teh pečeh dolge do 10 m in so sestavljene iz stožčastih navojev. Kadar se elektroda obrabi za njeno dolžino, se jo zopet podaljša enostavno z navitjem nove elektrode. Pri obrabi elektrode se elektroda krajša, oklepalo s čeljustmi se vedno bolj približuje vroči



Trofazna peč

peči, zato se mora elektrodo popuščati, da zdrkne skozi čeljusti. To se zgodi na ta način, da se elektrodo pridrži s posebnim, za to svrhu zgrajenim obročem, ki je nameščen iznad obešalnih naprav za elektrode in ima vzmeti, ki sprečujejo, da bi padla elektroda v peč. Nato se popusti počasi pritisk olja v hidravličnih stiskalnicah oklepala in, kadar teža premaga trenje, se začne elektroda pomikati in zdrkne skozi čeljusti za toliko, kolikor so to dopustile vzmeti. — Ko je elektroda spuščena, se zopet z oljnim pritiskom pritise čeljusti na elektrodo in stiskalni, zaščitni obroč se osvobodi od elektrode. Med spuščanjem se peč električno ni odklopila; prav v tem je prednost teh oklepala. Druga prednost je pa še v tem, da ni nepotrebnih odpadkov na elektrodah, ker se jih ne izmenjuje kakor pri starejših pečeh.

Nagibne peči imajo kadi obešene v ležaje ali pa so na zibkah. Naprava za nagibane kadi je ali hidravlična, ali pa z zobčastim predležjem. Elektrode so pritrjene navadno na sam plašč kadi in se nagibajo s kado skupaj. Notranjost kadi je obzidana z ognjestalno opeko, pač odgovarjajoče svrhi procesa talitve. Na kadi je pokrov iz visoko ognjestalne opeke. Skozenj molijo elektrode v notranjost kadi, nameščene v enakostraničnem trikotniku. Kad ima spredaj še kljun za izliv, zadaj pa vrata za polnjenje in za odlivanje žlindre. — Največ uporabljajo take peči za proizvodnjo raznih visokovrednih jekel.

Za proizvodnjo jekel sta v uporabi še dve vrsti indukcijskih peči, in sicer nizko- in visokofrekvenčne peči.

## Ravne na Koroškem — mestna občina

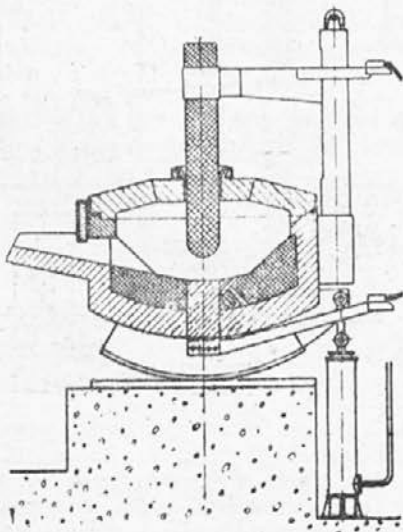
Kraj Guštanj je preimenovan v Ravne na Koroškem — trg je postal mesto.

Izbrano je samo ime Ravne (prej Guštanj — Ravne). Ker pa je Raven več, imajo naše še koroško oznako.

Utrjeno je torej lepo in naše ime. Pa tudi Guštanj je imel po svetu in v deželi močan zvok. Kako ne, saj je to zelo stara reč in znamka kvalitetnih jekel ga je v zadnjem stoletju še bolj utrjevala. Toda tovarna, ki je gotovo bistvo kraja, je bila vedno **JEKLARNA NA RAVNAH**. Tudi naša gimnazija s celo vrsto kulturnih žarišč je na **RAVNAH**.

Novo ime sta torej dala delo in kultura kraja, ki sta močno pritisnila čez potok pri Poriju, kjer je bila nezapisana meja med Guštanjem in Ravnami. Zanimivo, preimenovanje je prišlo slučajno v mesecu in letu, ko zasipavajo strugo potočka, katero je nadomestila kanalizacija.

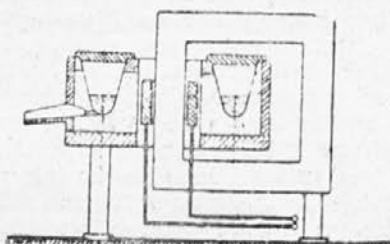
Tako je izginila meja, strugica je zasuta in izravnana, zato so sedaj Ravne še bolj utemeljene.



Nagibna peč

Nizkofrekvenčna indukcijska peč sestoji iz transformatorja z velikim jarmom. Na enem kraku jarma je namotan svitek transformatorja, okrog svitka pa je nameščena kad peč v obliki žlebastega obroča. V žleb se vlije že raztaljeno železo iz martinovke. Nastali obroč železa tvori sekundarni navoj transformatorja. Če se vključi primarni svitek, potem se inducirajo v železu — sekundarnem navoju — vrtilni tokovi, ki so zelo veliki in zato močno ogrevajo železo, ki se obenem tudi dobro meša.

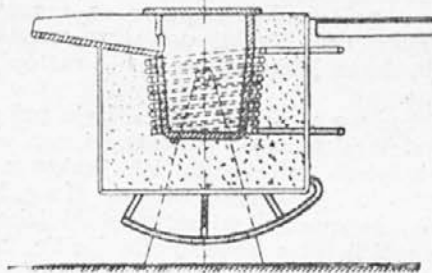
Visokofrekvenčna induktivna peč uporablja električni tok visoke frekvence in sicer izmed 10 do 20.000 period. Peč sama sestoji iz lonca za litino in in-



El-peč tipa Kjellin (1899)

duktivnega svitka, ki je omotan okrog lonca. V lonec se daje raztaljeno železo

ali trdni vložek. Zaradi induciranih vrtilni tokov se železo močno ogreje in postane redko tekoče. V taki peči se more



Visokofrekvenčna el-peč

izdelati najboljša jekla. — Prvo induktivno peč je zgradil leta 1899 Kjellin. Tako peč montiramo tudi v naši jeklarni.

Razen navedenih peči je zanimiva še peč za grafitiranje elektrod, ki jo je zgradil prvi Acheson, zato se peč tudi imenuje po njem. To so dolge, pravokotne peči, katere imajo na čelnih stenah vgrajene grafitne elektrode za dovajanje toka. Bočne stene so samo zložene iz ognjestalne opeke. Elektrode, ki so za grafitiranje, se naložijo v peč pravokotno na smer podolžne osi peči in se zasujejo najprej z drobnim koksom, zatem pa se vse pokrije z mešanico, ki je sestavljena iz drobnega koksa, kremenastega peska in žaganja ter malo živinske soli. Nad pečjo je velik pokrov za odvod plinov, ki se razvijajo v času pogona. Električni tok teče med čelnima stenama, to je med priključnimi elektrodami in skozi elektrode. V začetku je upor precej velik, zato se uporablja večje napetosti, z ogrevanjem pa upor pada in se napetost zmanjšuje, dočim tok raste. Za grafitiranje je potrebna temperatura cca 2500° C, dočim se začne pretvarjanje amorfnih elektrod v grafitno že pri cca 1500° C. Pri tako visoki temperaturi se ogreje močno tudi zasipni material in tako nastane iz že prej omenjene mešanice kot postranski proizvod karborundum, to je silicijev karbid (SiC), ki je zelo važna surovina za proizvodnjo brusnih plošč.

Našteli smo najvažnejše električne peči, ali še dolgo nismo izčrpali vseh vrst, ker rabijo posebne stroke tudi posebne vrste peči.

## POSEBNOSTI NA BRINJEVI GORI

Že ime je lepo. Brinje-brinjeve »bobi-ke« odpravljajo tisoč bolezni, pa jih uživaš kar z grma, ali pa kot nemogoči brinjevekapljica za kapljico. Kdor pa tega čudnega okusa le ne more prenesti, si lahko boleči del kar namaže z brinjevo »vodo« — in bolezen že zbeži. Tako ta stvar je, bolj točno pa more povedati zdravnik.

Brinjeva gora je 781 m visoki, severno med Guštanjem in Prevaljami dvigajoči se hrib. Nekega posebnega razgleda od tam ni, pa tudi rast je bolj borova, vendar je stvar pri roki in ima Brinjeva gora precej obiskovalcev, posebno še zato, ker so na pobočju gostoljubne kmetije s priznanimi moštovnimi kletmi.

Brinjeva gora je bila menda že od nekdanj vrh, s katerega so streljali proti meglam, ki so grozile s točo. Kaj hočeš, industrijska delavnost je bila vedno le bolj piškava, po teh krasnih kmetijah in bajtah pa številne družine. Če je pobrala huda ura žetev, je bila stiska posebej huda. Ni znano, iz katerih izročil so pobrali, da je to dobro, znano je le, da so od tod dolgo dolgo streljali, čim je grozila huda ura. Krajani zelo dobro vedo, kdaj je nevarnost toče največja (iz katere strani se privlečejo in kakšne megle). Ti boš morda mislil narobe: črni in breji oblaki s predhodnico hudega vetra — vse bo uničilo, toda kmet je miren, tiste meglice tam v Macigoju še ni. Na drugi strani pa neka čudovita prosojnost, nek posebni let ptic, neko čudno ozračje — pa nebo ni treba, da bi bilo najgrše — in nesreča je že tu. Takrat so streljali.

Leta 1908 je bil menda v Guštanju na tiho izdelan poseben topič v to svrhu. Ta »možnar« je kar precejšnja stvar. Dolg je nad pol metra. Luknjo ima globoko 40 cm in s premerom 8 cm. Za eno nabitje požre do 30 dkg smodnika. Težak je okrog 100 kg. Kadar je ta tresnil, se je nekje že poznalo. Sedaj ga ogleduje muzejski odbor, da gre na Ravne kot mala znamenitost.

Na Brinjevi gori je tudi mala lesena kapelica. Na praznik patronov Kozme in Damijana je tam lepa nedelja s posebnim dodatkom, katerega menda nikjer drugod ne srečamo. Takrat je vedno dosti romarjev in v celi vrsti »štantov« pečejo krape. Krapa so odlična reč, posebno še, če so topli in po koroško napravljeni. Pri Žažetu in pri Merkaču je takrat tudi koroško rajanje.

To so male posebnosti. Veliko dejstvo pa je, da so tam okoli doma hudi narodnozavedni trdobočenci. Nacisti so tudi »romali« na Branjevo goro, so tam morili, so ropali, so selili in požigali kmetske domove. Slovenski kmet in bajtar pa sta raje prenesla vse, le enega nista dala — slovenske narodne zavesti in predvsem zato je Brinjeva gora posebnost.

Kjer koli žive sedaj člani teh morilskih nacističnih enot, ki so ušli iz dežele nekaznovani, imajo priliko, da pripovedujejo ob večerih svojim otrokom, kako živi tam v tej in tej lepi slovenski zemlji skromen in pošten narod, katerega so oni pomagali moriti in ropati, pa le ni izdal



Dr. Fr. Sušnik:

## Prevaljska storija

Takle je začetek prevaljske storije, kakor jo je domalega pred štiridesetimi leti popisal Ljubenčev Urh, uršljegorski pankrt, potem rafudovec na Prevaljah in nazadnje potepuh in berač:

»Tako začnem jaz, Ljubenčev Urh, bukve o prevaljskem popisovanju. Hrovatov Voranc<sup>1</sup> jih je tolste prepisal od Dominoza od Licempurga in je pisal o Schiuljenju tega Antikrista; svoje besede pa ni pristavil. Jaz pa bom postavil svojo storijo tudi o Antikristu, ki pa ni bil na Licempurškem, anti doli na teh Prevaljah, in je imel sedem podob in devet znamenj.

Oj, Prevalje, ljube Prevalje! Ni vas kaj prida, ne zemlje, ne ljudi. V vegvastem kotlu je svet peččen in prodnat; nasut je s kamenjem Meže in z žlindro ugaslih fužin. Z garami in koši smo samotež navlekli odejo prsti; zdaj že rodi našo pojačo: fižolo in repico.

Nismo todi kaj prida ne zemlja ne ljudje. Kar nas je dol s hribov zvalil, smo ostali ko gabri v gori; po tleh se potuhnejo pod košate smreke in ničimo v kotu. Kar pa jih je bela cesta navela na svoji strani, tisti so veje v vetru in vsako zimo se katera ulomi.

Vidiš, Hrovatov Voranc, jaz bom svojo storijo popisal o Prevaljah in o devetih znamenjih Antikristovih, ki je to prvo v teh Cimmastrovih<sup>2</sup> lepih kelnericah, to drugo v teh nemških šolnikih, to tretko v teh prevzetnih pavrih, ki tujemu s klobaso postrežejo, domačemu še mošta ne natočijo — in to zadnje in to deveto v tem mešniku, ki je imel en pravi žegen za te gospodarje in en krivi žegen za knape in delavce.

Ko so moj oče v zibki zavekali, tedaj Prevalj še ni bilo. V dol noter je tiščal črni les, vrbe in jelše so robile sledi usehlega jezera. Samo na Fari se že bogve od kdaj brstijo mogočni gruntarji.

To so mi moj oče pravili. Mi pa režemo brazde po Uršlji gori že od tistih mal, ko so se babilonskim gospodom jeziki zmešali in se jim je razbežalo ljudstvo po gorah in goščah. Kar ga pa ni ušlo, so ga v verige vklebili in v jarme vpregli. Včasih so ga šibali, včasih so ga z medico napajali. Ali bolji je naš ovseni kruh od babilonske medicine. Mi smo ga žulili, kar svet stoji, in smo rili s tenkimi lehami v

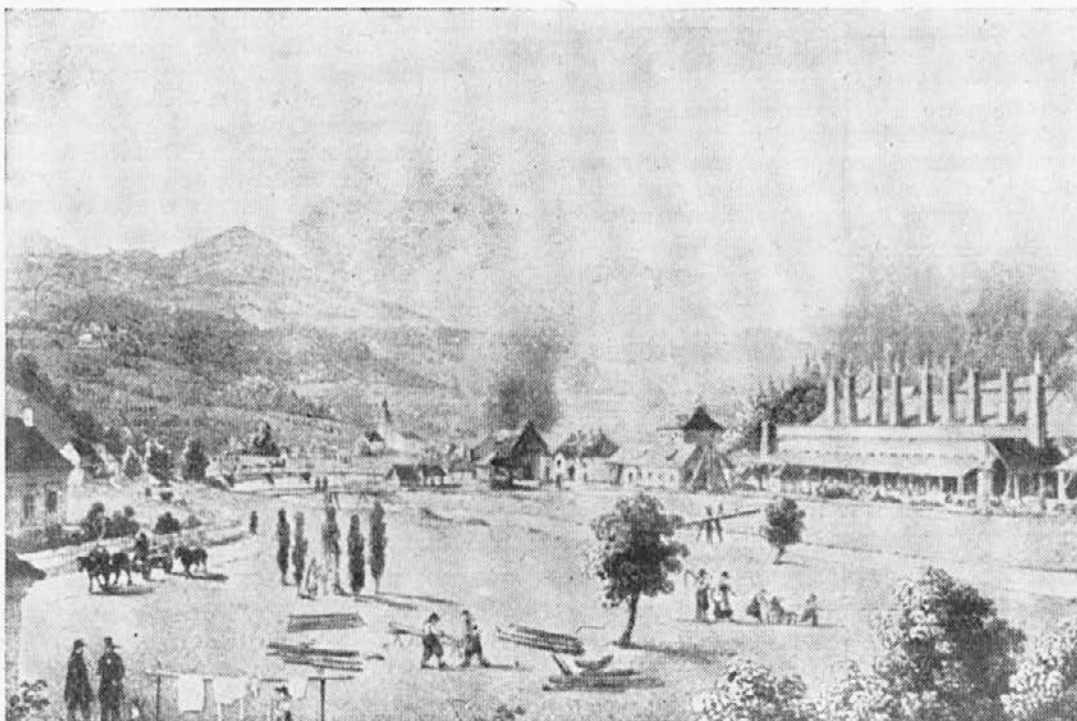
svoje narodne zavednosti. Tako pripoveduje svojim otrokom nacist, ki je požgal Španarjevo domačijo, ropal in selil in trgal od doma tudi stare ljudi, tako govorijo nacisti, ki so zažgali Rakitnikov dom, domače pa zmetali v ogenj, tako nacisti, ki so oropali in pregnali Merkačeve, Rojakove in številne in številne druge. Če ne govorijo tako, potem svojim družinam nimajo ničesar povedati. Kaj, tak govor družini je hud. Otrokom je treba moriške akte prikriti, čeprav so bili bistvo nacizma.

Brinjeva gora spet živi, proti meglam že dolgo ne strelja, krape pa bo pekla naprej in uprizarjala koroški raj. Naj kar peče in raja, saj so to koroški običaji.

uršljegorske peči, kadar nam je prišel kak otrok preveč na svet.« —

To je začetek popisovanja Ljubenčevega Urha in prav bo, da se kdaj do kraja natisne za spomin na tistih 70 let (1828 do 1899), ki bi jih moral vsak slovenski dijak poznati kot živ primer in šolski vzorec kapitalizma.

Najprej se je gospod baron Rosthorn pripeljal s parom vrancev in je obstal pri



Stare železarske Prevalje.

Logarju<sup>3</sup>, ki je bil tedaj edina hiša in gostilna v današnjih Prevaljah. K ocvrtim postrvim je postavila Logarica skledo strojnskih »rdečih črnih« in gospod baron je imel dopajenje nad brusnicami in nad životno Logarico: »Kakor pri nas v Lan-keshiru!«<sup>4</sup> In začel je s cinkarno Logarju nasproti pod hribom na desnem bregu Meže, torej v katastralni občini Prevalje, in je spletel prvo zmešnjavo, ki se še v naš čas vleče: novi kraj si je potegnil ime z desnega na levi kraj Meže in tako so Prevalje v Farni vasi, Leše pa na Prevaljah...<sup>5</sup>

To je bil potem Urhov Babilon, ko je navrelo ljudstva z vseh krajev, da je bilo proti koncu v fari že »5.000 duš in 700 knapov«. Urh je bil tedaj še za furmana pri Marovšici<sup>6</sup>, ki je imela 4 pare konjev, da so vozili tračnice in premog. »Če v hlevu ležim, mi vsaj ponoči po naturi diši!« je rekel. Ko so zjutraj napregli, so se pokrižali: »Bog in ta sveti božji križ! No, hudiča, zdaj pa gremo!« Vsi furmani kolnejo. Sta bila dva, vozila sta premog z Leš in sta pod Frančiškom na ovinku zvrnila; eden je molil in čakal na božjo pomoč, drugi je klel in pri devetem hudiču je voz že stal. Zato vsi furmani kolnejo.

Šiht je bil tedaj od poldne do polnoči in od polnoči do poldne. Ob sobotah zvečer pa so bile vse gostilne polne; od Elajtnarja<sup>7</sup> do Preganthavza: gospodje pri

Elajtnarju, hohofnarji<sup>8</sup> pri Gostenčniku<sup>9</sup>, rafuda pri Repniku<sup>10</sup>, na pošti so se dajali Prevaljanarji s hohofnarji, da je Lešanar po mizi treščil, ko si je hohofnar s petakom cigaro prižgal, češ ali morete Prevaljanarji tako: »Bahoritnik! Pet štefanov vina bi nam bil lahko plačal, pa si jih zasmodil!« — V »kofehavz«<sup>12</sup> so hodili na žolco, pri Šuršu<sup>13</sup> so sedeli mojstri, pri Janu<sup>14</sup> pa je čevljar Wögerer<sup>15</sup> socialiste nabiral. — Včasih, ko so še Lahy železnico gradili<sup>16</sup>, tak sobotni večer nisi brez skrbi šel mimo barak domov; pri Hvaliju so pred leti našli kosti pod mostom, Stoparjevega viadukta pa zategadelj v nobeni

vojski niso mogli v zrak pognati, ker je pod stebri toliko umorjencev zakopanih. — »E, le koj domači vkup,« so rekli Zagarjava mati<sup>17</sup>, »pa ne bo greha — in če bo, delj ne bo treba po odvezo ko na Faro!« Pri svoji bajti<sup>18</sup> pod »šloknom« so mošt točili: ta prvo grčo za moč, ta drugo za veselje, ta tretja pa ljubezen in dobroto rodi. Ko so »šloknarji« eno vprego huntov zvrnili, so zahajojali, mati pa so že pred bajto čakali.

Oj, ta šloken, spufani spomin prevaljske mogočnosti! Pod njim so naše bajte iz ceclje in kamenja zrasle, zadaj za njim smo v Meži »liberjo«<sup>19</sup> nabirali in premog lovili, kar ga je skozi leške grablje ušlo. Kar na vsem lepem pa je bilo Prevalj konec. V terek so še peči pozidavali, v četrtak so jih že ugasnili: kdor je hotel pri svojem delu ostati, je lahko šel v Donawitz; eni so šli v Švehat, eni na Jesenice, eni v Mežico, eni so se odpravljali v Ameriko.

Kam? sta se spogledala oče in mati. Amerika je predaleč od Uršlje gore, v Mežico živ pod zemljo ne grem. Po enem letu so pisali oče iz Donawitza: »Ljuba žena, ti naznanim, da sem našel cimer pod streho in pridita in Vavh in Katra tudi lepo pozdravita in bota pomagala, de bo mo obstali.«

Tedaj so vlačile ženske gare s punklji, meni so obesili kaheljco na hodni niti čez

# Iz zgodovine prevaljske železarne

(poglavje iz rokopisa Ivana Mohoriča „Industrializacija Mežiške doline“)

ANGLEŽA ROSTHORNA USTANOVITA ŽELEZARNO NA PREVALJAH. — ODKRITJE LEŠKEGA PREMGOVNIKA

V preteklem stoletju je obstajala na Prevaljah velika in znamenita železarna in valjarna železniških tračnic, ki je že četrto stoletja prej, preden je stekla koroška železnica, izvažala železniške tračnice v daljnji svet, na Češko in v Lombardijo. O njej je današnji generaciji le malo znanega. Lahko pa govorimo o njej s ponosom, ker je bil uspeh njenega dela uspeh koroških železarjev in njihovih delavnikov. Ta železarna je bila po svojem obsegu in kvalitetni proizvodnji prva med tovarnami tračnic v Avstriji. Usodna naključja in sila razmer pa so povzročile, da so ugasnile njene visoke peči in utih-nile njene delavnice, še preden je dočakala novo stoletje.

Njena zgodovina je zanimiva ne samo za metalurga-tehnika zaradi izumov in novosti, ki jih je odkrila in s katerimi je prednjačila in za ekonomista, ki proučuje njen velik narodno-gospodarski pomen, marveč tudi za sociologa, ker predstavlja njena doba odlomek zgodovine njenih delovnih kadrov, ki so zrasli s podjetjem, dvignili njegov sloves, pa postali pozneje brez lastne krivde žrtev pregrupacij v avstrijskem železarstvu ter morali zapustiti končno rodno grudo in oditi za demontiranimi instalacijami na delo v daljni tuji svet. Neizprosni im-

rame; brez te nisej hotel v tuji svet. Do Celovca je bilo domače jutro, od Celovca na Št. Vid so kolesa vse glasneje klepetala: domu! domu! domu!

In nismo obstali! Ne v tistem podstrešnem cimru in ne zunaj, kajti kamorkoli si šel iskat, Fare nisi našel, Uršlje gore nisi videl, zelene trate ni bilo, da bi se bil mogel usesti zemlji v mehko krilo.

Eni so ostali, eni so šli dalje v Ameriko ali na Westfalsko, enim pa donaviška kladiva niso nehala tolči po srcu: domu! domu! Tudi nam ne.

Urh ni šel z nami. Tiste dni, ko je bilo na Prevaljah veliko poslavljanje, se je pri Repniku napil in se rotill, da mu nobenih bukeljc ni več treba, niti občinskih, niti Kolomonovih<sup>20</sup> ne. Ob svitu je vstal s klopi, šel v Jankovec in si je klofeto ovenčal z rumenim ženiteljnom in dišečim volčim, potem je krenil na Goro, se ozrl po zakajenem dolu, spustil dolg curek svoje vode nadenj in se zleknil v položno koševje brstečih šenturšeljic. Ves lep je bil svet pod njim; Urh ga je videl in je požrl grenki pljunek, da mu je crnil na srce.

perativ racionaliziranja proizvodnje je terjal od naših krajev to žrtev. Njegov hladni račun je bil nedostopen za vse krajevene sentimente in kulturnost ambienta.

Zgodovina Rosthornovih železarn in valjarn v Prevaljah je tesno povezana z zgodovino leškega premogovnika. Baš leški premogovnik je bil neposredni povod, da se je osnovala. Njeni ustanovitelji so prvotno imeli drugačne načrte in namene. Njena predzgodovina začenja že z letom 1818, ko je dunajski upokojeni magistratni uradnik Blaž Mayer, ki se je slučajno mudil v teh krajih, odkril v Lešah ležišče premoga. O svojem odkritju je obvestil brata Rosthorna na Dunaju, ki sta imela v Cedu tovarno medenine. Avgusta Rosthorna je leški premog zelo zanimal. Sestavil je zato načrt, da bi s pomočjo tega premoga pričel izkoriščati neizrabljeno kalamino iz Pliberka in Rajbla za pridobivanje cinka. Cink je nameraval uporabiti v svoji tovarni za izdelavo kovinskih gumbov. Povod za ta načrt je bila visoka cena cinka v letih 1821-22. Pridobil si je zato rudarsko pravico za eksploatacijo leškega premoga in prišel leta 1822 na Prevalje z namenom, da postavi tu cinkarno.

## DRUŽINA ROSTHORNOV

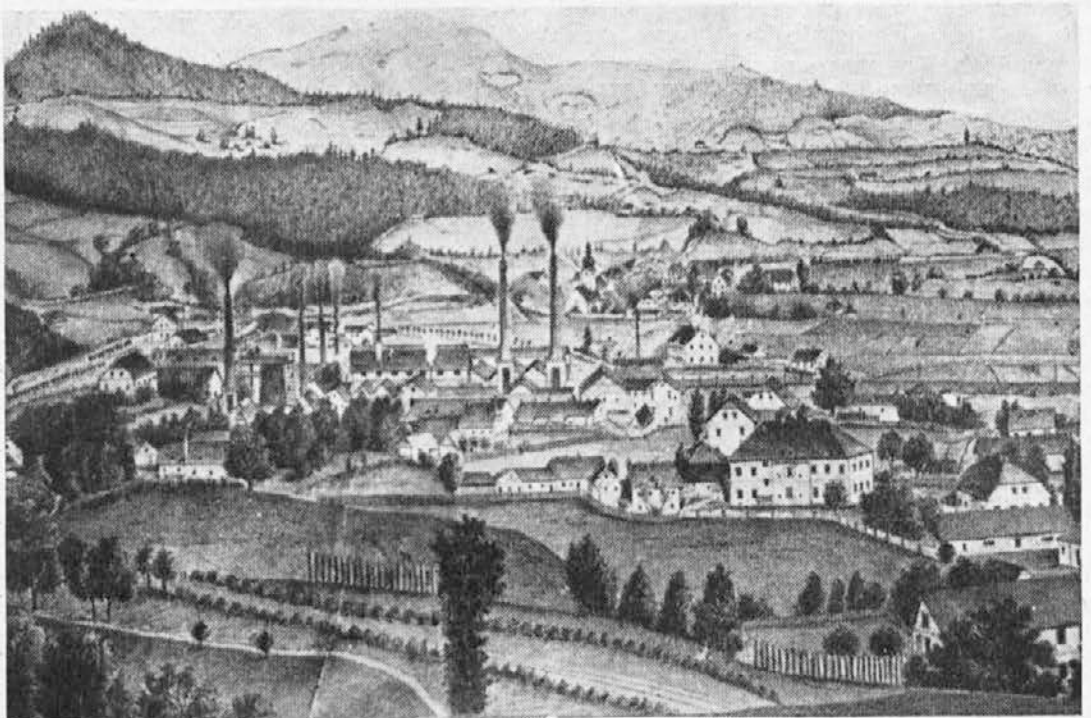
Rosthorni so bili angleškega rodu iz Lancashtve. Stari oče Matija Rosthorn je na povabilo avstrijske cesarice Marije Terezije prišel leta 1765 na Dunaj in ustanovil tovarno kovinskih gumbov, ki je dotlej Avstrija še ni imela. Imel je pet sinov, od katerih sta se dva posvetila industriji. Franc in Avgust sta zgradila prevaljsko cinkarno, a ko je bila leta 1824 dograjena in so pričeli obratovati, je cena cinka nenadoma padla na polovico. S tem je obrat cinkarne postal za Rosthorne neinteresanten, obenem pa tudi nerentabilen. Obratovali so sicer še nekoliko časa, leta 1828 pa so topilnico cinka popolnoma opustili. Medtem pa so spoznali pomen leškega premogovnika, ki je bil tedaj od-

krit 30 do 40 čevljev na širino in okrog 4000 sežnjev na dolžino. Rosthorni so prišli na idejo, da bi ta zaklad izkoristili v zvezi z bogatimi ležišči železne rude na hüttenberškem Erzbergu in na ti dve surovini bazirali novo velikopotezno železarsko industrijo, ki naj bi se osnovala v bližini Leš. Rosthorna sta poznala dobro kvaliteto železnih rud z Erzberga, pa tudi poskusi z leškim premogom so ju povsem zadovoljevali. Avgust Rosthorn je ope-tovano potoval v Anglijo in ob takih prilikah ogledoval naprave angleških železarn, kjer je imel mnogo poznanstev. Tako je sam izdelal načrte za postavitev železarne v Prevaljah, ki naj bi imela ob začetku osem pudlarskih in topilne peči. Pri tem je hotel za nov obrat izkoristiti 33 čevljev visok padec Meže za pridobitev pogonske sile za težka kladiva.

Rosthorna sta ustanovila v to svrhu delniško družbo, pri kateri sta bila udeležena z dvema petinama. Imela sta tedaj tudi v Laboški dolini veleposestvo Wolfsberg, h kateremu sta spadali fužini St. Gertraud in Frantschach. Pri zadnji sta leta 1830 zgradila valjarno za železno pločevino in postavila prvo pudlarsko peč.

Pod osebnim vodstvom Avgusta Rosthorna so v nepolnih dveh letih dovršili leta 1836 zgradbo prevaljske železarne in tako proti koncu drugega leta gradbe že bili v stanju, da podajo dokaz, da je mogoče pridobiti železo tudi s pomočjo rjavega premoga. Prvotno je prevaljska železarna izdelovala le grobo kovano železo, katero so žilavili z leškim premogom.

Zadovoljen s prvimi uspehi, je Avgust Rosthorn sklenil, da izstopi iz wolfsberške železarske družbe in je koncentriral ves svoj kapital na izgradnjo prevaljske železarne. Ta sklep je izvršil leta 1838 in se nato posvetil organizaciji prevaljskih obratov, ki jih je hotel dvigniti na prvo avstrijsko tovarno tračnic. Wolfsberške železarne je pozneje kupil grof Henckel Donnersmark in so ostale v njegovi lasti do svetovne vojne.



Se enkrat stare Prevalje.

1) Hotiljski bukovec — 1886. — 2) „Pri Stefanu“. — 3) „Pri Ahacu“. — 4) Od tod iz Angleškega so prišli Rosthorni na Dunaj in potem tudi na Prevalje. — 5) Katastralna občina Prevalje je med Mežo in Leškim grabnom, katastralna občina Farna vas pa sega gor do „parzenalov“. — 6) Pri Krišanu na Fari. — 7) Zdaj Špetič. — 8) Obrati pod železniško postajo. — 9) Zdaj Peče. — 10) Zdaj Cibron. — 11) Iz obratov, ki so bili nasproti šoli do današnje pilarne. — 12) Zdaj pri Rifeljnu. — 13) Prej „Logar“, potem „Ahac“. — 14) Zdaj Enci. — 15) Prišel iz Celovca in odšel 1897 v Gradec. — 16) Okoli 1860. — 17) Ivartnikova iz Kotelj. — 18) Zdaj pri Filipu. — 19) Drobir, ki odpade pri tesanju. — 20) Coprniške bukke. Nazadnje jih je imel Mihev iz Kotelj, ki si je za preužitek kupil bajto pod „šloknom“ (zdaj občinska „ubožnica“) in je za zasrtimi okni prebiral Kolomonove bukke, da so že začeli črni zajci okoli bajte skakljati.

## TEHNIČNE ZNAMENITOSTI PREVALJSKE ŽELEZARNE

Tehnični vodja železarne je bil Josef Schlegel, ki se je bil v železarstvu izobrazil v inozemstvu ter razpolagal z dolgoletno prakso doma in v tujini. Schlegel je odkril nove postopke pri pridobivanju železa in jekla ter je užival velik sloves kot strokovnjak v industrijskih krogih. Bil je lastnik patenta za poseben način pridobivanja pudlanega jekla, ki mu je bil leta 1837 podeljen kot izključni privilegij za dobo 15 let. Tako je tudi na Prevaljah Schlegel v kratki dobi ukrenil vse smotrne naprave za izdelavo tračnic v velikem merilu. Gradnja železnic je bila tedaj otvorila novo konjunkturo za železarstvo v Avstriji in se je podjetništvu odpiralo novo razdobje specializacije za izdelavo železniškega materiala. Schlegel se je posebno posvetil tehničnemu izboljšanju konstrukcije peči v svrhu uporabe laškega premoga brez čiščenja. Prvotno so imeli težave z domačim premogom, ker z njim niso mogli doseči visokih temperatur: Slučaj pa je hotel, da se je nekega dne med opoldanskim odmorom zrušila stranica ene peči. Posledica te nezgode je bila, da se je vročina v peči dvignila in so naenkrat dosegli željeno temperaturo. To odkritje je vodilo k temu, da so takoj preuredili konstrukcijo peči in Prevalje so se z uspehom vrgle na izdelavo tračnic za železnice. Tračnice so najprej izdelovali iz cagljav, ki so jim jih dobavljale koroške železarne. Medtem pa se je Avgust Rosthorn trudil in tvegati drage in dolgotrajne poizkuse, da bi izdelali tračnice iz surovega materiala, kar je tekom leta 1838 že deloma uspelo. Iz poročila ocenjevalne komisije, ki je bilo sestavljeno po industrijski razstavi v Celovcu leta 1838, so bile glavne tehnične posebnosti prevaljske železarne v naslednjem:

a) posebna konstrukcija patentnih plamenih peči po zamisli ravnatelja J. Schlegla, v katerih so pri povečani površini ognjišča ob zmanjšani porabi kuriva dosegli višjo enakomerno toploto;

b) naprava težkega repača s križno progom, na katerem so pred valjanjem predhodno temeljito izkovali pudlano železo;

c) spoj železarne s premogovnikom v Lešah z dovozno progom za premog, ki je bila dolga 470 sežnjav;

d) angleška opekarska peč na kurjavo s premogom za žganje ognjavarne opeke iz laške gline;

e) obzidave rovov premogovnika z močno žgano ognjavarno glino.

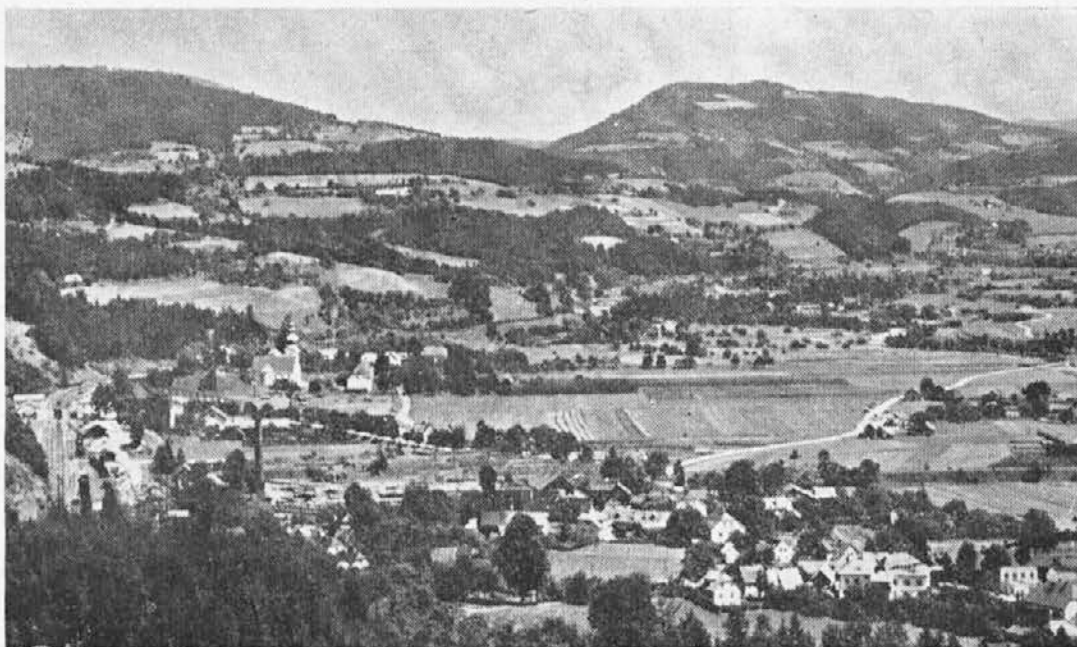
Dokončno opremljena je štela prevaljska železarne leta 1838: 17 plamenih peči, 2 progi za valjanje, 1 čelno in 1 težko kladivo, 3 kladiva za planiranje in šlihtanje, ključavničarsko delavnico, strugarno in vse potrebne instalacije za adjustiranje tračnic.

V tem obsegu je bila železarne velika pridobitev ne samo za prevaljski trg in laški premogovnik, ki ga je postopoma

razširjala, marveč tudi za vse koroške železarne, ki jim je postala največji odjemalec.

## PROCES PUDLANJA ŽELEZA

Pudlanje je bilo vpeljano v Avstro-Ogrski leta 1826. Prvi obrat, ki je vpeljal pudlanje, so bile Vitkovice, ki so ga vpeljale s pomočjo železarskih delavcev, ki so jih bili doselili iz Avstrije. Drugi, ki je vpeljal pudlanje, je bil Avgust Rosthorn, solastnik železarn na posestvih Wolfsberga in ustanovitelj prevaljske železarne. Glede kala in stroškov za kurivo rezultati pudlanja v primeri z žilavljenjem z lastnim ogljem na ognjiščih od začetka v Avstriji daleko niso bili tako sijajni, kakor v Angliji. No ipak so že v par letih omogočili, da je avstrijska železarska industrija po večini krila potrebo tračnic z domačo proizvodnjo. Z rastjo proizvodnje pa so pričeli padati tudi proizvodni stro-



To pa so Prevalje danes.

## KRONIKA

Zapiski iz spominske knjige prevaljske župnije.

Te knjige ni. Izginila je med okupacijo, kakor tudi več drugih zgodovinskih zapiskov.

Res značilno, da so bile nacistom napoti tudi take drobne kulturno-zgodovinske stvari kraja. Ali čutite, kako je to grdo. Kje kaj imajo sedaj to knjigo v kakem Mayerhofu v Fritztalu, da je ne dajo nazaj.

★

Hriberšek Marija:

### *Tako so šli Dularjevi s Sel skozi trpljenje v novi svet*

Priobčujemo spomine ene izmed družin, enega izmed domov, ki so veliko trpeli in veliko storili. Mnogo je takih žrtev in takih borcev, kjer so domovi ostali prazni, družine pa so ali šle v celoti k partizanom, ali so jih sovražniki pobili ali izselili, domove pa izropali ali požgali. O vseh bi radi kaj napisali. Rakitnikovi, Rožankovi, Lubasovi, Juričevi, Župančevi, Ocvirkovi, Španarjevi, Potočnikovi, Štajnerjevi, Blatnikovi, Merkačevi, Prežihovi, Žažetovi, Derviševi, Rojankovi in drugi. Koliko je družin, ki so izgubile vse otroke,

koliko posameznih junakov, koliko ki so dali svoja življenja, koliko zvestih sodelavcev NOB. Vse bo treba zbrati in popisati.

Naj bodo spomini Dularjevih začetek te velike zgodovine in kot hvaležen spomin na vse ostale borce in žrtve.

— — —

Dularjeva domačija pod Uršljo goro bi ostala morda v tem silnem toku zgodovine neopažena, če se ne bi bilo okrog nje in v njej zgodilo toliko pomembnega, velikega.

Postala sem na zadnji yzpetini, po kateri prideš na Dularjevo. Domačija na samem. Vsa je obsijana s toploto mladovigrednega sonca. Okvir ji je venec smrekovih gozdov. Tod mimo je pred stoletji vodila starorimska cesta. V rajnki Avstriji je tu skozi tekla meja med vojvodino Štajersko in Koroško, v Rajhu pa med Gau Kärnten in Gau Steiermark. Domači radi rečejo: »Kuhamo na Štajerskem, jemo pa na Koroškem.«

Ob cesti je mogočen kostanj, ki pravkar odpira rdeče popje — še malo, pa bo prekrit z nežnim zelenjem in rožnim cvetjem. Darežljivo bruha blizu njega zemlja v enakomernih curkih ostro mrzlo vodo, ki žubori v leseno korito. Vrste sadnega drevja, ilovnata polja in gospodarsko poslopje — to je Dularjevina.

Lahen vetrič boža krajino med Kozjim hrbtom, Uršljo in Črnim vrhom, Homom in vrsto drobnih gričkov, ki prehajajo v Brdinja. Harmonična lepota, ustvarjena z delom

pridnih rok, se združuje s svojstveno sliko prirode.

Lepo je pri Dularjevih. Dober mošt imajo. Pa kaj bi mogel biti ta domenek brez tovarišice »Micka«-Angele, partizanske mamice, gostoljubne Dularjeve gospodinje, brez vedre rumenolase odlične kuharice Pavle, očka Maksa, šegave Angelce. Pusto je moralo biti, ko se je vsa ta družina umaknila v partizane. V skromni, a čisti sobici sedi zbrana družina. Le Katrice ni — ona gospodinji v Ljubljani, pa Micike z dolgimi, svetlimi kitami in plavimi očmi — padla je za Koroško pri Sent Danijelu.

Razpredajo se spomini — lepi in svetli, tožni in trpk. Mati Angela-»Micka« pove še uvodoma našo življenjsko resnico: »Doživeli smo že marsikaj. Če pride preizkušnja, človeka pač potegne tja, kjer so zavedni Slovenci.« Bila je borka in je borka še danes. Drzna, pogumna, samozavestna, a vendar tako blaga žena. V borbi pripravljena dati skrajno žrtev. Samostojna misel je dala njej in vsej družini lastnosti redkih revolucionarnih kmetov, ki bi bili danes že zadružniki, če bi bili tudi sosedje za to. Družina je dala borbi svoje sile, ugodje, premoženje in prostost — da bi pomagali narodu zaživeti življenje — vredno človeka.

»Te stvari iz našega kota morajo biti zapisane, da se ne pozabijo«, pravi mati Angela. In sama se je lotila, utrujena po naporem delu na polju — zvečer pisanja. Pozno v noč je pripravljala, da morem danes marsikaj samo prepisati iz njenih preprostih zapiskov.

ški. Za pudlanje so uporabljali plamene peči, ki so imele dva sestavna dela. Prvi je služil kot kurišče, v katerega se je naglalo kurivo. Drugi pa je bil delovni prostor za žilavljenje, v katerega so spuščali ogenj za žilavljenje surovega železa in ješe, ki so služile za regulacijo vročine in nadomestovale pihalo.

Pudlarski proces je obstajal iz treh delovnih faz. V prvi fazi, ki je trajala 20 do 25 minut, so raztalili v peči 350—400 funtov surovega železa. Gmota raztaljenega železa so nato plavžarji stalno mešali z železnimi drogovi in jo izpostavljali ognju od dveh strani. To delo je trajalo 40—50 minut. Nato je sledila tretja faza, ko postaja gmota vedno bolj suha in se končno stopi v enotno kepo, ki jo plavžarji zbijajo z drogovi skupaj in jo nato porinejo na ono mesto, kjer je ogenj najmočnejši. Končno odnesejo kepo pod klaidivo, ki iztolče iz nje tekočo žlindro in jo izkuje v osmerorobni blok. Nato jo še v vročem stanju spravijo pod valje in izvlečejo v millbare. Tako so štirje delavci pri plamenih pečeh v poldruhi uri lahko izdelali 300 do 350 funtov millbarov. Za to delo so porabili 8 do 9 kub. čevljev drv, oziroma 150 do 200 funtov rjavega premoga, ali pa 350 do 400 funtov šote. Kalo je znašal od 7 do 12%. Toda millbari so imeli še mnogo žlindre v sebi. Zato so jih še enkrat, včasih tudi po večkrat razžarili in gnetli ter nato valjali iz njih tračnice, oziroma palično železo. Za izdelavo 100 funtov tračnic so rabili od 9 do 10 kub. čevljev mehkega lesa, 160 funtov rjavega premoga. Kalo pri predelavi millbarov v tračnice je znašal 13—16%. Ena taka talilna peč je zadostovala za predelavo produkcije dveh pudlovk.

#### PRVE KUPČIJE IN DOBAVE

Ena prvih kupčij prevaljske železarnice je bila pogodba z upravo C. K. privilegirane družbe cesar Ferdinandove severne železnice na Češko-Moravskem, kateri so Prevalje od aprila do konca oktobra 1838

dobavile 20.442 centov ali 1145 ton tračnic v vrednosti 265.746 goldinarjev. Železarna je že od vsega začetka zaposlovala 180 strokovnjakov, dajala pa je še indirektno zaslužek stotinam prevoznikov za dovoz surovega železa, pozneje pa železne rude s severne Koroške na Prevalje in za prevoz izdelanih tračnic do Dravograda, odkoder so jih s šajkami plavili do Maribora vse do leta 1863, ko je stekla prva koroška železnica. Za izdelavo tračnic za to prvo dobavo so porabili 54.105 centov ali 3029 ton premoga. V Lešah je takrat Rosthornova družba zaposlovala že 78 rudarjev, ki so kopali premog za železarno.

Že dejstvo, da je direkcija c. k. privilegirane cesarja Ferdinanda severne železnice oddala naročilo za tako izredno veliko količino tračnic oddaljeni prevaljski železarni, je samo po sebi dokaz, da je kvaliteta vzorcev prevaljske železarnice v vsakem opazju ustrezala. Severna železnica je spadala med začetne velike železniške gradbe v Avstriji. Njene proge so vodile skozi najbolj industrializirane kraje Češko-Moravske in prevaljska železarna se je s to dobavo afirmirala in dobila izreden sloves. Bilo je to stvarno za tedanje produkcijske prilike in delovne pogoje imponantno delo, ako se pomisli, iz kake daljave je bilo treba z vozmi dostavljati surovine v Prevalje in odvažati tračnice na daljavo 600 km do gradilišča.

Začetek je bil uspešen. Rosthorni so vedeli, da nastaja velika doba gradnje železniškega omrežja, ko bodo stalno potrebovali ogromne količine tračnic. Zaposlitev železarnice je izgledala torej zaskurana za nekoliko desetletij v naprej. Zato je pričela takoj v velikem stilu. S prvo dobavo je bil led prebit in proizvodnja tračnic na Prevaljah je od leta do leta napredovala. Z železarno se je širil in dvigal gospodarski razvoj vsega prevaljskega okoliša. Prevalje so postale največji konzument surovega železa koroških plavžev. Zato je delo in obstoj Prevaljske železarnice povezan z obstojem najbližjih plavžev in železnih rudnikov.

#### KVALITETA IZDELKOV ŠIRI SLOVES PREVALJSKE ŽELEZARNE

Leta 1839 so Prevalje izdelale 27.480 centov tračnic, katerih del je bil poslan za gradbo železnice Milano—Monza v Lombardijo. Schlegel je hitel, da se tudi glede surovega železa čimprej osamosvoji. Uspelo mu je, da je od leta 1841 naprej že lahko delal tudi z lastnim surovim železom. Franc Rosthorn je nato opustil vse ostale obrate izven Prevalj ter vse premoženje skoncentriral na Prevalje. Sklenil je dolgoletne dobavne pogodbe s koroškimi in štajerskimi plavži za dobavo surovega železa. Posebno močno se je povezal s plavžem v Löllingu. Kmalu nato je zopet naključje pripomoglo Prevalju k novemu slovesu in uspehu. Leta 1842 se je namreč pripetila pri Parizu vsled preloma vozovnih osi velika železniška nesreča. Posebne komisije so proučevale vzroke in preizkušale železniški material raznih izvorov in izdelav. Pri tem so ugotovile, da nudi prevaljsko železo po svoji odlični kvaliteti in raztegljivosti proti sličnim nesrečam največjo varnost.

Ob priliki razstave leta 1845 se je na Dunaju obširno pisalo o prevaljski železarni, kateri so naročila naglo naraščala. V letih 1841 do 1843 je dobavila letno od 30 do 50.000 centov železnega materiala, to je 1680 do 2800 ton. V razdobju od 1843 do 1845 pa že 80.000 do 85.000 centov, to je 4480 do 4704 tone. Prihajala so naročila za železniške osi in obroče za kolesje iz Saškega in Porenja, kjer so Prevalje tedaj popolnoma zmogle in nadvladale angleško konkurenco. Pri tem ne smemo pozabiti, da takrat po dravski in mežiški dolini še ni bilo železnice ter da je bilo treba 5 do 7 m dolge tračnice odpremljati bodisi po Dravi do Maribora, kjer so prav tedaj gradili južno železnico v smeri proti Celju, ali pa jih z vozovi prevažati na stotine kilometrov daleč do stavbišč.

Ko je leta 1843 umrl Avgust Rosthorn, so bile Prevalje prva valjarna železniških

Takole piše že v uvodu:

»1919. leta so se tukaj odigrali trdi boji med Volkswehrom in Malgajevimi borci. Nemci so se morali umakniti — v bližnji okolici jih je ostalo nekaj mrtvih. V tej hiši se je branil del čete Volkswehra. Pa jim je tako trda predla, da niso mogli več skozi vrata, kar iz oken so izruvali mreže in pobrali kopita gori proti Strojni.

Ko so nas po prvi svetovni vojni opeharili za najlepši del Koroške in postavili krivične meje le par kilometrov naprej na

Holmec, Danijel in Strojno, so se začeli obmejni ljudje na drobno in veliko pečati s tihotapstvom. Tod mimo nas so gonili dan za dnev in še ponoči živino, se oglašali v gostilnici in se krepili za daljno pot. Prinašali so iz Avstrije kontrabantsko blago: vžigalnike in saharin ter po malem verižili, da je bilo za sapo.

Tudi številne brezposelne je vodila pot mimo nas. Posebno 1. in 15. v mesecu, ko so prosili milodarov delavcev iz Guštanja in Mežice, so potem skušali črni obup utešiti

s frakeljčkom. Na zimske dni pa so trkali na naša vrata usmiljenja vredni, slabo oblečeni, premraženi ljudje, lačni beračji, katerih vse bogastvo je bila golazen, ki si je včasih izbrala pot kar po mizi k sosedu na drugem koncu. Po štalah so se pomikali in pri živadi grelji.

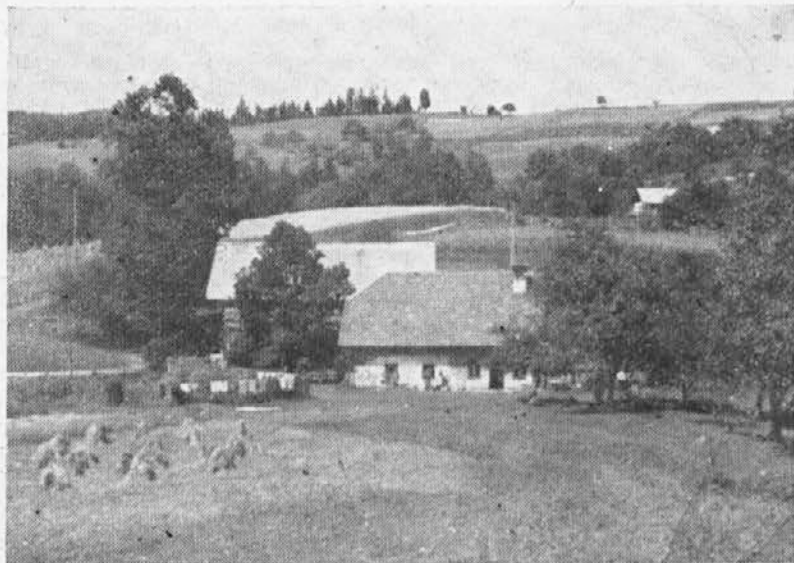
Pičla dva km od nas je Rimski vrelec z dobro mineralno vodo. Znano letovišče. Sem so prihajali iz Vrelca na izprehod zlahtni Zagrebčani in bogataši iz vseh krajev, ki so si mogli v stari Jugoslaviji privoščiti letovanje. Svila, dragulji, zlato...

Tako smo pri nas spoznavali in opazovali predvojno družbo z zornega kota izpod gore in bolela nas je krivična ureditev takratnega sveta.

Ko je leta 1941 vdrla nemška vojska v Jugoslavijo, so tudi pri nas nekateri lahko-miselni resno upali na boljše življenje pod Rajhom, a so pod krutim terorjem gestapa kmalu spoznali, da so se v nadah bridko varali. Večina Hotuljcev, Selancev in Vrhovljanov je ostala zavedna, si med seboj pomalem zaupala in ni klonila. To potrjujejo dogodki kasnejših vojnih let, ki so zapustila tod požgane domove, izgnance in spomine na rope in umore.

Prosila sem Dularjeve, naj bolj hatančno opišejo, kako so tu pod plečato goro v zatišju, odmaknjeni od sveta, doživljali okupacijo. Pa povzame mati Angela:

»Cvetna nedelja 1941. Bombniki in štuke so rjaveli po nebu in nas je zgrozilo ob pogledu nanje. Par dni pozneje se je mimo nas



Dularjeva domačija na Selah.

tračnic v Avstriji. Ta svoj tekmovalni položaj so ohranile tudi še v dobi, ko je bil vpeljan že Bessemerjev proces za pridobivanje železa.

Ravnatelj Schlegel je konstruiral prvo stopničasto rešetko v Avstriji. Da bi mogli zadostiti velikim naročilom, so stalno povečavali zmogljivost prevaljske železarnice. Postavili so nove vzporedne in postranske obrate na parni pogon, da bi postala železarna neodvisna od vodostanja Meže, ki je spravljal obrat v zimski in letni dobi vsled pojemanja vode mnogokrat v zadregi. Leta 1853 je bilo 18 dvojnih pudlovih in topilnih peči v obratu ter 2 valjarni po 100 KS.

Leta 1851 se je povečala izdelava tračnic v Prevaljah vsled intenzivne gradbe železnic za 20.557 centov ali 1151 ton, osi pa za 8078 centov ali 452 ton napram prejšnjemu letu. Naglo širjenje železniške mreže je zahtevalo l. 1851 16.836 centov ali 941 ton železniških osi ter je s tem krila celotno potrebo državnih železnic. Železnice v tej dobi je gradila izključno država. Privatne železniške družbe se pojavljajo šele od leta 1856 naprej.

Pri natečaju, ki ga je razpisalo avstrijsko trgovinsko ministrstvo, so prevaljske osi prekašale ne samo ves domači, marveč tudi tuji belgijski in angleški konkurenčni material in dosegle pri oceni prvenstvo. Male železarnice v Dravski, Laboški dolini in na severnem Koroškem so bile zadovoljne, da so bile Prevalje polno zaposlene in da so omejile svojo proizvodnjo izključno na izdelavo materiala za železnice. Ako bi se bile Prevalje preorientirale na izdelavo komercialnega kovaškega blaga, bi to bilo pomenilo nedogledno stisko za male železarnice.

Prevaljski železarni so se od leta 1850 naprej odpirali novi izgledi na naročila težke železne pločevine velikega obsega za ladjedelnice. V tem času so namreč pričeli tudi v avstrijskih ladjedelnicah graditi ladje na parni pogon iz železa, za katere so rabili velike količine oklopnih plošč.



Pogosta slika na guštanjskem »kolodvoru«, gotovo pa jo vidimo ob zaključkih delovnega tedna. Kaj reče k temu železniška direkcija? Mi pravimo, da je treba kolodvorsko poslopje povečati. Ali se Vam ne zdi, da je naš predlog utemeljen?

Leta 1852 je bila vpostavljen mednarodna komisija za kontrolni pregled železniških osi, ki je ob koncu svojega dela leta 1856 proglasila prevaljske izdelke kot najboljše. Poročilo izrecno naglašuje, da obstajajo v Angliji mnogo večje železarnice, da pa ni nobena boljše in smotrnejše urejena kot prevaljska.

L. 1857 je izdelala prevaljska železarna 11.300 ton finalnih produktov. Gradba železnic je bila tedaj v polnem toku. Tudi otvoritev železniške proge Ljubljana—Trst

leta 1857 je prinesla prevaljski železarni nove izgledne za dobave ladjedelnicam, tržaškemu tehničnemu zavodu in Lloyd, obenem pa tudi za nadaljnje dobave na italijansko tržišče, s katerim se je ravno tedaj dozidavala zveza preko Nabrežine, Gorice in Kormina. Toda v naslednjem desetletju nastaja preokret, ki je globoko vplival na delovne pogoje prevaljske železarnice ter pričel izpodjedati korenine obstoja cvetočega podjetja.

umikala kolona jugoslovanske vojske — Nemci so pri Dravogradu že prekoračili bivšo državno mejo. Pri nas se je tožen oglašil eden zadnjih poštarjev vojne pošte, krepko stisnil roko in dejal: »Se se bomo videli — državo lahko pregazijo, naroda pa ne!« Solzni smo se poslovili. Mimo je prisopihala zavedna učiteljica iz Danijela z vestjo: »Nemci gredo!« Mrzli, težki dnevi Velikega tedna so prinašali grozo, žalost in trpljenje še za dolga štiri leta.

Čez par dni zatem je privedel po cesti k nam Nemce guštanski kulturbundovec Milovnikov Fridl — »čistili« so ozemlje. Takoj jim je padlo v oči, da še nimamo kljukastega križa in da v gostilni ni Führerja. Za 1. maj so nam nemški hlapci hoteli vsiliti petmetrsko zastavo, pa smo jo odklonili z besedami: »Hiša je v tako slabem stanju, da ji taka zastava ne pristoja!«

Pa so pričeli zahajati k nam razni ljudje, tudi vohuni. Vendar smo se kar dobro znašli, bili smo zelo previdni in često kar neupravičeno nezaupljivi. Tak čas je bil, kaj si hočemo.

Zdelo se nam je, da pomlad 1941 ni imela tiste lepote kakor prejšnja leta. Se sonce ni več tako sijalo...»

Zeni so se ovlažile oči, po zagorelem odločnem licu je zdrsel solza. Za njo še druga, tretja. Vse porojene iz spomina na veliko bolečino.

Nadaljevala je: »Naše otroke — tudi drobno našo Gelco — so dobili v roke nemški nadežji. Kako mi je bilo bridko, ko so selili inteligenco. Te slovenske učiteljice, ki so skovaly značaje mojih otrok in otrok večine

sosedom, odločne Slovence. In že smo z grozo, otrpli od nje — čitali rdeče plakate. Med talci je bilo ime sina sosedove matere Zagernika Henrika z Leš, pa tudi ostali so bili od blizu: z Leš, Prevalj in Holmca. — Ropajo slovenske knjige, jih zažigajo — ah! Prekleti! Iz Guštanja in Slovenjega Gradca in



Skupina partizanov na Starotrški planini nad Kotljami — (velika noč 1945)

Črne in Mežice begajo pregnanjanci. Nedeljo za nedeljo se zbirajo pri nas zavedni guštanski in hotuljski pobje, Selanci in Vrhovljani, pojejo slovenske narodne in stiskajo pesti v zaupnih razgovorih. Včasih je priteklo ves zasopel k nam eden prvoborcev Slovenjega Gradca Britovšek Anton (sedanji predsednik OOB), s kako svežo, novo vestjo o upor. »Po Savinjski se že dvigajo, v gošo so šli...

Tudi ostali iz Slovenjega Gradca — posebno tov. Puncer — so vedeli že marsikaj, kar je postajalo med nami javna tajnost. To je bil ventil za našo tesnobo.

Fantje so začeli dobivati pozive v nemško vojsko. Kaučič Jože-Kat, Steinerjev Andrej (Rigo) in Plešivčnik Jakob so se na predpustno sredo 1943 odločili za v hosto. Kaučič je pred odhodom dejal: »Če kdo pobara za menoj, recite: »Sel sem mater iskat«. Da! Mater — domovino. Ko smo imeli tako kruto mačeho. Tistega poslovilnega večera ne pozabimo. Zabožjedeli, kako so se nam smilili. »Pridite odkod, če boste lačni in žejni« — smo jih bodrili.

Odtlej je pogosto prihajal k nam v gostilno tudi kak špijon. Nekdo iz Guštanja je sumljivo rad plačeval za pijačo in se trudil kaj izvabiti — tudi v bližini se je našel kdo, ki je za Judeževe groše kaj povedal Nemcem.

Našim dekletom so fantje, ki so bili poslani v Nemčijo na delo, tuintam pisali. Spraševali so, kaj delajo naši »olcarji«. Dečve so jim odgovarjale: »Tvoja ljubljena S. D. (slovenska domovina!) Te željno pričakuje. Kličemo Ti na svidenje!« Včasih je pa kateri izražal domotožje, pa je dobil odgovor: »Na naših planinah rastejo v velikih množinah zdravilne rože, posebno na Pohorju in okrog Uršlje gore. Tu si, zdravijo srčne rane že mnogi in si hladijo vročo kri.« Ni bilo našim fantom obstanka med sovražniki, iskali so prvo priliko, da so mogli v partizane.

Ko je Slemnikov Lojze odhajal z doma, se je oglašil še pri nas in zaupal: »Moj naslov bo: partizan, Pohorje.«

Prof. Josip Mravljak:

## Spomini iz Dravske doline

Delo CMD je spet obnovljeno. Tudi v Guštanju je ustanovljena podružnica. Namen te družbe, ki je bila ustanovljena pred 70. leti, je skrb za Slovence izven Jugoslavije. V preteklih desetletjih je CMD nabrala okoli 70 milijonov predvojnih dinarjev in zgradila šole v Št. Rupertu pri Velikovcu, v Št. Jakobu v Rožu, v Trstu in še drugod. Mnogo denarja je porabila za nakup knjig in za podporo dijakom iz zamejstva. Potrebe zamejskih Slovencev v Primorju in na Koroškem so zahtevale, da se delovanje CMD znova poživlji. Dolžnost Guštanj, ki je glavni kraj svobodne Koroške, je, da se v to delo vključi.

Onih, ki so delovali v naših krajih pred letom 1914, je iz leta v leto manj. Marsikaj se je zgodilo, kar je vredno zabeležbe. Zato morda ne bo odveč, če rešim pozabljenja to, kar sem sam doživel. Podrobnosti, če ravno niso posebno značilne, se pozabijo, celota pa, zlasti če je močno učinkovita, bilo pozitivno, bilo negativno, vendar ostane v živem spominu.

Narodnega življenja in udejstvovanja je bilo v gornji Dravski dolini v dobi pred prvo svetovno vojno bore malo. Občina Vuzenica je bila sicer že od l. 1892 v slovenskih kmečkih rokah; toda to ni pomenilo mnogo, kajti trška — nemškutarška — gospoda je bila pri oblasteh vse-mogočna in je dosegla vse, kar je hotela. Borbe so se vršile v glavnem le v dobah občinskih, deželnih, državnozbornih volitev, ob priliki ljudskega štetja in slično. Čudno je pri tem, da so bili tudi v sicer čisto slovenskih občinah, kakor Sv. Primož na Pohorju ali Trbovlje ali Brezno ali Ribnica, župani vendarle nemškutarji (v prvi Franc Kasper, v drugi Jurij Lanko, v tretji Sons, v četrti Tomasi). To nam na drugi strani potrjuje, da duhovščina, ki bi bila tu mogla mnogo storiti, svo-

jega udejstvovanja in vpliva ni uporabila tako, kakor bi bilo v interesu obmejnega slovenstva na mestu.

Kakšni boji so bili potrebni, da se je za slovensko deco kje dosegla slovenska šola, najbolje priča primer Ciril-Methodove šole na Muti. Vsa okolica Mute, a zlasti zaledje k Sv. Primožu in Pernicam, je bilo docela slovenska, pa tudi večji del Gortine.

Ker je bila na Muti samo nemška šola, je Ciril-Methodova družba (CMD) kupila leta 1899 graščino Kienhofen in južni trakt preuredila za šolske prostore. Naslednje leto je dobila oblastno dovoljenje, da odpre zasebno enorazredno dekliško osnovno šolo. Po Veliki noči, 23. aprila 1900, so tu začele poučevati šolske sestre. Ker je bilo učenk vedno več in želja staršev, da bi bila slovenska šola tudi za dečke, je CMD zaprosila za dovoljenje za dvorazrednico za dečke in deklice. Dovoljenje je prejela maja 1908, niso pa mogle v mešanih razredih poučevati šolske sestre, ki so zaradi tega službo odpovedale in odšle. Še isto jesen je bil nastavljen za učitelja Ciril Petrovc iz Trsta, ki mu je delala občina (pod županom Erberjem) na vsakem koraku težkoče. Šlo je celo tako daleč, da Petrovc na Muti ni mogel dobiti niti stanovanja niti hrane; stanoval in prehranjeval se je v Vuzenici in si je odtod moral priskrbeti tudi vse druge potrebščine (res pa je tudi, da nemške besede ni maral spregovoriti). Leta 1910 sta potem prišla na Muto za učitelja Anton in Ana Hren, ki sta imela tudi stalno konflikte s krajevnimi faktorji. Ko se je (17. VIII. 1910) za cesarjevo 80-letnico

vršila na predvečer baklada, so bile vse hiše na Muti okrašene z državnimi zastavami, na CMD šoli pa so visele tri: državna, deželna in slovenska. Nezaslišano! Na Muti, pa slovenska zastava! Ko je sprevod, ki je po večini obstajal iz delavcev železarne na Muti, z županom Erberjem na čelu prikorakal do slovenske šole, so začeli hrupno demonstrirati in zahtevali odstranitev slovenske zastave. Župan je poslal celo občinskega slugo k Hrenu, ki pa je zahtevo odločno odklonil in postavil tudi stražo, ki naj bi preprečila nasilno odstranitev. Par dni nato pa je bil Hren poklican na sodnijo v Marenberg, češ da je motil javni red in izzival; — izobešanje slovenske zastave na Muti je bilo torej kaznivo! Seveda je vedel Hren svoje stališče sodniku tako temeljito pojasniti, da mu niso mogli do živoga. Slovenska šola, ki je že v početku imela 40 učenk, se je lepo razvijala in imela leta 1914 že blizu 100 učencev in bi bila postala kmalu trirazredna, pa je izbruhnila prva svetovna vojna, ki je na mah ustavila ves razvoj.

Do prihoda Simona Vihra v Vuzenico (1892) tu sploh ni bilo slovenskega dijaka, — no, pa tudi nemškega skoraj ne. Šele ta učitelj je začel pripravljati nadarjene učence za gimnazijo (oz. učiteljišče ali realko), a z dijaki, zlasti visokošolci, se je začelo prebujati in razvijati tudi narodno življenje. Ko so študirali na univerzi Miloš Štibler (iz Fale), Franjo Pahernik (iz Vuhreda), Ivan Mravljak (iz Vuzenice) Franc Mravljak (od Sv. Antona, hodil v šolo v Vuzenici) in Leon Brunčko (iz Ribnice), se je začelo delo za narodno pre-

Nemci so — čeprav si jih včasih še, okrog prinesel — kmalu prišli na to, da se v naših srecih razrašča ogenj upora in po terenu partizanski pokret. Orožnik Novak iz guštanske žandarmerije nas je kmalu obvestil že o prvih prijavah, katere so jim prinesli na nos sicer redki vohuni. «Mati je stisnila v srdu zobe, oče pa je z dobrohotnim smehom pokazal na lepega psa na družinski fotografiji. »Vete, šeti pes je biu tud partizanski in naš zaveznik. Bojko smo ga klical. Ko so se bližali hiši partizani, je samo malo pozdravil nočne goste v »voh, voh, vuh — jih ovohaval s prijaznim pogledom in jih lizal. Ko je pa zavohal policijo, je tako besno lajal in se zaganjal na verigi, ko da bi jih hotel kar raztrgati. E — ja — še pes je razločil dobro od slabega.«

»Par dni zatem, ko so šli v naše hoste prvi domačini prostovoljci, se je pri Rožanku zbrala petorica fantov tistega kota: Vasti Bogo, Kotnik Albert in Lobas Karl (Don) in Steinerjev Jože (Gogo) ter Mihelov-Hudopisk Tone. Tudi ti so odšli po bližnjih vezah iskat svobodo.

Prišla je Velika noč 1943. Na tisti ponedeljek so napravili na tem ozemlju partizani prvo večjo akcijo. Pri sosedu Nacesniku so zbrali mobilizirance iz bližine. Po fante so prišli koroški prvoborci Čizmek (Bor), Zavec Pavle-Matjaž, Jamski Poldi in Štajnerjev Andrej. Po tem bregovju so bile že kopnjače — to je bilo presenečenje, doli v Guštanju pa razburjenja! Nacesnikov Anzej pravi o tem prvem snidenju: »Gmajtni smo bili, da so vendar že prišli.« Odtlej je bila

Dularjeva domačija tesno povezana z Nacesnikovo. Zaupali so si. Podnevi so garali na nerodovitnih ilovnatih njivah, ponoči pa gostili borce in aktiviste vseh mogočih edinic, ki so se tod kretale.

Potem — potem se je še velikokaj zgodilo. Marjanov minerski vod je pogosto povzročil na železnici in po mostovih od Prevalj do Slovenjega Gradca razdejanje — pogosto je prerezal važno prometno žilo Dravograd-Celovec.

Prišel je pa tudi čas, ko so hoteli belogardisti napraviti po svojih eksponentih zmedo med prebivalstvom in ustvariti nezaupanje v partizansko vojsko. Moralo je priti do nekaj likvidacij, posebno ko se je razkrilo zahrbtno delovanje partizana Age, ki se je kasneje predal.

Mati si pogladi še vedno lepe plave lase: »Toliko velikega se je zgodilo, da vsega ni kos povedati; bilo bi za cel roman. Se vem, kako so se mi poleti 1943 zasmilili borci I. koroškega bataljona, ki so prinašali mimo nas mitraljez sem izza madžarske meje preko Pohorja. Kaka daljava, ovire, nevarnosti! Bili so izmučeni, a vendar dobre volje, da so brez izgub prišli z njim do tod. Kaj pomeni za četo mitraljez, sem zvedela šele, ko sem postala sama borka — razumela sem njih moralo.

Naš narodni odbor se je redno sestajal, sprva kar po trojkah. Petrat, Razgoršek Avgust, Kuharjev Anza (Dudež) in jaz smo se večkrat podrobno pomenili o nadaljnji pomoči. Kmalu smo odbor razširili, politični

delavci so bili zares aktivni. Tudi mladina in žene so se v trojkah sestajale. Hovnikova dekleta, Kacilova Marica in naše pa sosedove so kar žarele v želji, kako bi mogle čimveč koristiti. Takrat so domačije okrog po vrhah že pogosto dobivale nočne obiske, obenem pa tudi lepa partizanska imena, ki ne smejo ostati pozabljena. Pri Pernjaku se je reklo »pri Knedlnu«, pri Ravnjaku »pri Krapiču«, Hribernikova domačija je bila »na vrhu«, Pernači so bili »Previdni«, pri Hovniku »pri Smreki«, domačije na Vrheh so nosile imena »pri Pečenki«, »pri Hruški«, »pri Gašperju«, pri Britovšku »Propaganda«, pri Vernaršku »pri Starem«, pri Dularju je bilo pa »pri Micki«.

Kako nas je tisto leto 1943 zadela vest, da je padel v Rađuah prvi domačin Gostenčnik — Janeči Tonček. Malo prej je bil še pri nas. Takrat je z lepim baritonom zapel: »Sladko trpeti je za domovino«. Na jesen 1943 sta padla tudi dobra znanca Čapaj izpod Gore in Kamnikova — lepa partizanka Nelka. Hajke so se vrstile za hajko. Nevarnosti vedno večje. Naši fantje pa čedalje bolj pogumni, podjetni. Na nedeljo pred »sinsvetmi« (Vsemi sveti 1943) smo imeli v Kotljah nepozabni prvi miting. Kmalu zatem so napravili Švabi na Rimskem vrelcu eno najbolj zločinskih postojank. Odtlej so dan za dnem zelenci z vseh strani kakor polži oblezli goro in iskali »bandite«. Včasih so naši pravočasno prejeli obveščevalno, da pride hajka, pa so jo kar omalovaževali in se preveč zanesli. Tako je bilo nekaj partizanov pri Nacesniku, ko so dobili pošto, da

bujenje zapadnega dela Pohorja iz Dravske doline. V tem času (1904—1910) so bile ustanovljene podružnice CMD v Vuzenici, v Vuhredu in Ribnici; to pa so bile tudi edine organizacije, ki so mogle uspevati. »Za slovensko šolo!« je bila takrat deviza, da bi se učenec vsaj v ljudski šoli učil v svojem materinem jeziku; doseči popolno slovensko gimnazijo v Mariboru, o tem se sploh ni moglo govoriti.

Podružnice CMD po svojem programu in pravih niso imele le namena, zbirati sredstva za vzdrževanje slovenskih šol, temveč tudi s predavanji, gledališkimi igrami, knjižnicami in čitalnicami buditi v ljudstvu slovenskega duha, čut da smo Slovenci enakopraven narod z vsemi drugimi. Ta cilj so skušale podružnice doseči s predavanji, prireditvami in veseljami poleti in pozimi. V času, ko so dijaki in visokošolci imeli počitnice (okoli božiča in Novega leta ter julija, avgusta), se je na brzo roko sklical v enem izmed omenjenih krajev redni občni zbor (one podružnice) in se je za to priliko naštudirala gledališka igra, veseloigra ali burka. Tako se spominjam, da so dali neke zime v Vuzenici veseloigro »Ne vdajmo se!«, drugič »Doktor Veznal« in še druge. Če je bila prireditev v Vuhredu, ni bil to dogodek le za ta kraj, temveč skoraj prav toliko tudi za Vuzenico in Ribnico in širši okoliš. Ravno isto velja za ostala dva kraja. Spominjam se, da je bila neke zime (okoli 1910) prireditev okoli Novega leta v Ribnici, kamor nas je šlo samo iz Vuzenice kakih deset (oddaljenost 18 km!), še več pa iz Vuhreda.

V času, ko je bil za učitelja v Vuzenici Ivan Urek, so bile zlasti priljubljene vuzeniške prireditve, ker so bile bolj pestre. Urek je bil tenorist in dober violonist, pa smo se za prireditev naučili tri, štiri pesmice in zaigrali par veselih ko-

madov. Te prireditve so bile kajpada velik trn v peti našim nemškutarjem. Ker pri oblastih prireditve niso mogli preprečiti, so jih skušali razbiti z brahialno silo. Tako je bila poleti 1910 poletna prireditev v Vuzenici (pri A. Mravljaku). Ko je bil program prireditve izčrpan in se je začela prosta zabava, je prišla skupina vuzeniških in mučkih nemškutarjev v spodnje prostore in pričela razgrajati. Veselica je bila v dvorani v prvem nadstropju. Čez nekaj časa navalijo razgrajali na stopnice in si hočejo izsiliti vstop v dvorano. Tedaj pride z druge strani hodnika takratni kaplan Panič in pomeče razgrajaje drugega za drugim po stopnicah, spodaj pa jih je pričakal oče Mravljak

in jih je sproti odpravljajal na cesto. Ko so bili vsi zunaj, je hišna vrata zaklenil, veselica pa se je nadaljevala, dasi so razgrajali razbijali, hajlali in kričali ter razdrli sosedu ves plot, da se oborože s koli. Do tepeža ni več prišlo; tiho so se razšli, ker jih je pomirila žandarmerija.

Kako velike vrednosti je bilo to, da je bila občina v slovenskih rokah, se je najbolje pokazalo leta 1912, ko so dovršili šulferajnsko šolo v Vuzenici. Dasi je bila osnovna šola v Vuzenici utrakvistična, to se pravi v prvem in drugem šolskem letu čisto slovenska, v tretjem in četrtem letu slovensko-nemška, a od petega leta dalje pouk samo nemški, so Nemci vendar smatrali, da to za brzo ponemčenje ni dovolj



Dješke na Koroškem — najvišja slovenska vas (1200 m).

pridejo Švabi. Partizan Urh, ki je bil kasneje likvidiran, kar ni hotel verjeti, pa so doživeli presenečenje in komaj ušli. Takrat je omahnil tudi priljubljeni politični sekretar Jamski Polda. Ranjen je bil tudi miner Marjan, ki je bil pozneje likvidiran. Cujmo resnično zgodbo z njim: »Marjan je bil namenjen proti Dularjevi domačiji, ki je bila vsa zasedena od sovražnikov. Oče ga je še pravočasno opazil, pa Marjana opozoril z gibom roke. Fant se je pognal nazaj v gozd, a Švabi so ga že opazili. Uporabil je dečko koristen trik: vrzel je čepico na grm, sam se je pa naglo umaknil. Švabi so se z gromkim »Hura!« pognali doli s Pernačevega vrha. Jurišali so proti kapi, se plazili po trebuhu in divje žgali vanjo. Kričali so močno iz sebe: »Hände hoch!« Potem so jo pa — kakor Indijanci skalp — zmagoslavno nesli kot vojno trofejo na »Kislo vodo«.

Jesen je odšla, trda zima 1943 je prinesla polno nevšečnosti. Vendar so se vedno bolj pogosto oglašali ječki pušk in drdranje mitraljezov. Skalnate nedrije planin so dajale borno zatočišče borcem za novi red. Vsako noč so prihajali, trikrat potrkali na okno Dularjevine in po drugih kmetijah in potem iskreno izražali svojo prepričanje, da mora biti vigredi že drugače. Prvoborci so bodrili, dvigali moralo ljudi in zublji upora so že lizali temino v nočeh brez spanca.

Na vigred 1944 so se začele selitve družin. Pobrli so Kotnikove, Tonejeve, Stajnarjevo družino. Pri Rožanku so zagrešili nezasišlan zločin. Na domačem pragu so ubili zavedne domače sinove, še prej so jih pa nečloveško mučili. Zavratno so ubili Prežihovega brata

— Kuharja Anzeja, da dolgo nihče ni našel sledu za njim. Pogosto smo se sestajali na konferencah tu pod planinami. Avgusta 1944 smo se našli pri Lesniku »Pri Tončki«, potem pri Kancu, pri Karpuku.«

Dularjeva mama se dobro spomni tegale dogodka:

»Pri Tončki smo imeli 10. oktobra menda — trodnevno konferenco. Mnogo smo razpravljali o nalogah, položaju v svetu, o borbi proti okupatorju na vseh področjih. Največ je pa referiral Gašperič Maks, takratni okrožni sekretar, ki je v svobodi odkril drugi obraz. Takrat nam je dajal ogromne naloge, čisto neizvedljive. Ugovora ni trpel. Bilo je okrog Vseh svetih, ko so partizani pri Sv. Jederti napadli vlak in zajeli potnike, med katerimi so bili tudi wehrmanschaftski »asi«, ki so bili od naših obsojeni na likvidacijo. Zgodilo se je pa z njimi nekaj nenavadnega. Obsojence so zvezali z navadno papirnato špago, pa menda le obstrelili, kajti trije so se javili proti večeru v Slovenjem Gradcu živi. Tu nekaj ni moglo biti v redu. Marsikaj ostane dolgo zavito v tajno — morda se tudi to kdaj razkrije.

Seveda so Nemci na akcijo takoj odgovorili s hudo hajko. S kolemi so pridirjali k nam, pograbilo s seboj očeta Dularja-Tratnika za vodnika in talca. Dekleti Micka in Katrea sta takoj odvihrali v hribe, da obvestita partizane o preteči nevarnosti. Oče pa je vodil Nemce daleč naokrog in ko so prišli do Gostenčnika, že ni bilo niti sledu o partizanih več. Požgali so takrat v jezi Lesnikovo domačijo, katero so našli že prazno, kajti vsi Lesnikovi so se pravočasno umaknili. V jezi,

da jim je tako izpodletelo, so zažgali še Logarjevo bajto, potem so pa vzeli s seboj kmete Pokerznika, Spanževa, Breznika, Sečnjaka, Mlačnika, Boženka in selskega mežnarja in so jih pri Dularju postavili pred vrt — kakor da jih bodo vsak hip ustrelili. Hoteli so izzvati izdajo — pa se jim ni posrečilo.

Gestapovci in policisti so najprej povsod stikali za gnezdi in jajci. Kokoši so vzeli, osem podložnikov in pohlepno skuhali jajca — s piščanci. V kuhinjo je pridrla ta golazen gestapovska. Pavla je pravkar dušila za kosilo zelje in kuhala krompir, ko je eden njih pokazal svojo »višjo kulturo« in kar z rokami grabil zelje iz kastrole, pa ga mašil v usta. Tudi kibla masti je bila v njej. Mast so razmazali po deskah, nadevali so jo na flakote kruha in to razmetali kakor prasci po sadovnjaku. Gospodinja je našla potem v pezdirtju le še jezik debelega svineta, vse drugo je šlo s temi »kulturonosci«.

Vse je bilo napeto ko tetiva. Na vzhodu so Nemci že doživljali vrsto porazov, tu so pa še divjali v poslednjih strašnih krčih in mendrali pod seboj vse, kar se je dalo. Dularjevi so dobili iz Slovenjega Gradca od obveščevalke, ki je bila z Gutmanom — šefom gestapa — na Kameradšafstabendu. sporočilo, da so napisani na listi za ustrelitev.

»Ko smo dobili to pošto, sem dejala: Raje smrt pod košem v borbi, ko da nas na domačem pragu ubijejo kakor so Rožankove,«

## KULTURNO-PROSVETNA, TELESNO-VZGOJNA IN ŠPORTNA DELAVNOST V GUŠTANJU

(posebna številka Fužinarja)

O delu SKUD »Prežihov Voranc« smo prejeli lep sestavek od prof. V. Hribarja. Ta sestavek je sprožil misel, da bi temu poglavju posvetili enkrat celotno izdajo našega lista. Zato smo sestavek prihranili za tako priliko.

Vabimo vsa društva in sekcije, da pripravijo objave za prihodnjega Fužinarja res polno in s slikovnim materialom. Kulturno-prosvetna številka našega lista naj bi polno zajela vse uspehe, vso problematiko in tudi vse take stvari, ki nam še ne ugajajo, da bi tako to idealno in lepo delo izpopolnili.

Pri tej stvari namreč nekaj reči le še ni tako urejenih, kot bi pri vložnem idealizmu in sposobnosti naših ljudi moglo biti. Omenimo samo to, da je v Guštanju skoro vseh 52 sobot in nedelj brez kakih predstav, kamor bi tisti, ki niso gluhi, radi nesli tudi po 50 dan za vstopnino, mesto, da morajo piti po gostilnah večasih prav slabo vino.

### PREIMENOVANJE KRAJA

Kakor že veste in kot poročamo na drugem mestu, smo medtem spremenili celo ime. Trg Guštanj je postal mesto Ravne na Koroškem.

Novo ime smo prevzeli takoj, poslovno pa se bomo te stvari počasi navadili, ker morajo biti po predpisih izvršene registracije podjetij z novim imenom in ker bo treba poslovnim mestom po državi še nekaj časa dopovedovati, za kateri kraj gre.

Tudi v našem listu, ki je bil postavljen deloma že pred preimenovanjem, smo sem in tje zadržali še stari Guštanj. V prihodnji številki pa bo stara oznaka popolnoma izginila.

svoje je živel partizansko življenje, a misli so se nekje pogosto srečavale in se spajale.»

Kakšna je bila njihova usoda v borbi?

Mati pripoveduje o najtežjem času, ki ji je utisnil pečat trpkosti.

»Usoden je bil zame 25. november 1944. Skupno s terenskima aktivistkama Olgo Križanovsko iz Zerjava in tov. Mirto (Ančko Zdovčev) iz Kotelj ter Hudopiskom Maksom — Miklavžem smo pri mežnarju pri Sv. Neži (Brdinje) organizirale sestanek žena — čakale smo nanje. Dan je bil mrčast, gora je bila vsa zavita v cunjaste megle. Dobra ped sedenedena snega je govorila o zgodnji zimi. Naenkrat krik: Policija! Svabi! Ze pokajo puške — Mitra zbeži, medve z Olgo pa v klet. Mimogrede vržem torbico s papirji za polovnjak. Čez čas nama javi gospodinja: »Zbežite, policija je šla proti Vohnetu!« Medve sva planile — o groza, in prepozno spoznali, da sva obkoljeni. Teško ranjen v nogo se je v bolečinah zvijal Miklavž. Bilo mi je hujše ko smrt... Ujeli so naju, tovarišica Mirta je pa srečno ušla, čeprav ranjena. Z žolčnim porogom so naju obstopili. Miklavža so vrgli na gare in siromak je curkoma točil kri. Bil je smrtnobled in stiskal je zobe v bolečini. Pri kmetu Vrhnjaku so imeli tedaj stelerajeve, in so ti junaški Nemci kar vse skupaj čapnili in jih z nami vred triumfalno peljali kot »četo banditov« skozi Guštanj. Ko so nas vodili mimo Kotonikove domačije, sem prišla blizu gar z Miklavžem, dragim tovarišem. Sočutno ga baram: »Kam si ranjen?« Nemški oficir mi

### KISLA VODA

Hotuljsko Kislo vodo radi zmerjamo z Rimskim vrelcem, čeprav ji domačini že 500 let pravijo Kisla voda.

Letoviška in zdraviliška postojanka Kisla voda je zelo stara stvar. Zapiskov seveda nobenih ni. Nekaj večjega so postavili tam pred 100 leti (stara stavba), nova zgradba pa je iz dobe, ko so začeli hotulsko kislo vodo dobavljati v vsa večja mesta Avstrije. V restavracijah na Dunaju in Grazu je bila hotulska voda bolj znana kot katerakoli druga. Pred drugo svetovno vojno je ta obrat kot letovišče zelo napredoval, vode pa niso dobavljali nikamor. Med okupacijo so tam nastanili morilski in roparski gestapovci bataljon, ki je pobijal kmete in požigal kmetijske domove ter se večinoma vzdrževal iz pokradenih kmetijskih shramb.

Sedaj se pod sposobnim upraviteljem tovarišem Krameršičem počasi upostavlja zopet gostinska postojanka, ki bo postala eno najlepših letovišč v deželi.

Alk. mineralna voda 10° CO<sub>2</sub> je brez žvepla in joda, izrednega okusa in lahko prebavljiva. Pravijo, da sta kraj in voda priporočljiva za zdravljenje živčnih bolezni, malokrvnosti, bolezni prebavil, sluznic, mehurja, grla, bronhitisa itd.

### ANEKDOTA

Slikar P. je bil daleč po deželi znan kot dober portretist in velik oboževatelj ženskega spola, ali prav tako tudi kot slab poznavalec slovenskega jezika. Rad je govoril v superlativih, ni jih pa znal pravilno uporabljati v pismih. Čul je tudi, da titulira prosti narod visokostoječe ali zelo drage osebe s prepreno »pre-«, n. pr. presvitli cesar, preljudi starši, prečastiti g. župnik, predraga moja itd.

Nekega dne napiše neki dami pismo in v njem nadpis: »Previsoko cenjena gospa«. Nekoliko dni pozneje potoži dama to netaktnost prijatelju, ki brž opozori slikarja na lapsus. Hoteč greško popraviti, napiše slikar brž zopet pismo in ga tokrat začne z napisom: »Visoko precenjena gospa«. Kakšen je bil efekt tega pisma, ni znano; vsekakor pa — pravijo — potem slikar prepone »pre-« nikoli več ni uporabljal.

### ČESTITAMO!

Dva domačina sta dovršila najvišje šole. Tov. Jože Borštner je postal inženir metalurgije, tov. Miloš Lužnik pa doktor zdravilstva. Mladima — doktorju in inženirju — iskreno čestitamo!

pravi mati Micka (Angela). »Komaj smo čakali, da so zelenci od nas šli. Takoj potem smo pričeli z likvidacijo domačije. Sosedom smo razdajali v shrambo obleko in perilo, nekaj živadi, nekaj smo poklali, vole smo dali partizanom, dom smo nameravali podminirati. Pa smo se zbal, da bi znal prvi stopiti na naš prag kak sosed, ne nacist — in smo to raje opustili.«

Pod večer smo se poslovili od domačije in odšli h kmetu Ravnjaku, prenočili pa smo v stari Brdnikovi bajti. Navsezgodaj smo se odpravili vsi: bolehní oče Maks z invalidno roko, mati Angela, hčerke Pavla, Micika in Katra pa 7-letna Gelca — gori čez Mihevo travnik v Kot — prevzeli so nas v centru pod Homom. Prvo noč je ležala mala Angelca pri mami, ji ovila roko okrog vratu in se zagledala v smreke nad seboj in v zvezdnato noč: »ej, kako lepo streho imamo nad glavo«. A drugo noč je ta streha začela hudo točiti, deževalo je potem ves teden.

Potem je prišla ura, katere smo se naskrivoma vsi bali: čas ločitve za ljubečo se družino. Oče je odšel v Podgorje na sedež Obveščevalnega centra k Jagru-Rogina Antonu, mati Angela je postala organizatorica žena za guštanjsko-prevaljski teren, hči Pavla je odšla po tej funkciji na okraj Dravograd, Micika s Kotonikovo Cvetko na teren Mežica, Katra na mislinjski teren, mala Angelca pa je ostala v Podgorju na kmetih in bistro pomagala kot pionirka-obveščevalka, de mati.

Hči Pavla pa nadaljuje: »Prestajali smo trde, a po svoje lepe dni, ko smo se odrekli vsemu, kar nas je preje še vezalo. Vsak po

pa ni dal čuti slaboten tovarišev odgovor. Ruknil me je, postavil pred drevo in staval revolver na prsi. Meni je kar odleglo: »Konec bo — hvala bogu!« Čudno, čisto nič mi ni bila strašna misel na smrt. A ne — tip se je premislil — in morala sem nadaljevati težko pot.

Pripeljali so nas v Guštanj, kjer nam je nek policaj prišepnil: »Vedno enako govorite!« Ponoči so nas vse natrpali v avto — morali smo razkrediti noge in sesti eden na drugega, da ne bi mogel nihče vstati. Privlekli so nas v Rimski vrelc, pa začeli z zasliševanjem, dolgim, utrudljivim izpraševanjem.

»Mi vse vemo, priznaj!« so ponavljali na vsak korak. Zahtevali so imena partizanov. Navedla sem imena takih, ki so že padli, da bi zabrisala sled. Vžgal me je po licu, da se mi je iz ust in nosa pocedila kri. Ta prva klofuta mi je šele dala nenavadno trmo. Ničesar niso več izvlekli iz mene ne v Dravogradu, kjer sem bila 3 dni zaprt v mučilen bunkerju, ne pozneje. Nikoli nisem nad življenjem obupala, tu sem pa že iskala izhoda s samomorom. Pretepanje, mučenje se je stopnjevalo. Mati je umolknila, vsa oblita s solzami.

Hči je nadaljevala zgodbo iz nadaljnega življenja njene križeve poti.

»Melažnikove besede — besede tovariša Miklavža so rešile mamo. Večji junak je še tisti, ki vse pretrpi, junaška smrt je več vredna... Snela je z vratu vrvi, na katero se je nameravala obesiti na rinčico v steni. Se huje kot telesne muke so bile duševne za to ponosno slovensko ženo. »Kako so nas



Janko Gačnik, Maribor:

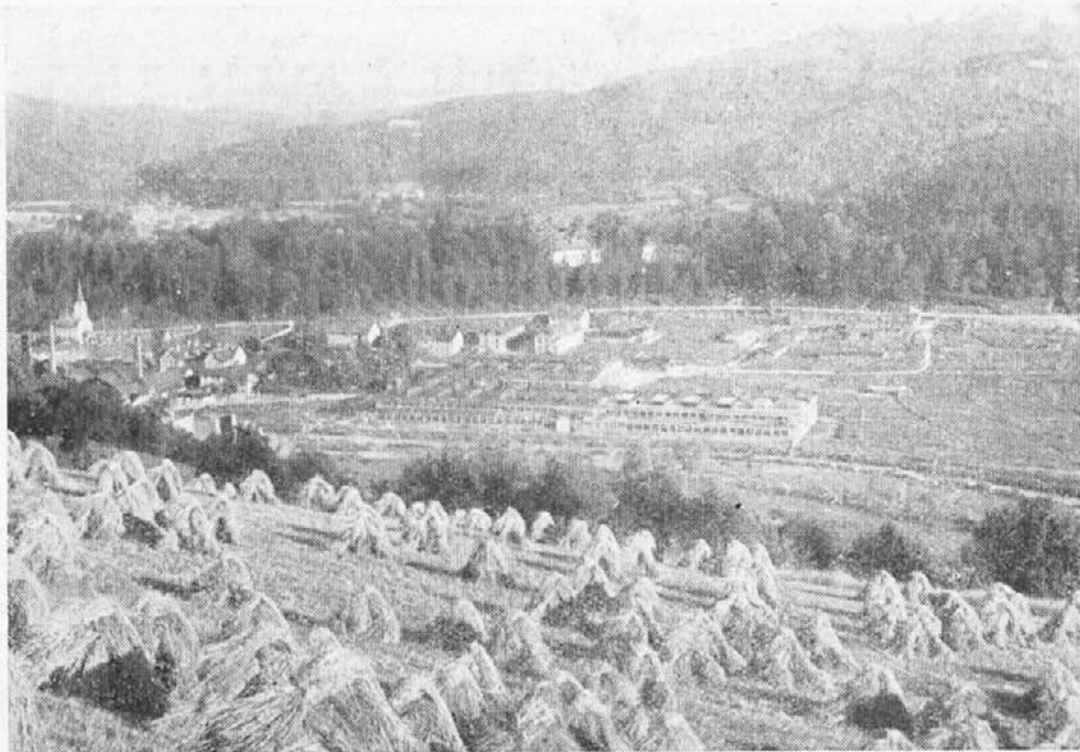
## Gučtanske Ravne v mariborski perspektivi

Kadar naletim v Mariboru na Prežihovega Gusteljna, se to vsakobart dogodi v Gosposki ulici točno pred izloženim oknom prodajalne čevljev znamke Triglav. Vseh vrst in velikosti ženskih čevljev do najbolj rafiniranih oblik vidiš tu okusno razpostavljenih in zato ni čudno, da jih Gustelj opazuje s toliko zamaknenostjo, pač pa je vsaj nekoliko sumljivo. Iz te zamaknenosti ga potegnem s krivino svoje invalidske palice. Takoj se vrstijo vprašanja in odgovori, kako je v Gučtanu, kako v Mariboru. Kako se počuti on, kako jaz. (Pišem Gučtan, ker Guštanja ni več, na Ravne pa se je treba zopet šele privaditi!)

»Veš, Ciril in Metodovsko družbo smo pred kratkim ustanovili v Gučtanu«, mi pripoveduje Gustelj. Takoj so mi v mislih tisti slovenski duhovniki, ki so lani ali predlanskim tako družbo ustanovili in so se v borbi za naš Trst postavili na stran ljudstva. Že hočem vprašati, če sta v to C. M. družbo pristopila tudi kotulski in libeliški župnik ter črneški, ko že nadaljuje Gustelj s pripovedovanjem: »Veš, za predsednika pa nameravajo izvoliti našo Mjicko.« »Za predsednika Mjicko?« se začudim jaz. Ali je to mogoče? Kakšno Mjicko?, katero Mjicko?, še vprašujem. Da bi duhovniki Mjicko izvolili za svojega predsednika!? »No Vorančevo ženo, vdovo. Že pred več ko petdesetimi leti so na Tolstem vrhu ustanovili podružnico Družbe sv. Cirila in Metoda in to podružnico smo oživili, dr. Sušnik je tudi zraven, pa Mežner in Večko in...« mi še pojasni Gustelj.

»Aa, tako« sem vzkliknil ves razočaran, ker sem tako hitro prišel ob senzacijo. Če še kaj dosti mislim na Gučtan, me vpraša. »Seveda«, odgovorim takoj, »tudi na letno

gledališče v Plešnikovi globači nisem pozabil.« Sedaj, po tem vprašanju, bi morali videti Prežihovega Gusteljna! Toliko, da se ni zgrudil sredi Gosposke ulice! Kar sapa mu je vzelo. Ko je prišel spet k sapi, je Gustelj s tresočim glasom, veliko razočaranje sem čutil v njem, počasi odgovoril: »Že smo bili vsi potolaženi v prepričanju, da smo se z Gačnikovim odhodom v Maribor iznebili tudi težke skrbi zaradi letnega gledališča, sedaj pa zopet vrtaš, vrtaš iz Maribora!«



Zetev ob tovarni.

poniževali v Dravogradu! Po borno menažo si moral teči ko nor. Če si se enemu tipu izognil, te je klofutnil drugi. Tudi tovarišica Olga je spretno odgovarjala na zaslisanjih in se dobro znašla. Iz Dravograda so me transportirali naprej na Celovec, kjer sem bila pet dolgih tednov zaprta. Brez vesti, brez paketov — brez koga, da bi mu mogla pisati. Kajti nisem vedela ne za otroke, ne za moža...

Kolikokrat, ko so brneli po zraku avioni in sirene tulile strog alarm, sem si zaželela kup bomb na ta kraj našega trpljenja — kaj zato, če raznese mene — samo da pocrka ta gestapovska in policijska žvot. Ko smo se morali pred Božičem pripraviti na transport, so mi vzeli še edino dobro — toplo jopico in ruto. Imele smo uši, da je kar migalo. Skupno sem delila usodo s stotino Slovenk iz vseh predelov, največ pa s Koroške. Naj še to povem: Na Primorskem ne bo slabo izpadlo! Primorci so ti ljudje! Kako junaška je bila Branka Pečar iz Kerpelj v celovškem zaporu! In tudi druge so bile na mestu — take matere rodijo ponosen, zaveden rod!

3. januarja 1945 smo romali na transport. Pozimi, v živinskem vagonu. Vlačili so nas cel mesec po Rajhu, iz kraja v kraj. Brez vode, večidel ob malenkostni suhi hrani. Starčka so vrgli spremljajoči policisti umirajočega iz drvečega vlaka v sneg. Ubogi mož — kaj vse bi bile storile zanj — kaj smo tu doživele! Nepopisno.

Celovec, Dunaj, Brno, Praga, Dresden, Praga, Lienz, spet Dunaj, zopet Celovec — Salzburg — vse te kraje smo spoznali v tem brezciljnem romanju — toda ne kot

radovedni izletniki, temveč kot napol okostnjaki, brezčutni za lepote in strahote. Povsod smo se upoznali z ječami in borno menažo. Sprejemali so nas prebivalci krajev molče, tuintam si še slišal opazko »Banditen«. Čehi so nam bili zelo dobri, skrbeli so za nas. Zadnji čas so nas že vozili po stranskih ulicah mest v ječe, kajti blizu so se čuli jeki in bobnenje zmagovalnih vojska. Upanje na zmago — le to nas je krepilo — držalo pokonci. In slednjič — so se rešetke razmaknile...

Taka je bila trda pot preizkušnje Dularjeve matere, nositeljice Reda zasluge za narod.

Pavla — lepa pogumna partizanka je po strojnških in drugih koroških hribih skupno s tovariši Razgorškom Petrom, Vušnikom, Mišom in drugimi doživljala mnogokaj zanimivega. Njeno pripovedovanje je mladostno. Le dva, tri izmed stotine takih:

»Koncem januarja 1945 smo imeli na Tolstem vrhu pri kmetu Korešniku sestanek. Gospodinja naenkrat zapazi Svabe in zakriči: »Bežite, bežite!« Takoj se poženemo na zgornjo stran hiše, Nemci pa na spodnji režijo nad gospodinjo: »Wo sind die Banditen?« Gospodinja pa: »Nobenega nisem videla!« Med sovražniki je bil človek, ki je znal slovenski. Nadere jo: Hudič babji, nad kom si pa šrajala »bežite!«, če ne zaradi nas? Korešnica je pa bistra ženska — hitro se znajde: »Eh, zato mislite? Bika imamo tako hudega, bika, pa sem se bala, da bi deklo nabodel v štali.« In so šli zelenci, ogledovali

Da bi tako hudo razočaranega Gusteljna čimprej pomiril, sem takoj napeljal pogovor na novi časopis: »Koroški fužinar«, ker vem, da je pri tem listu zraven. Pohvalim, iskreno pohvalim prvo številko Koroškega fužinarja in odkrito obžalujem, da še nisem prejel druge številke. »Takoj dobiš 2. številko, za tretjo boš pa tudi ti nekaj napisal, saj si bil v Gučtanu ne vem koliko let,« je živo odgovoril Gustelj.

Tako me je Gustelj vpregel v omrežje Koroškega fužinarja. Saj nič ne rečem, da

v hlevu bika in se ga menda zares zbal, tako pisano je gledal.

Ali pa nad tem, se nasmeje, da pokaže lepe bele zobe:

»Na jasenu pri Oražnovem mlinu smo obesili napis: »Vse za partizansko vojsko!« Policija je hotela napis odstraniti, pa je zabobnela eksplozija, parola je bila minirana. Drugič smo pa spet obesili na jasen veliko parolo, pa so jo Svabi dolgo pustili viseti, tako so se bali priti blizu.

Na akcije na Koroško sem prav rada šla. Vedno je bilo zanimivo, čeprav nevarno. Prišli smo na samotno koroško domačijo, kjer so ženske z žegnano vodo za nami škropile. Misliše so, da smo od hudega duha obsedeni.

Pridemo na zimo v Labod, kjer je navdušen KB-jevec pital prašiča za firerjevo zmago. Bili smo na akciji Aberšek Pero, Žunko (Silvo) in Mitja; dopovedali smo mu, da zastoj v ta namen prašiča pita in smo šli z njim, naci pa je bolščal v nas kot na prikazen z onega sveta.

Kolikokrat smo padali v zasedo, se bili skupno s koroškimi borci — o tem bi mogli napisati še veliko.

»To je pa tovarišica Pavla — tudi odlikovana z Redom zasluge za narod.

Dularjeva — Tratnik Micka — je omahnila skupno s Plešnikovim Nestijem pri Zagernikovi domačiji na sedanji državni meji. Padla je za svobodo Koroške. Lepo deklo z dolgimi rumenimi kitami — sedemnajstletna, polna smeha, zdravja in volje do življenja. Kakšna bi bila njena povest partizanstva — nič manj pestra od ostalih!

ne bi rad jaz prispeval za pestrost gučtanjskega časopisa, toda bolj ko truda in naporov se bojim kritike. V Gučtanu živi že od svoje mladosti ravenski Ivan Cankar, ki pa je bolj znan po svojem pesniškem imenu, psevdonimu, Luka Ocepek. Luka sicer slabo sliši, toda za čitanje časopisa to ni važno; oko pa ima bistro, dobro, ostro in to ob vsakem času, tudi vsakokrat potem, ko je v tej ali oni gostilni že poskrbel za obilno akumulacijo. Bojim se tudi, da bi mi kak slabši poznavalec najnovejše slovenske literature ne očital, da pišem pod vplivom »Totega lista«. Toda »toti«, totoga zaimka se poslužuje moja žena, ki je tudi doma iz »tote« dežele, jaz pa se poslužujem mesta te že znamenite besede, zaimka šeti n. pr. šeti kraj.

Tudi mnogi drugi so me že vprašali, če še kaj mislim na Gučtanj. Reči moram, povsem odkrito, da se za Gučtan zelo zanimam, stalno, vedno: vsak dan, komaj prejmem bodisi »Slovenski poročevalec«, bodisi »Vestnik«, preletim s svojimi očmi vse strani in iščem, iščem, če ni kaj napisanega o Gučtanju. Moje zanimanje za Gučtanj je najmanj toliko (če ne večje ali vsaj globlje), ko zanimanje tistih gučtanjskih športnikov, ki nestrpno čakajo novic, vesti o velikih mednarodnih nogometnih tekmah kakor na primer Jugoslavija-Francija ali Brazilijska-Jugoslavija. Poudarjam pa tudi na tem mestu in pri tej priliki, da jaz športne rubrike ne čitam rad, če pa že, jo preletim z velikim strahom in težko zaskrbljenostjo. Zakaj? Vedno, zopet in spet sami porazi Fužinarja in to veliki, težki, dvoštevlični porazi! Veste, da me taka vest deprimira. Še ni dolgo, ko sem čital: Drava-Fužinar 8:1. Če bi stalo Drava-Meža, bi me potolažilo, saj je Drava kot reka gotovo več ko osemkrat večja ko Meža in nepoučeni svet bi lahko mislil, da je to Meža pri Dravogradu ali pa Mežica. Tako pa Gučtanjski Fužinar! Ves potrj sem že bil, kakor bi mi kdo zasadil meč globoko v srce, pa me je le pomirila Mira, ki je moja žena. »Saj ni to Fužinar! Ali ne vidiš, da ni natiskano »Fužinar« ampak »Južinar«. Pogledam. In res, manjkala je tista za črko F tako značilna črtica, prečnica. »Torej le ni Fužinar, pretrpel tega poraza, ampak Južinar«, se glasno odahnem z občutkom, kakor bi mi kdo zopet izdrl meč iz bolečega srca...

Pa tudi v sanjah mi pogosto lebdi pred sicer zaprtimi očmi Gučtan. Toda, k temu,

Pa je ni več. Vsi ostali Dularjevi so se srečno vrnili na svoj dom na previsu. Domačija je obnovljena, ilovnata polja spet pijejo njih znoj in vračajo zanj skromne sadove. Hiša je vsa lepša kot je bila prej. Ljudje v njej so ostali naši, predani, dobri in odločni borci za novo, lepo življenje — v besedi in dejanju.

Ko so se 27. aprila — na naš praznik — okrog te domačije vršili izvenarmadni manevri za slovenjgraški okraj, so se našli stari borci od blizu in daleč, pred domom pa so obnavljali spomine in do planine je odmevala njih pesem:

»Bratje le k soncu svobodi,  
bratje le k luči na plan!  
Noč je skrivnostna za nami —  
pred nami svobode je dan!«

Po sedmih letih smo spet našli stari tovariški stik. In lepo nam je bilo.

kar bom sedaj povedal o svojih sanjah, je potrebno predhodno pojasnilo: V zadnjem času sem se zelo zanimal za uradni Službeni list. Zakaj? Hotel sem čitati črno na belem ter službeno, če bodo res spremenili Gučtanj v Ravne. In res! Ni dolgo temu, ko sem čital uradno vest, ki me je nadvse navdušila: »Mestna občina Ravne na Koroškem«. Moje veselje je bilo res veliko, ko sem čital to vest in je še sedaj in bo ostalo, toda, vedno in zopet naletim na ljudi, ki ti skalijo veselje! Tako mi je prišlo na uho, da so ljudje v gučtanski ravenski železarni, ki jim sprememba Gučtanj v Ravne ni po godu. Trdijo baje, da je Železarna zgubila na svoji veljavi in znamenitosti, ker je izgubila slavno ime Gučtanj. Razburilo me je, ko sem zvedel o tem negotovanju nekaterih »fužinarjev«. Spomnil sem se na razpravo, ki jo je v Koroškem fužinarju objavil tov. Mravljak Pepo, naš priznani dobri lokalni zgodovinar. Zvemo (tudi od Valvazorja), da so Vovbrški grofi dali to zemljo gospodom von de Gutenstein v fevd, ali v trajno izkoriščanje — zemljo z ljudmi, Slovenci, vred, Torej po teh gospodih ima ali je še pred kratkim imela železarna svoje ime. Res, razjezil sem se, razjezil zaradi tega, ker so se razjezili baje nekateri gospodje v Železarni. Ponoči pa sem imel težke sanje: Okna so se začela tresti in sklepetati. Potem so se s truščom odprla in prikazal se je velik možakar, ves v železnem oklepu. »Kdo si,« zajecjlam izpod kovtra. »Jaz sem gospod de Gutenstein, moje slavno ime je šelesarna proslavila po vsem svetu, ti, revše podlošniško pa si se drsnil predlagati, da se ime trgu spremeni od slavnega imena de Gutenstein v podlošniško, blebejsko ime Ravne! In še šelesarna, ki se je s mojim imenom tako proslavila po vsem svetu.« Divje me je gledal de Gutensteinec in že

je vlekel težko sabljo iz velike nožnice. Lažnjivec in bahač je, si mislim in to me opogumi. Koroški borec, pravi koroški borec se bori za resnico in pravico in ta zavest me močno opogumi. Zgrabim za revolver in ta raste, raste, in že se spremeni v pravi pravcati kanon, top, jaz pa tudi — v velikana. »Kaj boš lagal, bahač osrani, ko pa dobro veš, da so inženirji in delavci s produkcijo prvovrstnega jekla proslavili Gučtanj po vsem svetu. Ne ti, gobeždač fevdalni, železarno — jeklarno, ampak jeklarno, železarno je proslavila tvoje ime! In pri tem nimaš niti toliko zasluge, kot je črna za tvojim gosposko izpiljenim nohtom!« Vitez de Gutenstein dvigne sabljo, jaz pa sprožim kanon, top. Strašno je zahreščalo, zahreščalo je tako močno, da sem se zbudil. In šipe so res rožljale v oknih. Nasproti hiši, v kateri stanujem v Mariboru, je stacionirana požarna milica. Z dvema težkima motornima vozilima z veliko brizgalno in dolgo težko lestvijo so se z velikim truščem in tuljenjem siren pripeljali požarni miličniki iz garaže na ulico in so s še večjim šundrom pod mojim oknom zavili na desno, po Tyrševi ulici proti Dravi. Lahko bi bili vročekrvnega viteza de Gutensteina še temeljito ohladili z močnim curkom iz velike brizgalne.

Pa ni bilo potrebno. Vitez de Gutenstein je izginil. Sedaj imamo Ravne na Koroškem! Če bodo fužinarji pod vodstvom sposobnih inženirjev pošiljali v svet še nadalje in še več prvovrstnega jekla, bodo proslavili tudi Ravne. Tudi Ravne bodo slavne, še bolj slavne kot prej nekdanji Streiteben. Proslavili pa bodo tudi pridevek na Koroškem. Koroški Slovenci onstran državne meje se bodo ponašali s svojimi brati tostran te meje. Tudi to je in bo prispevek za rešitev slovenskega življa na Koroškem.



Samorastnika gimnazija na Ravnah v koroški pokrajini. Novo poslopje bo polno odprto z novim šolskim letom.

Prežihov Voranc:

## Skrivna bralnica

(Nadaljevanje)

Strahun je prekoračil dimnico in šel naravnost proti klopi ob steni, na katero se je molče vlegel vznak, si podkrižal glavo z rokami in se zastarmel v črni strop. Pri tem so mu kraki njegove predolge sukne viseli do tal. Gospodinja je bila takih Strahunovih nastopov bržkone že vajena, zato se za njegov čudni prihod niti ni zmenila in je nadaljevala svoje delo. Drugače pa je bilo s siroto Burgo. Ob Strahunovem vstopu jo je kar vrglo z nizke stolice, njeno nagubano, že precej postarno lice je zalila kri, nato je izpustila prestrašen vrišek, planila proti durim in izginila v temno vežo. V veži je še enkrat vzkriknila, ko da bi jo preganjal njen najhujši sovražnik, nato je nekaj zaropotalo, potem pa je nastopil mir. Kaj se je zgodilo? Terba Burga je imela pred Strahunom čuden, nagonski strah in kadar koli ga je zagledala, je planila kvišku in strahoma zbežala. Tako je storila tudi danes. Planila je proti spodnjemu koncu veže, kjer je stal ogromen, star in neraben zelnj škaf, ki je imel vsaj eno klastro v premeru in isto toliko na višino. Stal je že kdove koliko let v tem kotu. Spredaj sta pri škafu manjkali dve dogi in skozi to odprtino je zijala črna škafova praznina. Z gibčnostjo, katero bi človek že postarni in okorni Burgi nikakor ne prisodil, je ta neslišno smuknila skozi to luknjo v notranjost škafova. V tem škafu, ki je bil njeno bivališče poletij in pozimij, kadar je bila pri Vohnetu, se je Burga čutila varno in gorje mu, kdor bi si bil upal pomoliti nos v to skrivališče. Neki neizkušeni hlapec, ki jo je hotel dražiti, bi jo bil dobil skoraj z računom po glavi, da ga ni pravočasno rešil gospodar.

V dimnici sta torej ostala le Strahun in gospodinja. Prvi je negibno obležal na klopi, druga pa si je dala opravka pri ognjišču, kjer je med velikimj črnimi piskri tlelo nekaj žerjavice, iz katere je tu pa tam siknil slaboten plamen ognja. Ti jeziki so pošastno razsvetljevali prostrano bivališče. V dimnici je bilo popolnoma tiho, le iz prostora za dimnico so se slišali enakomerni, zvoneči udarci. Tam je namreč gospodar tolkel v možnarju svoja večna zdravila. Kmalu potem, ko je Burga planila iz dimnice, so se odprla vrata, ki so iz tega prostora vodila v dimnico, in na pragu se je pokazala temna postava gospodarja Vohneta. Bil je morda kakih petdeset let star, toda bil je videti mlajši, ker je bil po navadi takratnih gospodarjev skrbno obrit in umit. Terbin krik mu je že izdal, da je prišel v hišo Strahun, zato je prodirno pogledal v dimnico; nekaj je odlagal, ko da bi moral oni prvi spregovoriti, toda ker se Strahun le ni zmenil, je Vohnet vprašal z glasom, ki ni bil nič kaj lasten tako znanemu možu in kmetu, kakršen je bil on.

»Si vse opravil?« je vprašal skoraj slabotno.

»Vse!« je odvrnil Strahun odurno.

»Si bil na Selenbergu?«

»Bil!« je dejal Strahun na kratko.

»Si bil na Lešah?«

»Bil!« je odgovoril Strahun.

»Si bil v Trobljah?«

»Bil!« je potrdil Strahun s prejšnjo odurnostjo, potem pa je dodal s skoraj premetenim naglasom:

»Pri Škratku na Otiškem vrhu sem tudi bil.«

Tedaj je gospodarjev obriti obraz spreletela kri, mož se je ves stresel in dejal strogo:

»Kdo pa ti je ukazal tja hoditi...«

»Nihče!« je menil Strahun na kratko in se spet zazrl v temni strop.

»Bolje bi bilo, da bi bil sam opravil,« je tedaj zamomljajal gospodar, nato pa zaprl vrata in kmalu nato je kovinasti možnar spet začel enakomerno zveneti za njimi.

Medtem se je popolnoma stemnilo in jeziki, ki so sikali iz ognjišča, že niso več zadostovali za razsvetljavo prostorne dimnice. Zato je gospodinja prižgala borovo tresko, ki jo je vzela raz glisti in jo vtaknila v špranjo nad zidom. Ta luč, ki je zagorela z velikim plamenom in prodrla do vseh kotov dimnice, nam omogoča, da ta prostor v naglici popišemo, zakaj treska, ki je gorela, ni bila predolga.

Vohneča dimnica je bila tako prostorna, da bi lahko služila tudi za parno kake večje kmetije, samo če bi ne bila prenizka. Strop in stene so bile popolnoma črne in na debelo pokrite s plastjo saj in strjene smole. Zato je bila ta plast podobna svetlikastemu ometu. Strop je počival na velikanskem, štirioglatem tramu, ki je meril počez najmanj štiri pedi, če ne še več, kar je pričalo, da so ga položili tja še v prastarih časih, ko so v naših gozdovih rasli še orjaki. Ta tram je imel na sredini vrezan neki čudno zavit ornament, ki se ni več dobro razložil, ker so bile njegove zareze zalite s smolo in sajami. Nekdaj je to služilo za okrasitev dimnice in je celo znamenje moralo biti najmanj tako staro, kakor je bila stara sama dimnica. Vzhodna in južna stena sta imeli vsaka po dve majhni okenci, ki pa so bila tako majhna, da bi naš prijatelj Strahun nikakor ne mogel poriniti glave skozi nje, čeprav bi ta okenca ne bila prekrizana z debelim železjem, kakor so bila. S tem pa nikakor nočemo trditi, da bi bil Strahun posebno tolatobučen.

V enem kotu je velika javorjeva miza, za katero bi lahko jedlo tudi do dvajset ljudi, če bi bilo treba. Kakor so bile stene v dimnici strašno črne, tako je bila miza v kotu čudno bela. Ob eni mizni nogi je viselo omelo, s katerim se je miza sproti čistila. Na črni steni za mizo prav na mestu, kjer je sedela velika dekla, je visel lepo izdelan črn žličnik, ki je bil poln žlic, ki so bile večinoma lesene. Klopi okrog mize so bile tudi bele, a bile so nenavadno široke in ena klop se je vlekla ob beli steni do drugega konca dimnice, kjer je bila peč. Poleg velike mize v kotu je bila levo od nje še ena podolgovata miza, ki je bila pokrita in podobna kadunji za mešanje kruha. Vendar to ni bila kadunja, ampak pohištvo, ki se je ponoči spremenilo v posteljo velike dekline, če se je snel pokrov. Dalje na levo je stala ob steni še ena nizka postelja, iz katere je gledala slama. Vsi trije kosi pohištva, miza v kotu, pokrita kadunja poleg nje in postelja za njo še niso dosegle levega kota dimnice. Zato si lahko predstavljamo njeno velikost.

Tisto steno dimnice, ki se je tiščala sosednjega prostora, so v celi dolžini zavzemala ognjišča. V kotu, za vrati dimnice, je bil ogromen, obzidan svinjski kotel, ki je držal najmanj tristo litrov in ki je noč in dan vrel. V njem se je kuhala vsa mogoča bozava za kakih petnajst ali dvajset svinj, to je laška repa, bela repa,

korenje, pesa, koleraba, potem se je parilo v tem kotlu vse mogoče šavje in pleve. Iz pečnice, ki je bila pod kotlom, se je ves dan kadil dim, iz samega kotla pa, čeprav je bil včasih tudi pokrit z debelim, masnim pokrovom, se je noč in dan valila bela sopara z raznimi duhovi, ki je potem skupaj z dimom napolnjevala dimnico. To je imelo za posledico, da je pozimi neprestano kapalo od črnih sten, ker se sopara ni mogla sprosti posušiti. Med kotlom in pravim ognjiščem, ki se je imenoval na kratko: zid, je bilo za tri korake prostora. Zid je bil velikanski štirioglat, zidan podstavek, ki je imel v premeru gotovo celo klastro. Samo ognjišče je bilo v sredini, kjer je bila v plitvi, od stoletnega ognja vžganj vdolbini pepelnica, kjer se je hranil večni ogenj vse dotlej, dokler niso prišle v navado vžgalice. Stena za ognjiščem je bila zidana in je bila založena z raznimi lonci in trinožniki ter drugo ropotijo, tam pa, kjer je zid segal v dimnico, je služil za klop, na katero so sedale ženske. Na steni za zidom je bil tudi velik sklednik, kamor so prišle vse sklede in sploh vsa glinasta posoda, kar je bilo pri hiši. Nad ognjiščem se je povezal izpod stropa ogromen kvabučnik, obokan požiravnik dima, ki je bil iste velikosti kakor samo ognjišče. Ta požiravnik je imel na gornjem koncu neko luknjo, ki naj bi služila za dimnik, in ki je imel nalogo, da je zbiral in odvajal iz dimnice vse dime, ki so prihajali iz odprtega ognjišča, iz svinjskega kotla pred ognjiščem in iz krušne peči za ognjiščem. Vendar je imel Vohneči dim prečudno navado, da ni hotel izginiti naravnost skozi to luknjo, ampak da je pred svojim odhodom obral še vse kote dimnice, oblizal stene, se včasih spustil naravnost do tal, preden se je naposled zmotal skozi to odprtino, ki je vodila šele na podstrešje. Na samem podstrešju je ta dim zopet okadil vse tramovje, preden je našel v sami strehi lino, skozi katero je izginil pod nebo. To pa so mogli storiti le tisti ostanki dima, ki so srečno dospeli do te line, ker se je večji del že prej medpotoma izkadil iz raznih drugih lukenj in odprtij, kakor so bila vrata, razne špranje in tako dalje. Vohneča hiša je bila med žganjem ognja podobna veliki kopi oglja, v katero je oglar pravkar napravil dušnike, da se je lahko ogljikov dim izparil, ker je bila že zrela. Včasih se je kadilo po vseh prostorih hiše, v dimnici, v veži, celo v samo klet je silil dim, da bi se potem lahko metal skozi majhne, prizemne dušnike na dan. Vohneči ljudje so se tako navadili tega večnega dima, da jim zlepa ni mogel do živoga; dekline so predle kolovrate, ki jih je dim že popolnoma zakril. Le kure, ki so sedele v veži, so postale nemirne, kadar je dim pritisnil v vežo.

Celo zadnjo desno stran dimnice in ozadje ognjišča je zavzemala krušna peč, v kateri se je lahko speklo nad dvajset hlebov kruha hkrati in še kaka rinja jegličev zraven. Osteje v peč so vodile iz zidu, vendar je bila ta odprtina tako velika da je lahko zlezal človek v peč, kar je bilo potrebno, ker se je skoraj po vsaki peki kruha nekaj tam sušilo, kar je bilo družini v korist. Peč je bila tako visoka, da je segala čez polovico dimnice in je bilo do stropa še dober meter prostora. Na peči je bilo nekako javno ležišče, ki je služilo tudi beračem in drugim popotnikom, razen tega pa še kakemu poslu, ki je imel tam stalno bivališče.

Vzporedno z osrednjim tramom na njegovih obeh straneh so čez ves strop tekale gliste, to je naprava, kjer so se sušila drva, treske, doge in druge stvari. Dve



Ivan Dretnik, pd. Ajnžnik:

## Od bunke do najlepše pesmi

(Konec)

Ko smo skozi omlatili, smo snope obrnili in jih razvezali, pase pa smo sproti na ročniku cepa omlatili in jih odvrkli. Ostale snope smo še enkrat pretolkli, na kar smo slamo pretresli in jo povezali. Tudi mi smo se trudili, da bi bili čimprej gotovi, vsaj do Miklavža. Namlatili smo pa navadno 3 do 4 vreče z mišjeki in podganščeki pomešanega zrna. Ker so ti odpadki po velikosti, obliki in teži močno podobni pšenici, jih ni bilo mogoče ločiti ne z vetrnikom in ne z rešetom.

Do mlačve sem imel že kot otrok veselje. Ko še nisem mogel nastopiti na gumnu, sem za igračo iz leskovih palic in navadne vrvice delal cepe. S svojima sestrama, za eno in dve leti starejši od mene, sem priredil »mlačvo«. Na mostu pred gumnom smo položili snope semenške detelje ali ajdove slame in to smo našagovali. Čeprav ni ta mlačev vselej gladko potekla, in smo vselej le prazno slamo mlatili, toda to pa le drži, da smo si že tu izmenjali bunke ter položili izpite, in ko smo morali nastopiti na gumnu — to je bilo še za časa šolskih let — smo se lahko brez velikih težav uvrstili med ostale mlatiče.

Kakor sem se kot otrok navduševal za mlačvo, me pozneje, ko sem moral zanjo stvarno prijeti, ni več veselila. Naslajal in kratkocasil sem se dostikrat ob misli — ob mlačvi prav posebno — kako bi nam bilo delo olajšano, če bi imeli pogonsko sredstvo, kakršno koli že. O tem sem vedno razmišljal, preudarjal in koval načrte. Kolikokrat sem zamišljeno strmel v potoček, ki teče ob naši meji. Ti, ki tako brezdelno hitiš mimo, kvečjemu, da nam namakaš travnik in ob neurju nanosiš nanj blata, kamenja in proda, bi lahko namesto nas gonil stroje ali vsaj pogonjal mlin. Če bi se zaježil in postavilo Peltonovo kolo — za oboje je imeniten teren, bi se na njem pridobilo sigurno kakšnih 4—5 konjskih sil., kar bi povsem zadostovalo. Največja ovira, in ta je bila tudi glavni vzrok, da si nismo omislili pogona ali vsaj gepeljna, pa je bila, ker smo imeli takrat pri nas še dve gospodarski poslopji. Vlačilno žico od vodnega kolesa bi ne mogli napeljati od enega poslopja do drugega, ker je bila vmes hiša. Najbolj praktičen za nas bi bil seveda bencinski motor, katerega si pa spričo tedanjih razmer nismo mogli kupiti.

Med okupacijo, ki je občutno pobrala delovno moč tudi s kmetov, smo bili prisiljeni, da smo začeli na motor bolj resno misliti, in ker si ga nismo mogli takoj nabaviti, smo si ga začeli izposojevati. Mimogrede naj omenim nezgodo, ki se nam je pripetila ob prvi mlačvi na bencinski motor. Ker je bila domača mlatilnica še na ročni pogon, smo si morali tudi to izposoditi. Nesrečno naključje je nanoslo, da se je zaščitna plošča ob strani bobna zrahljala, in jo je potegnilo med prečnike bobna. Ta okvara med pogonom je seveda povzročila, da je gornje stene stroja in boben povsem razneslo. Ta sicer huda nezgoda, pač nikakor ni bila povod, da bi bili zgubili veselje do motorja. Odsihmal smo si motor vedno izposojali, cepe smo za vselej odvrkli, kajti tudi rž in pšenica morata sedaj skozi mlatilnico. Zobčasto kolesje smo z mlatilnice odstranili in nanjo namestili jermenico.

Se razume, da je bila odslej moja največja želja, priti do lastnega motorja. Šele čez leto in pol po osvoboditvi se mi je ta želja izpolnila. Za takratne razmere drag denar sem kupil v Slovenjem Gradcu bencinski motor. Nekako prerojen sem bil ob tem veselju. Zdaj mlačev ni bila več tako huda. Mlatilnico je preglasil motor, ki je pogrkovaje izpuhajoč plin in dim tresel pod; njegovo monotono drdranje se mi je zdelo kot pesem. V tem veselju mi tudi plin iz motorja ni bil pust, ampak mi je celo prijal. Kaj zato, če je motor včasih ponagajal, ali če si pri čiščenju razpršilca in bencinskega voda dobil bencin in drugo umazanijo v usta, to si pač izpljunil. Naravnost privoščil sem mlatilnici, ki je prej nam črpala moč, sedaj pa mora tako brezpogojno ubogati. Še isto leto je moral motor tudi sadje mleti in drva žagati, leto na to pa tudi steljo sekati.

Z bencinskim motorjem pa nisem bil dolgo zadovoljen. Neka neodoljiva želja k napredku — ker spričo sedanjega pomanjkanja ljudi na kmetih ne kaže drugega kot zmehanizirati, kar se le da — mi je vedno bolj navdajala, da sem začel misliti na cenejše, toda brezprimerno enostavnejše, preprosto in veliko bolj praktično pogonsko sredstvo — elektromotor. Ko se mi je pozneje po velikem trudu in prizadevanju posrečilo, napeljati električno razsvetljavo, sem bil k temu cilju že na pol pota: treba je bilo napeljati le še dve žici in si oskrbeti motor. Zdaj sem se še z večjo zagrizenostjo in elanom vrgel na to stvar, ki je še pred kratkim bila sanje, sedaj pa utegne biti resnica. Ob pomoči in prispevku drugih odjemalcev na našem omrežju in ob pomoči DES-rajona, se mi je januarja 1951 posrečilo napeljati četverovod, par tednov nato pa sem se končno dokopal do lastnega elektromotorja. Resnici na ljubo bodi povedano, da sem ob tej priliki imel naravnost otročje veselje. Dejal sem, da sem sedaj izpolnil svojo petletko. Komaj sem dohajal ta revolucionarni preokret od cepca do motorja, in v resnici, kar so bile včeraj še sanje, je to danes že stvarnost. Vsem, ki so mi kakor koli pri tem pomagali, bodi na tem mestu izrečena še enkrat zahvala!

Elektromotor! Da je živo bitje, bi ga poveličeval, ljubil, spoštoval. Ker pa je le nekaj ovojev žice, par kilogramov bakra, kovinast valj in če omenim še os z dvema ležajema, nameščeno vse skupaj v skrom-

nem železnem ohišju — sad človeškega uma in rok — naj velja to moje skromno priznanje vsem tistim, ki so pripomogli k tolikemu napredku na polju elektrotehnike!

Ta, na videz preprosta naprava, ki se da brez posebnih težav prenesti kjer koli jo rabiš pri gospodarstvu, ne potrebuje posebne nege ali skrbi. Če ima v redu tok, spraviš motor z lahko krettno v pogon in ga ni treba pogledati ves dan. Vleče enakomerno, vztrajno, rekel bi potrpežljivo, brez oglušujočega ropota, narahlo brneč. Zmlati nam žito, nareže krmo in drva, naseka steljo, zmelje sadje in žito. Spet drugačna, še bolj olajšana je sedaj mlačev žita, bolj mirna, potrebuje enega človeka manj, ker bencinskemu motorju mora navadno eden streči. Sliši se samo nalahno brnenje motorja, ki ga povzročajo propeler in kroglična ležaja, dalje šiv na jermenu, ki udarja na jermenico in še najbolj boben mlatilnice. Sliši se celo selesteneje slame, ki jo drobe zobje mlatilnice. Prav zato, ker mi elektromotor opravi skoro vsa najtežja dela in se zavedam, da opravlja delo enega, če ne celo dveh poslov, se mi zdi to njegovo brnenje kot pesem, da, kot najlepša pesem. Pesem, ki je za sodobno gospodarstvo neizogibno potrebna pesem, ki nam pač izdatno briše potno čelo.

Nesebično in iskreno želimo, da bi bila električna napeljava potegnena naprej do sosedov in odtod dalje preko njiv, travnikov, gozdov, hribov in globač. Da bi se po teh bakrenih strunah širila pesem motorjev od kmeta do kmeta, do zadnje bajte, vse gor do naše meje. Da bi se ob tej pesmi vsi sotrpini pošteno oddahnili, smrdeče petrolejke in karbidovke, morebitne cepe in zobčasta kolesa mlatilnic pa za vselej zavrgli. Da bi vsi spoznali korist strojev in poveličevali človeški um. Zavedam se, da to še ne bo kmalu, ker bo treba za to postaviti transformator in preskrbeti ogromno materiala za prosti vod in za instalacije, kar pa je razmeroma drago. Da sem jaz mogel vse to urediti, mi je v prvi vrsti omogočila okoliščina, ker sem razmeroma blizu trga, oprostite, Guštanjčani, blizu — mesta.

Morebiti se bodo zdeli ti »slavospevi« elektromotorju marsikomu nesmiselni, morda posebno vam tam v mehanični; saj vam sigurno na nočnem, posebno pa na ponedeljkovem šihitu ne zveni ropot motorjev baš, prijetno na uho. Zavedajte se pa, da prav elektromotor zavzema zelo važno mesto, bodisi v tovarni ali izven nje, kajti vsak stroj brez pogona je mrtev! Vedimo torej vsi, da nam lajša delo, in to svoje poslanstvo bo obdržal tudi v bodočnosti vse dotlej, dokler »zlata atomska doba« — kot nam jo napovedujejo učenjaki — ne prinese človeštvu novih presenečenj in novih ugodnosti!

## Delaj srečno in vrni se zdrav domov

V naš delovni proces se vključuje vedno več mehanizacije. To je velik napredek, brez katerega bi naša tovarna ne mogla biti nikoli konkurenčna.

Mehanizacija dela pa pomeni pospešenje tempa dela v vsakem oziru. Vsi delovni elementi so postavljeni na višji standard.

Res, da so ti novi elementi tehnike v funkciji zavarovani v smislu in cilju varnostne tehnike, toda vključujejo ob sebi v varnostnem smislu polno pozornega kovinarja. Vsako omalovaževanje v tem smislu se lahko hudo maščuje.

Opozarjamo sodelavce na nujnost povečanja osebne previdnosti pred obratnimi nezgodami in pozivamo obratovodstva, da oskrbijo varnostne predpise za vse take naprave, kakor je to oskrbel šef nove jeklarne tov. Boris Florjančič za vse žerjavovodnje in privezovalce.

**BOJ OBRATNIM NEZGODAM!**



## Čestitamo sodelavcem Gradis

Delovna skupnost Gradis je v Guštanju veliko napravila. Objekti naše tovarne in nova naselja so njihovo delo. Preobrazili so tako rekoč naš kraj. Pa tudi kulturno ta kolektiv večkrat presenetil. Kadar se lotijo, so njihne prireditve take, da nas kar učijo.

Predvsem pa je kolektiv Gradis discipliniran in požrtvovalen ter uspešen pri svojem delu tako, da so prejeli že več priznanj in pohval. Pravkar jim moramo čestitati k uspehu v priznanju drugega najboljšega kolektiva v državi za izpolnitev planskih nalog v drugi polovici preteklega leta, zakar so prejeli pohvalo od Centralnega sveta sindikatov Jugoslavije in od predsednika Sveta za industrijo in gradbeništvo FLRJ.

Zahvaljujemo se jim za gradnjo našega delovnega doma in jim iskreno čestitamo k delovnim in kulturnim uspehom.

### NOV DELAVSKI SVET IN NOV UPRAVNI ODBOR

Dne 26. marca je bil izvoljen nov delavski svet 73 članov.

Dne 10. aprila pa je delavski svet izvolil nove člane upravnega odbora.

Za nove člane upravnega odbora so bili izvoljeni:

Breznikar Alojz, priprava dela  
Florjančič Boris, jeklarina  
Gorenšek Rudolf, livarna  
Harnold Pavel, mehanična  
Klančnik Gregor, direktor  
Ošlak Miha, kladivarna  
Retko Franc, valjarna  
Rogina Simon, martinarna  
Spanžel Anton, kladivarna.

Upravni odbor je izbral za predsednika tov. Borisa Florjančiča.

Vrhovnik Ivica:

Sem šopek natrgala češnjevih vej,  
en cvet zataknila sem v lase  
To cvetje me, devo spominja vselej  
na lepe, na najine čase.

Vrhovnik Ivica:

Kadar je lep večer  
takrat se vzdrami.  
O, naj odprem ti dver,  
kot sem ti lani.  
Ne bom odprla, vem,  
zunaj bom stala.  
Čakala bodem sen  
in samovala...

Dekle iz livarne, že dva zvezka pesmic  
ima. Dve smo vzeli ven. Tožne so vse. Zakaj  
neki. Mladina tako ne sme peti. Šele, ko  
postajaš gluha in izgubljaš zobe, smeš tožiti.  
Priobčene kitice so še najmanj žalostne.

### TRANZITNI ŽELEZNIŠKI PROMET

Avstrijci so si že olajšali celo zadevo in so vpostavili železniški prehodni promet čez jugoslovansko ozemlje na progi Pliberk—Labot preko Dravograda.

Prav bi bilo, da bi tranzit upostavili tudi mi, na pr. Prevalje—Celovec—Jesenice. V treh urah bi napravili to pot, medtem ko je romanje okoli vsaj 12 ur.

Za dosežene uspehe pri izvrševanju planskih nalog  
v drugem polletju 1951. leta

se dodeljuje

DELOVNEMU KOLEKTIVU  
ŽELEZARNE GUŠTANJ

# PREHODNA ZASTAVA

CENTRALNEGA SVETA ZVEZE SINDIKATOV JUGOSLAVIJE  
IN MINISTRA VLADE FNRJ, PREDSEDNIKA SVETA  
ZA INDUSTRIJO IN GRADBENIŠTVO

Ta delovni kolektiv ima pravico, da nosi

v času dokler ima to zastavo, naziv

ZASLUŽNI KOLEKTIV ČRNE METALURGIJE

S prehodno zastavo se mu dodeljuje tudi nagrada v znesku

DIN 299.000.—

ki se dodeli v smislu čl. 11 osnovne uredbe o dodeljevanju prehodnih  
zastav najbolj zaslužnim delovnim kolektivom

SMRT FAŠIZMU — SVOBODO NARODU!

Minister vlade FNRJ  
Predsednik Sveta za industrijo  
in gradbeništvo:

Svetozar Vukmanovič, l. r.

Predsednik  
Centralnega sveta  
Zveze sindikatov Jugoslavije:

Djuro Salaj, l. r.

Naš delavski parlament.



Prvi delavski svet po prevzemu tovarne v delavsko upravljanje. 16 zasedanj delavskega sveta in 60 konferenc upravnega odbora beleži 19-mesečna poslovna doba. Tovarna in z njo Guštanj sta v tem času spremenila lice in življenje, da bi ju kmalu ne poznal. Jeklarji na Ravnah so v tej dobi zmagovali. Prvaki med vsemi največjimi kolektivi Slovenije in nositelji prehodne zastave sindikatov Jugoslavije odn. zveznega ministrstva za industrijo — sta ponosna naslova iz te poslovne dobe. Na sliki v sredini direktor jeklarne Gregor Klančnik, desno predsednik delavskega sveta tov. Maks Večko, levo predsednik upravnega odbora tov. Franc Mezner.

# VII. KOROŠKI FESTIVAL

Naziv za prireditve te namere in programa je tako nemaren, da nehote že kar sam zavrača vse poštene ljudi. Cel kup imamo ustanov in posameznikov, ki imajo v programu čiščenje narodne govornice, in te naprošamo, da najdejo za take prireditve vsaj znosni slovenski izraz. Če gre drugod, na Koroškem teh »festov« in »valov« ne maramo.

VII. koroški festival je določen zopet za Guštanj. Zamišljen je kot delavsko-kmetijski praznik z izrazom: Koroška-Mežiška dolina

Prireditve bodo v tednu od 29. junija do 6. julija, in sicer:

29. junija: nastopi gasilstva in kulturno-umetniških društev.

30. junija do 4. julija: prireditve kulturnega in telesno-vzgojnega področja (telovadne akademije, simultanka šahistov z mednarodnim mojstrom Vasjo Pircem, Ljudska univerza, razstave, knjižni sejem itd.).

5. julija: svečana otvoritev novega odra guštanjanskega gledališča.

6. julija: svečani program vseh koroških SKUD in zaključna družabna prireditve.

Naši idealisti so vložili za uspeh te tradicionalne prireditve mnogo truda, vse naše ljudstvo pa jim bo ta trud ob lastni pridobitvi vrnilo s polnim in iskrenim sodelovanjem. To je naša dolžnost in to je naša čast. Velika krajevna prireditve na svobodnem koščku koroške zemlje mora biti tako velika, tako topla in globoka ter lepa, kakor je globoka koroška duša, kakor je lepa naša zemlja.

Delavci, kmetje, bajtarji, obrtniki, študentje in delovna inteligenca, koroški kulturni teden je Vaš, dajmo sami sebi in dajmo domovini našega bistva.



Pristopite k telovadnemu društvu! — Telesna vzgoja utrjuje zdravje, uri spretnost in krepi značaj. Industrijsko mesto smo. Ne sme več biti dolgo do časa, ko bo v našem krasnem parku na Ravnah nastopilo 500 telovadcev in telovadk našega fužinarskega selišča.

Vaje na prostem.

## CITAJTE IN ŠIRITE »TOTI LIST«!

Pravkar je izšla nova, 7. številka na šestnajstih straneh za 10 dinarjev. Kadar pa imate snov za »Toti list«, jo urno pošljite na uredništvo v Maribor, Kopalniška ulica 6!

Slike na strani 5, 8, 9, 10, 13, 21, 25, 26, 31 in 32 je oskrbel tov. Dolinšek.

A: No, kako Vam je ugajalo poročno potovanje po Švici?

B: Res odlično, tako, da bi enkrat tam rad potoval sam.

**CENA DANŠNJE TROJNE ŠTEVILKE JE 30 Din.**

Izdaja: upravni odbor Železarne Guštanj — Urejuje: uredniški odbor — Tiska: Marijorska tiskarna v Mariboru — Odgovorni urednik: Avg. Kuhar.

na koroških tratih

## MESTNE ZADEVE

Ravne na Koroškem so postale mesto. Počasi se bomo spravili v razne mestne oblike. Predvsem bomo dobili nazive ulic. Tu so imena že izbrana. Trg ostane trg. Ulica s trga proti pokopališču, kjer bo po ureditvi prostora partizanski spomenik, bo Partizanska ulica. Pot s trga proti Čečovju bo Pot na goro. Hotulci imajo svojo nepremično ulico čez most naprej v njihov samorastniški kot. Naselje ob Suhi bo pač Ob Suhi. Ulica s trga proti sejmišču, proti tovarni in na kolodvor bo Prežihova ulica — veže naselje s tovarno. Ulica s trga proti Dravogradu je kočljiva zadeva. V tem delu so imeli Tolstovrščani svojo trdobočno slovensko občino in slovensko šolo. Tam so tudi kulturni domovi. Ali bo to Slovenska, ali Kulturna ali kakršna koli taka ulica. Tudi Ditinger ima svojo ulico. Ulica proti cerkvi bo Stara ulica, to je stari četrt nekdanjih rokodelcev. Malgaj ima svojo cesto na Ravnah itd.

Seveda pa bomo morali spremeniti in popraviti skladno z nazivom mesta tudi še druge stvari: razsvetljavo ulic in trga, škropljenje v največjem prahu, popravilo fasad in plotov, ureditev gostinskih prostorov, kar pa se sedaj že popravlja. Tlakovati bo treba vsaj glavno cestno žilo skozi mesto, napraviti sem pa tje pločnike. Pošta bo morala dobiti avtomatsko centralo, dostavo časopisov pa bomo morali urediti nazadnje tudi pri nas tako, da bo sobotni časopis dobil vsaj v nedeljo jutraj in ne šele v ponedeljek, itd., itd.; kar vsi prav dobro vedo in gre le za sredstva, katera pa je treba šele pridobiti.

## NAŠ PARK

Kakor morda nobeden kraj, ima Guštanj v parku na gimnaziji in na obronkih Navrškega vrha razkošen vrt in prostore za igrišča in telesnovzgojne naprave. Tam so predvsem kulturne ustanove: gimnazija, študijska knjižnica, bodoči muzej. Ravne naj bi bile zato veliko zbirališče ljudi za telesno in duhovno kulturo. Seveda pa imamo vsi interes, da bo ohranjen botanični vrt in razkošni park. Zato je najti v tej krasni naravi pravo razmejitev in rezervirati najlepše prostore za reprezentančne nastope. To naj ustrezno obdelajo urbanisti.

## HIŠE IN VRTOVI

Lansko leto so v Guštanju olepšali 5 starih hiš. Kako bo ta stvar uspela letos? Ponekod že popravljamo plotove vrtov, pridobili smo zelo lep nov brivski lokal, tekem poletja bo tudi od zunaj urejeno gledališče, ki je znotraj dobilo že prav lepo lice. Tudi tovarna bo morala popraviti zunanje lice hiše v Prežihovi ulici — ne toliko zaradi lepote kot pa že zaradi tega, da se ogel povsem ne zruši. Pred upravnim poslopjem nastaja lep park. Našo zdravstveno ustanovo bo treba ometati in obdati z vrto in z ograjo. Kaj bomo naštevili — predvsem morajo čimprej izginiti tiste nemogoče barake pod gimnazijo.

